

Fennefoss · Colbjørnsen · Korsnes

STREIKENDE POLITI · OPINION

*To rapporter med utgangspunkt i
transportarbeiderstreiken i 1982*

Tiden Norsk Forlag

EN FAFO-RAPPORT

STREIKENDE –
POLITI – OPINION

Arvid Fennefoss
Tom Colbjørnsen og Olav Korsnes

STREIKENDE – POLITI – OPINION

*To rapporter med utgangspunkt i
transportarbeiderstreiken i 1982*

EN FAFO-RAPPORT

TIDEN NORSK FORLAG

© 1984 Fagbevegelsens senter for
forskning og dokumentasjon
Sats: Müller Fotosats
Printed in Norway, A.s Reistad Offset
ISBN 82-10-02551-1

Innhold

Forord, av Terje Rød Larsen	7
Politi og streikende, av Arvid Fennefoss	9
Rapport om en rapport, av Arvid Fennefoss	98
Streik og solidaritet, av Tom Colbjørnsen og Olav Korsnes	111
Etterord, av Walter Kolstad	211

Forord

I det følgende presenteres to forskningsrapporter som bl.a. analyserer sider ved transportarbeiderstreiken våren 1982.

I den første rapporten analyseres forholdet mellom *politi og streikende* i den konflikten som utspant seg våren 1982. Den andre er en *holdningsundersøkelse* med utgangspunkt i streiken.

Den *første* rapporten reiser spørsmål om politiets praksis under de ulike politiaksjonene under streiken, ved det lovgrunnlaget som ble benyttet og ved forholdet mellom rett og moral i streikesituasjoner som denne. Analysen leder dermed også til spørsmålsstillinger som gjelder forholdet mellom politi og streikende under denne typen aksjoner mer alment. Det sentrale problemet i dette perspektivet er forholdet mellom lovgrunnlaget for politiets inngripen og de hensiktsmessighetsvurderinger som legges til grunn.

Den *andre* rapporten i boken analyserer både holdninger til transportarbeiderstreiken og mer almene holdninger til streik, solidaritet, streikebryteri og offentlige inngrep i arbeidskonflikter.

Boken gir en samlende oversikt over de viktigste aspekter ved en streik, og er den eneste studie av denne type i Norge. Den analyserer *holdninger* til en konkret streik og til streik i sin alminnelighet, til streikebryteri, til offentlige inngrep og solidaritet – samtidig som det gjennomføres en *rettssosiologisk* analyse av forholdet mellom politi og streikende både under den aktuelle transportarbeiderstreiken og under denne typen streikesituasjoner.

Boken reiser en rekke høyt aktuelle *politiske problemstillinger* samtidig som den er utarbeidet i tråd med strenge *samfunnsvitenskapelige metodekrav*.

I et eget etterord vurderer formannen i Transportarbeiderforbundet, Walter Kolstad, de to forskningsrapportene og streiken ut fra et fagpolitisk perspektiv.

Boken publiseres med håp om at rapportenes funn og problemstillinger skal stimulere til faglig og politisk debatt og avklaring av de sentrale spørsmålene som her konkretiseres og drøftes.

Forskningsrapportene er finansiert av Norsk Transportarbeiderforbund og Landsorganisasjonen i Norge.

Terje Rød Larsen
daglig leder/FAFO

Arvid Fennefoss

POLITI OG STREIKENDE

*Forholdet mellom politi og streikende
transportarbeidere under transport-
arbeiderstreiken våren 1982*

Innhold

<i>Forord</i>	13
<i>Sammendrag</i>	15
1. Innledning	17
1.1 Bakgrunn og problemstilling	17
1.2 Metode	18
1.3 Metode, utvalg og datakilder	18
1.4 Datas kvalitet	19
1.5 Gangen i fremstillingen	21
2. Hendingforløpet i de seks byene	22
2.1 Innledning	22
2.2 Trondheim	23
2.3 Moss	23
2.4 Tønsberg	24
2.5 Kristiansand	25
2.6 Stavanger	27
2.7 Oslo	28
2.8 Oppsummering	29
3. Bøter og anmeldelser	31
3.1 Innledning	31
3.2 Bøter	31
3.3 Anmeldelser av de streikende	35
3.4 Anmeldelser fra de streikende	35
3.5 Oppsummering	38

4. <i>Meninger om streiken</i>	39
4.1 Innledning	39
4.2 Vurdering av politiets og egen atferd	39
4.3 Holdningen til politiet etter streiken	40
4.4 Årsak – ansvar	42
4.5 Vurderinger av lovligheten og det skjønsmessige	42
4.6 Effektivitet versus lov	44
4.7 Lokal eller sentral avgjørelse	46
4.8 Avisenes dekning og avisfolks tilstedeværelse	46
4.9 Oppsummering	47
5. <i>Hensiktsmessighet og lov</i>	49
5.1 Innledning	49
5.2 Grunnlag for inngripen	49
5.3 Lovgrunnlag	51
5.4 Hensiktsmessighet	52
5.5 Lokalsyn og retningslinjer	54
5.6 Oppsummering	56
6. <i>Vedlegg</i>	57
1–5. Politimestrenes rapporter	57
6. Notat fra FAFO til Norsk Transportarbeiderforbund 7.9.82	74
7. R.B. Wegner: «Politi og arbeidskonflikter»	80
8. Brev fra justisminister M. Røkke til Norsk Transportarbeiderforbund 29.4.82	91
9. Spørreskjema	93
10. «Politi og streiker», leder i Politibladet 5/82	96

Forord

Denne utredningen bygger på et arbeidsnotat som er utført ved FAFO etter oppdrag fra Norsk Transportarbeiderforbund. Utredningen er i all hovedsak identisk med dette arbeidsnotatet (medio oktober 1982). I kapittel 3 er det tatt med noen nyere opplysninger om bøteforholdene. I forbindelse med utgivelsen av rapporten i bokform, er det kun gjort mindre endringer. I «Rapport om en rapport» (s. 98–109) fokuseres det på reaksjonene som rapporten framkalte, og videre de problemstillinger som er like aktuelle ved eventuelle framtidige streiker av denne karakter.

Utredningen er en analyse av noen sider ved forholdet politi/streikende under transportarbeiderstreiken våren 1982. På denne bakgrunnen drøftes også mer generelle og prinsipielle spørsmål vedrørende forholdet mellom politi og streikende arbeidere som streiken aktualiserte.

De lokale formenn/streikeledere i transportarbeiderforbundet i Moss, Oslo, Tønsberg, Kristiansand, Stavanger og Trondheim takkes for at de stilte seg til disposisjon for intervju. Videre takkes de av politimestrene i de nevnte byer som lot seg intervju. Rolf B. Wegners utdypende kommentarer til hans egen artikkel om politi og streikende har vært til stor hjelp. Endelig takkes Det Kgl. Justis- og Politidepartement for at de ga tilgang til politimestrenes rapporter om streiken.

Oslo, desember 1982/mai 1984

Sammendrag

Bakgrunnen for rapporten er at mange streikende og andre under transportarbeiderstreiken våren 1982 fikk inntrykk av at politiet i de forskjellige byer valgte vidt forskjellige strategier overfor de streikende som gjennomførte blokader.

En av rapportens konklusjoner er at det er *visse* forskjeller i politiets handlemåte fra by til by. De streikende som er intervjuet synes imidlertid å ha overvurdert forskjellene. For eksempel var politiet i Tønsberg beredt til å gripe inn for å fjerne de streikende, likesom politiet i Kristiansand var beredt til det. Men *de streikende* i Kristiansand og Tønsberg hadde forskjellige strategier. Dette ga støtet til ulike handlingsforløp. Samtidig var det klare forskjeller med hensyn til politiets *stil* og *smidighet* i de seks byene. Kun Kristiansand og Moss ble opplevd som «konfrontasjonsbyer» av de streikende. Politiet holdt seg ikke prinsipielt og konsekvent borte fra streiken i noen av de seks byene. Flere steder synes det som om politiet etter hvert som streiken utviklet seg grep inn mot enkelte former for blokade. De streikende på sin side har hatt forskjellige strategier som svar på dette, de fleste steder slik at det ikke oppsto konfrontasjoner eller at en opplevde politiets handlemåte som ukorrekt. De intervjuede i Oslo, Tønsberg, Stavanger og Trondheim mente at politiet opptrådte korrekt i forhold til de streikende. I Kristiansand og Moss var holdningen noe mer kritisk.

Alle de intervjuede hadde inntrykk av at det var personlig skjønn som var avgjørende for den lokale politimesters handlemåte. Flere uttrykte at politiet i en rekke tilfeller hadde virket usikre på om de hadde rett til å gripe inn. De fleste mente at det også var stor usikkerhet blant de streikende om lovligheten av (noen) blokader, og at en avklaring av dette spørsmålet er viktig.

De intervjuede har forskjellig holdning til hvor *viktig* det er om

blokader er *lovlige*. Flere mente at rett og moral ikke er sammenfallende på dette punkt.

Et sentralt problem er knyttet til betydningen av organisasjonsforhold (avtale/ikke avtale, organiserte/ikke organiserte, vanlig arbeidsmengde/streikebryteri). Flere av de streikende vi intervjuet betraktet disse forholdene som vesentlige kriterier for om politiet kunne og burde gripe inn. Her varierer meningene fra de som hevder at politiet ikke burde gripe inn i det hele tatt fordi streiken som sådan er lovlig, til de som legger vekt på at politiet i hvert fall ikke kan gripe inn mot blokade ved bedrifter der det er avtale eller ved bedrifter der det foregår streikebryteri (f.eks. unormalt stor utkjøring av bensin). De streikende som er intervjuet har ikke ensartete vurderinger på dette punkt.

Den *viktigste* forskjellen i politiets handlemåte fra by til by er knyttet til hvilket *grunnlag* de har vurdert inngripen ut fra. Her synes det å være store forskjeller. Noen har betraktet «tradisjonelle» lovparagrafer (veitrafikklov, beskyttelse av all lovlig virksomhet, generelt forbud mot fysisk tvang osv.) som et nødvendig og tilstrekkelig vurderingsgrunnlag for inngripen. For andre politimestre har en videre skjønnsmessig vurdering av *hensiktsmessighet* blitt avgjørende for valg av strategi/handlemåte. Det er grunnlag for å hevde at under vårens streik ble spørsmålet for flere politimestre forskjøvet fra om en *kan* gripe inn ut fra *lovgrunnlaget*, til spørsmålet om en *bør* gripe inn ut fra en videre vurdering av hva som er *hensiktsmessig*.

Det argumenteres også i rapporten for at det finnes *urimelige* hensiktsmessighetsvurderinger. Og videre at det på dette område er behov for visse retningslinjer: For det første med hensyn til hvilken status hensiktsmessighetsvurderingen har (i forhold til lovgrunnlaget). Dernest for hvilke kriterier som bør inngå i en slik vurdering, slik at disse vurderingene blir mer enhetlige fra sted til sted. En eventuell utredning i forlengelsen av transportarbeiderstreiken bør derfor ta opp nettopp disse spørsmål. Dette er spørsmål som det er av stor viktighet å avklare for alle impliserte parter i framtidige streikesituasjoner.

1. Innledning

1.1 Bakgrunn og problemstilling

Bakgrunnen for rapporten er følgende: Under vårens transportarbeiderstreik fikk mange streikende – og andre – et bestemt inntrykk av at politimestrene rundt om i landet valgte vidt forskjellige strategier overfor transportarbeiderne som utførte blokader.

Noen eksempler:

I *Kristiansand* og *Bergen* ble henholdsvis 15 og 17 personer arrestert og bøtelagt med 1.500 kr. hver.

I *Trondheim* uttalte derimot politifolk til avisene at det skulle flyte blod før de brøt inn.

I *Moss* ble politimesteren anmeldt av de streikende for måten streiken ble handtert på.

I *Tønsberg* fikk politimesteren et takkebrev fra de streikende for måten streiken ble handtert på.

Ut fra dette var følgende problemstilling utgangspunktet for undersøkelsen: Hvorfor valgte politimestrene ulike linjer overfor de streikende?

Nokså tidlig i undersøkelsen ble det klart at dette spørsmålet er problematisk, i hvert fall som hovedproblemstilling. I spørsmålet tas det for gitt at det var *politiet* og ikke *arbeiderne* som valgte forskjellige linjer. Likeså peker ikke spørsmålet mot undersøkelsen av at ulike lokale forhold eventuelt kan ha vært utslagsgivende for ulike politistategier.

Videre må det presiseres *hva* det betyr at linjene eventuelt er forskjellige. Betyr det at politiet griper inn eller ikke, eller er det knyttet til forskjellig stil i utførelsen av samme oppgave fra politiets side? Det ville være metodisk uforsvarlig å ta for gitt de forhold som spørsmålet (Hvorfor opptrådte politiet så ulikt?) forutsetter, i og med at det begrenser perspektivet til ett aspekt.

1.2 Metode

Rapporten baserer seg på en *intensiv* undersøkelse. Det vil si at forholdsvis få personer er intervjuet. Dette gir mulighet for å formulere spørsmål som ikke kan nyttes overfor et større antall intervjuobjekter. Formålet med rapporten er altså ikke å kunne generalisere til hele landet, det vil si til alle lokale transportforeninger. I stedet er det å kartlegge meninger og vurderinger som eventuelt kan ligge til grunn for bedre spørsmål og problemstillinger i neste omgang, det være seg i en praktisk-politisk sammenheng eller i en forskningssammenheng. Rapporten har altså som overordnet mål å finne frem til sentrale spørsmål og eventuelt til faktorer som i utgangspunktet ikke ble betraktet som viktige.

1.3 Metode, utvalg og datakilder

Rapportens metode baserer seg på *telefonintervjuer*¹ og *innholdsanalyse* av diverse skrevne rapporter og avisartikler.

Telefonintervjuene har noen faste spørsmål, men store deler av samtalene var uformelle. Dette for at de intervjuede selv kan formulere hva de betrakter som viktig/uviktig. Spørsmålsstillingen gikk imidlertid ut fra faste svaralternativer som svarene kunne tilordnes på etterskudd. Dessuten ble de intervjuede på *noen* spørsmål selv presentert for svaralternativer.²

Når det gjelder *utvalg* har vi i all hovedsak avgrenset oss til seks byer. Idéen med dette var å velge tre byer hvor politiet la seg på en

1. Intervjuene er foretatt i juli–august 1982.

2. Undersøkelsen viste til fulle hvor problematisk det er å velge et intervjuopplegg hvor det er faste spørsmål og gitte svaralternativer. De fleste av de svaralternativene vi hadde «i bakhodet» som utgangspunkt for våre spørsmål var på ingen måte dekkende for de svarene som de intervjuede ga. Samtidig vet en fra andre undersøkelser at selv om en bruker lite dekkende svaralternativer, får en ofte likevel svar i den gate intervjueren har valgt mer eller mindre vilkårlig. Både i vårt og i andre tilfeller har det uformelle intervju en høyere verdi ut fra den undersøktes interesser fordi han gjennom dette bedre kan uttrykke hva han mener og hvordan han forstår de aktuelle saksforhold.

«hard» linje overfor de streikende (Oslo, Kristiansand og Moss), og tre byer hvor politiet valgte en «mild» linje (Tønsberg, Trondheim og Stavanger).

Når det gjelder *datakilder*, er disse følgende:

- Intervjuer med streikende (lokale formenn/streikeledere)
- Intervjuer med politimestre
- Svarbrev på Transportarbeiderforbundets rundskriv 33/82
- Politimestrenes rapport til Justisdepartementet
- Politibladet nr. 5, 1982 (leder)
- R.B. Wegners artikkel «Politi og arbeidskonflikter» i «Lov og rett», nr. 6, 1982
- Arbeiderpartiavisen og den borgerlige avisen i de seks byene. (I Oslo: Arbeiderbladet og VG)
- Intervju med R.B. Wegner (Politimester i Bodø)

1.4 Datas kvaliteten

Alle de streikende stilte seg positivt til intervjuene. De svarte på alle spørsmålene. Responsen var derimot ikke like god fra alle politimestrene. Politimestrene i Kristiansand og Trondheim ville ikke la seg intervju. Politimesteren i Kristiansand henviste til rapporten han hadde sendt Justisdepartementet. Det samme gjorde politimesteren i Trondheim som opplyste at han blant annet hadde vært i kontakt med politimesteren i Kristiansand i sakens anledning. (Alle politimestrene fikk forut for telefonkontakt en skriftlig henvendelse med forespørsel om intervju). Politimestrene i Stavanger, Moss, Oslo og Tønsberg lot seg imidlertid intervju. Politimesteren i Tønsberg svarte ikke på vurderingsspørsmålene. Alt i alt ga intervjuene med politimestrene ikke det forventede resultat. På denne bakgrunnen ble Justisdepartementet anmodet om å gi adgang til politimestrenes skriftlige rapporter om de aktuelle saksforhold. Slik adgang ble gitt, men rapportene dekket ikke alle de forhold som det var planlagt å ta opp i intervju form. Opprinnelig var det også planlagt å intervju de lokale polititillitsmenn. I denne forbindelse ble formannen i Oslo Politiforening kontaktet med forespørsel om det var i orden å intervju politifolkene som *tillitsmenn*. Dette ble det svart bekreftende på. Imidlertid ble

ikke disse intervjuene gjennomført, da det etter hvert viste seg av mindre interesse å intervju polititillitsmennene. I tilknytning til disse planlagte intervjuene ble vi 16.8 kontaktet av en representant for Norsk Politiforbund (Stenbro). Han opplyste at han hadde blitt kontaktet av Tønsberg Politiforening angående vår forespørsel om intervju. Videre påpekte han at en måtte la slike henvendelser gå via forbundet sentralt. Dette kan vanskelig fortolkes på annen måte enn at de lokale tillitsmenn i politiet ikke utøver et vanlig tillitsmannsverk. Det lengste politifolkene har strukket seg til under streiken er å uttale anonymt at de ikke liker å gripe inn mot de streikende. *Om* tillitsmennene var blitt intervjuet er det et spørsmål om hvor interessante data ville være, gitt en så stor usikkerhet om retten til å uttale seg. En betingelse for å kunne få interessante intervjuer vil være at en kunne garantere full anonymitet.

Som en oppsummering under dette punkt kan det stilles et spørsmål som har generell interesse: Hvorfor skal de lokale politimestre handle ut fra så vidt forskjellige prinsipper med hensyn på å gi informasjon? Kan det være et godt prinsipp at allmennheten her skal være prisgitt den enkelte politimesters frie vurdering. Det synes vel rimelig at politietaten burde utarbeide regler for informasjonsformidling; hvor mye informasjon en *bør* gi og ikke bare hvor mye en er *forpliktet* til å gi. Som vi senere skal komme tilbake til når det gjelder lovanvendelsen under streiken, synes også *viljen til informasjon* å være styrt av den enkelte politimesters samfunnssyn, og ikke av profesjonsinterne normer eller regler.

Når det gjelder politiets inngripen eller ikke under streiken, ble det fra flere hold presisert at det var av viktighet at dette ble bestemt lokalt. Det vil si prinsippet om at hver enkelt politimester vurderer *om* det skal – og eventuelt *når* det skal – gripes inn i en situasjon. Det synes inkonsekvent at når det gjelder informasjon om samme forhold på etterskudd, så henviser enkelte politimestre til Justisdepartementet. Det vil si at Justisdepartementet skal treffe avgjørelser om informasjon angående et forhold som tidligere både politimestrene og departementet har understreket er den enkelte politimesters ansvar. I og for seg kunne Justisdepartementet i det aktuelle tilfelle like gjerne bestemt at politimestrene skulle la seg intervju som å frigi politimestrenes dokumenter. Spørsmålet for mange transportar-

beidere (og noen politimestre) er da også hvorfor ikke Justisdepartementet kan gi retningslinjer for andre viljer enn informasjonsviljen, nemlig viljen til å gripe inn under en streik (se kap. 4 og 5).

1.5 Gangen i fremstillingen

I *kapittel 2* beskrives hendingsforløpet i de seks byene. I *kapittel 3* gis det en kort fremstilling av anmeldelser og bøteforhold under streiken.

Vurderingene og holdningene til de lokale formenn/streikeledere oppsummeres i *kapittel 4*. På grunnlag av intervjuene med de streikende og politimestrene fremstilles i *kapittel 5* noen momenter til en forståelse av forholdet lov – hensiktsmessighet.

2. Hendingforløpet i de seks byene

2.1 Innledning

Hva var hendingforløpet i de seks byene vi har valgt å se nærmere på?

Det første som kan slås fast er at hendingforløpet oppleves forskjellig av de streikende, politiet og avisene.

Det grunnleggende problem både *under* streiken og *senere* er følgende: Verken de streikende eller politiet hadde/har god informasjon om hendingforløpet i andre byer. Mye av den informasjon som når fram formidles via massemedia – aviser, radio og fjernsyn. Følgende uttalelse er interessant i denne sammenheng:

«Det er etter min mening først og fremst fjernsynet og avisene som driver streiken, i og med at det er de som lager bildet av det som foregår – eller ikke foregår» (R. Harkjerr, se vedlegg 3, s. 69).

Det kan bety at de streikende *selv* fortolker hendingene i sin egen by, mens de for andre byers vedkommende er overlatt til massemedias fortolkning. Når vi vet at medias framstilling fokuserer på det dramatiske, gir dette i seg selv et sentralt problem ved at det en hører og leser om andre byer under streiken kan gi grunnlag for egne handlinger i fortsettelsen. Dette kan også gjelde for politimestrene, som får mer eller mindre pålitelige opplysninger om andre politimestres handlemåte.

I dette kapitlet beskrives hovedmønstrene i hendingforløpet i de seks byene. Det vil si at det i denne delen av framstillingen ikke trekkes inn fortolkninger av hendingene som kun baserer seg på én parts vurderinger. Ved en slik fremgangsmåte kan vi også se hvor *forskjellig* hendingforløpet var i de seks byene forut for de fortolkningsprosesser som kan forstørre eller forminske forskjellene.

2.2 Trondheim

I *Trondheim* var det blokadert ved en rekke bedrifter: Alle terminalene på havna, Kjølageret, Fellesterminalen, Håkull, Risstad Mølle, oljelagrene på Høvringen og oljelagrene på Hell. Flere av disse stedene kom det til konflikter som *kunne* medført inngrep fra politiets side. Ved Fellesterminalen ble det kjent at blokkert last ble overført (23. april). De streikende ville med dette som bakgrunn stenge terminalen (Fellesterminalen er ikke avtalepartner). Ved denne anledningen ble politiet tilkalt av en disponent, men møtte ikke opp. I en av byens aviser uttalte en politiembetsmann (inspektør) at streiken ikke vedrørte politiet. Heller ikke ved konfrontasjonen ved Risstad Mølle den 24. april var det politi til stede.

Omtrent på dette stadiet i streiken ble politimesteren i Trondheim anmeldt av den nevnte disponenten og stortingsrepresentant Carl I. Hagen for ikke å ha grepet inn mot de streikende den 23. april. Politiet hadde til da fått en rekke forespørsler om bistand, men hadde avslått (se vedlegg 2, s. 68).

Den 27. april grep politiet inn ved Texacoanlegget (Høvringen). Streikevaktene trakk seg tilbake etter henstilling fra politiet. Ved de andre anleggene ble bare sjåfører med dispensasjon sluppet ut. Det var i denne forbindelse telefonsamtaler mellom politi og streikende, og politi og bedriftsledelse; likeledes var politiet i kontakt med streikeledelsen under streiken.

Den 28. april opphevd lensmannen i Stjørdal blokaden ved Norols anlegg på Hell, etter anmeldelse fra fire bensinstasjonseiere. Heller ikke her kom det til episoder av noen slag.

Ved begge anledningene møtte politiet opp med få folk. De streikende på sin side fulgte raskt opp henstillingen fra politiet om å fjerne seg. Ingen ble arrestert eller bøtelagt. De streikende anmeldte 2 sjåfører.

2.3 Moss

I *Moss* var det blokade ved Norol (Kambo) og ved Gartnerhallen (Rygge).

Kontakten med politiet er avgrenset til ett tilfelle. Den 28. april rykket politiet ut for å oppheve blokaden ved Gartnerhallen (bedrift med avtale). Også her var det først en konferanse hvor en politimann, bedriftsledelsen og to representanter for de streikende deltok. Denne konferansen førte ikke til enighet. Bedriftsledelsen kontaktet senere på dagen politiet som rykket ut med én mann, samtidig som 12 ble holdt i beredskap. De streikende forlangte at ordren om at de måtte fjerne seg ble fremlagt skriftlig. Etter dette oppløste det hele seg. Ingen streikende ble arrestert eller bøtelagt. Etterpå ble politimesteren i Moss anmeldt for sin inngripen i blokaden.

Vi kan slå fast at det var få anledninger hvor politiet *kunne* gripe inn i Moss. Men ved den ene anledningen de ble tilkalt, rykket de ut for å fjerne de streikende – om nødvendig med makt.

2.4 Tønsberg

I *Tønsberg* var det ingen *fysisk* blokade av bedrifter på havna. («Arbeidsgiverne fulgte spillereglene fullstendig og medlemmene fulgte også spillereglene.» Svarbrev på Transportarbeiderforbundets rundskriv 33/82). Det ble utført fysisk blokade av Norsk Olje A/S på Husø (tilsluttet NAF) og av Norske Esso og Shell (Slagentangen, ikke tilsluttet NAF).

Allerede 22.4 ba direktør Brydøy ved Norske Esso om politiets bistand. Ingenting ble gjort fra politiets side samme dag. 23.4 ga politiet oljeselskapet beskjed om at man ønsket «skriftlig anmeldelse med konkret angivelse av registreringsnummer på den eller de tankbiler som ble hindret i å forlate anlegget» (se vedlegg 2, s. 66). Denne dagen ble bare én bil sluppet gjennom (med begrunnelsen at det manglet anmeldelser av flere). Her oppgir politimesteren at Esso underrettet ham om at de ikke ville prøve å få gjennom flere biler før mandag 26.4, mens transportarbeidernes rapport hevder at politiet avslo å behandle flere anmeldelser denne fredagen.

Den 26.4. møtte politiet opp i forbindelse med en anmeldelse. De aksepterte denne gang at den mangelfulle anmeldelsen ble korrigert på stedet. Nå ble 5 av tankbilene sluppet gjennom, ikke resten. Og blokaden ble effektiv etter at politiet forlot stedet.

Samme dag anmodet dir. Brydøy om et møte mellom politiet, Brydøy/Esso og transportarbeiderne ved A. Thomassen. Det kom ikke til noen enighet på møtet.

Politimesteren sier i sin rapport at det ble øvd ganske sterkt press på politiet for å oppheve blokadene denne dagen (vedlegg 2, s. 67). Både Esso og Shells representanter signaliserte klart overfor pressen og de streikende at de satte alt inn på å få opphevet blokaden. Natt til tirsdag (27.4) mobiliserte de streikende. (Her oppgir partene forskjellige tall.) Politiet mottok en rekke anmeldelser tirsdag morgen og bestemte seg nå for at «... politiet pliktet å sørge for å gi fri vei ut fra anlegget for alle som ikke var involvert i konflikten» (vedlegg 2, s. 67). De streikende nektet først å etterkomme pålegget om å fjerne seg. Det ble på nytt avholdt en konferanse hvor Shell, Esso, politiet, nestlederen i Transportarbeiderforbundet Odd Bach og Thomassen var til stede. Konferansen var resultatløs.

Politiet som hadde 40 mann til *disposisjon* – men bare 15–20 til stede – bestemte seg til om nødvendig med makt å fjerne de streikende. Imidlertid fjernet disse seg i siste øyeblikk, bl. a. etter at Bach hadde oppfordret dem til å unngå fysisk konfrontasjon. Blokaden ble opphevet og området forlatt.

Ingen streikende ble innbrakt eller bøtelagt. De streikende anmeldte imidlertid selv en mann for «villmannskjøring».

2.5 Kristiansand

I *Kristiansand* var det blokadert både på havna og ved oljeanlegg. Allerede 22.4 ble politiet kontaktet av Texaco (ikke organiserte der) for å fjerne streikevakter. Politiet rykket ut og anmodet streikevaktene om å fjerne seg. Anmodningen ble ikke etterkommet, men politiet avsto fra videre aksjoner. Den 23.4 var situasjonen spent ved Texacos anlegg. En lastebilsjåfør kjørte «villmann», og de streikende anmeldte ham.

Politiet fikk igjen en skriftlig anmodning om å fjerne streikevakter. Etter initiativ fra politiet ble det om kvelden avholdt et møte der politiet, brannvesenet, Texaco og streikeledelsen deltok. Det ble enighet om at to opplastede biler skulle få kjøre ut, samtidig som blokaden

skulle fortsette. Politiet etterkom heller ikke denne gang Texacos anmodning om å oppheve blokaden (se vedlegg 1, s. 59–60). Heller ikke 24., 25. og 26. april opphevet politiet blokaden, til tross for anmeldelser fra en tankbileier og bestyreren på Texaco. *Imidlertid:*

«Senere på dagen bestemte politimesteren at politiet skulle sette i verk en aksjon natt til tirsdag for å fjerne blokaden. Det ble sendt telex til Justisdepartementet om ekstra overtidsmidler» (se vedlegg 1, s. 60).

De streikende fikk tidlig på natta den 27.4 telefonoppringing om at blokaden ville bli opphevet. Videre fikk de på stedet ordre om å fjerne seg, men etterkom ikke ordren. 15 streikevakter ble dermed innbrakt, av en politistyrke på 26 mann og en schæfer. Streikevaktene ble bøtelagt med 1.500 kr. hver for overtredelse av Straffelovens § 329¹. Det ble ikke satt opp ny blokade ved Texaco-anlegget etter dette.

Den 27.4 grep også politiet inn på havna ved firmaet Tor Mathiesen. En trailer ble blokkert, den var opplastet av en hjemkalt sønn av eieren. De streikende (6–7 mann) ble bedt om å skrive under på at de nektet utkjørsel, og like etterpå sto politiet i døra. Formannen ble arrestert, eller i hvert fall tatt med til politistasjonen. Han ble ikke bøtelagt, og fikk beskjed om at han heller ikke var arrestert. Havnarbeiderne ga også beskjed om at de ville møte mannsterke opp og blokkere «Bolero», som de hevdet brakte godsmengder ut over det vanlige. Imidlertid kom det her til en avtale i siste øyeblikk.

Den 27.4 ba også Shell om assistanse til å få biler gjennom sperringen. (De streikende hadde opptrappet antallet vakter i mellomtiden.)

1. Paragrafen har følgende ordlyd:

§ 329.¹ Med Bøder eller med Fængsel indtil 3 Maaneder straffes den, som, efterat Paalæg om at begive sig rolig bort af Øvrigheden er forkyndt, forbliver tilstede eller medvirker til, at nogen anden forbliver tilstede i en Samling af et større Antal Personer paa offentlig² Vei eller Plads eller paa andet Sted, hvor de ikke er berettigede til at opholde sig.

Paa samme Maade straffes den, som overtræder de Forskrifter, som af Øvrigheden gives til Forebyggelse af Fare eller til Ordenens Opretholdelse ved Sammenstimlinger eller Forsamlinger af en større Menneskemasse.

¹ Jfr. §§ 136 og 137 – ² Se § 7 nr. 1.

Ved tre anledninger rykket politiet ut, og de streikende fjernet seg på oppfordring. Det ble ved denne anledning en diskusjon om organisasjons- og overenskomstforholdene ved Shell. Vi kan nøye oss med å konstatere at politimesteren også denne gang baserte seg på *bedriftens* opplysninger.

Også den 28.4 rykket politiet ut til Shell-anleggene og ga de streikende beskjed om å fjerne seg, noe som ble etterkommet. De streikende hadde dagen før stengt streikekontoret, og ingen dispensasjonssøknader ble behandlet. Det ble i de følgende dager, og 1. mai, sterk diskusjon, kritikk av og protester mot politiets linje under streiken.

2.6 Stavanger

I *Stavanger* var det blokade ved en rekke bedrifter med overenskomst/NAF-bedrifter, og dessuten ved Texaco. Allerede den 23.4 ble «Slaget om bensinen» kjørt frem i avisene. Politiet – ved politimesteren – uttalte at det kun ville være aktuelt med politiaksjoner ved ulovlige forhold, og at hvert forhold ble vurdert for seg. Blokaden ved Norol-anlegget (Lurahammeren) ble anmeldt av tankbilsjåfører den 23.4. Politiet (i Sandnes) grep ikke inn, og kommenterte til Rogalands avis: «En fryktelig kinkig sak». Helga 24.–25. april ble ellers preget av hissige bønder som fryktet stans i kraftforleveransene.

Politiet rykket i Stavanger jevnlig ut til oljeanleggene og oppmodet de streikende om å fjerne seg. Det ble gjort ved at politiet med hjelp av en tjenestemann med tillit hos de streikende kontaktet streikeledelsen og ga beskjed om hva man anså for straffbare forhold. «I samtlige tilfeller ga streikeledelsen ordre til at politiets henstillinger skulle følges» (se vedlegg 5, s. 72). Disse blokadebruddene var så hyppige at utkjøringer av bensin til tider gikk som normalt. Politiet gjorde det imidlertid klart at de ikke kunne holde kontinuerlig vakt, slik at sperringene kunne etableres igjen når de forlot stedet.

Ved O.C. Østrådt (Sandnes) oppløste politiet 26.4 blokaden flere ganger. Etterpå henstilte politimesteren streikeledelsen og bedriftsledelsen om å komme sammen for å diskutere det lovlige og ulovlige arbeid ved bedriften. I de følgende dager var det stadig problemer ved

O.C. Østrådt pga. arbeid de streikende oppfattet som streikebryteri. Fredag 30.4 gjorde politiet *ikke* noe forsøk på å bryte blokaden. Ved to senere anledninger grep politiet inn for å få opphevd blokaden.

Ingen streikende i Stavanger ble arrestert eller bøtelagt. Én person ble anmeldt av de streikende.

2.7 Oslo

På Oslo havn var det fysisk blokade ved flere bedrifter; Jahre-Line og Da-No Linjen kom først og fremst i fokus. 23.4 oppsto det konfrontasjoner mellom de streikende og uorganiserte sjåførere ved Jahre-Line. De streikende godtok heller ikke måten Kiel-ferjen ble losset på, ved trekkvogner i stedet for trucker som de streikende vanligvis betjener. Politiet grep ikke inn ved denne anledningen. 24.4 ble en av de streikende innbrakt og bøtelagt med 800 kr. etter konfrontasjon med en lastebileier. Det er imidlertid viktig å fastholde at denne bøteleggingen ikke gjaldt selve utførelsen av blokade.

Politiet var stadig til stede med observatører (én bil) på havna, men de prøvde ikke å oppheve blokadene. Både de streikende og politiet opplevde politiets rolle som nøytral. De streikende på havna anmeldte én sjåfør.

Ved Finas tankanlegg (ingen medlemmer eller avtale der) på Lysaker var det konfrontasjoner allerede 22.4. De streikende mente at bedriften/leiesjåførene gjennomførte streikebryteri, ved utkjøring av bensin langt ut over det normale. Politiet ble ikke tilkalt av bedriftsledelsen for å oppheve de blokadene de streikende satte i verk. 27.4 var det imidlertid duket for konfrontasjoner igjen ved Fina Lysaker. Lastebileierne hadde bebudet at streikevakten skulle fjernes. Ifølge «Arbeiderbladet» (28.4) hadde de streikende «vedtatt å ikke sette seg til motverge hvis politiet kom for å fjerne dem». Det kom til en forhandlingsløsning mellom bedriften og de streikende der betingelsen for å oppheve blokaden var at det kun skulle foregå normal utkjøring.

Ved F. Kristiansen A/S (2 medlemmer der) var det fysisk blokade 30.4 og 3.5. Ved en anledning slapp de streikende igjennom noen biler, etter oppmodning fra politiet. De streikende opphevde bloka-

den etter at NAF hadde « . . . påberopt seg at bedriften ikke var bundet av tariffavtale» (svar på rundskriv 33/82).

Ingen streikende innen landtransporten i Oslo ble innbrakt eller bøtelagt. De streikende anmeldte selv én person.

2.8 Oppsummering

Sammenfattende ser vi at det er *visse* forskjeller i politiets handlemåte i de forskjellige byer.

De streikende (som er intervjuet) synes å ha overvurdert forskjellene. Ser vi f.eks. på Tønsberg og Kristiansand, var det ikke slik at politiet grep inn det ene stedet og ikke det andre. De streikende i Tønsberg ville også blitt fjernet (om ikke arrestert) av politiet hvis de ikke hadde gitt etter. Det samme gjelder etter all sannsynlighet i de andre byene. I Kristiansand valgte de streikende arrestasjoner. Vi kan også si at politiet i de forskjellige byene ikke prinsipielt og konsekvent holdt seg borte fra streiken. Det mest iøynefallende er at de famlet *og* at de etter hvert valgte en hardere linje flere steder. Mulige årsaker til det skal vi komme tilbake til.

En av forskjellene mellom de ulike byene er knyttet til den *stil* politiet valgte. Eller sagt på en annen måte: hvordan de utførte samme oppgave men med forskjellige handlemåter. Det er interessant at de en rekke steder valgte en *meklerrolle* (jfr. vedlegg 7, s. 86–87). Samtidig synes det klart at både i Tønsberg, Stavanger, Trondheim og Oslo beflittet politiet seg på å ha et godt forhold til de streikende fra starten av. Likeledes søkte politiet de streikendes informasjon om blokader som ble anmeldt, i motsetning til hva som ble gjort i Kristiansand. Som det skal utdypes senere er dette knyttet til at politiet i de førstnevnte byene tok hensyn til forskjellige organisasjonsforhold i sine vurderinger.

Et åpent spørsmål er om de streikende først og fremst bør se på den *stil eller handlemåte* politiet velger, eller om det vesentlige spørsmålet er *om* politiet griper inn i det hele tatt. Fra politiets side kan dette betraktes som to måter å oppnå det samme på, enten ved en hard linje eller en myk linje. Det er klart at under streiken var det forskjellige syn på nettopp dette spørsmålet blant de streikende. I Kristiansand og

Moss var irritasjonen betinget av det *objektive forholdet* at politiet i det hele tatt grep inn. I Stavanger og Trondheim grep også politiet inn ved noen anledninger, men det var likevel et svært godt forhold mellom streikende og politi. Dette peker i retning av at stilen/fremgangsmåten i seg selv ble betraktet som viktig.

3. Bøter og anmeldelser

3.1 Innledning

I dette kapitlet skal vi ta opp det som går på bøter og anmeldelser under streiken, ut fra de intervjuer som er foretatt.

3.2 Bøter

I Kristiansand ble 15 personer arrestert, og bøtelagt med 1.500 kr. hver. I følge intervjuet med den lokale formann/streikeleder (landtransporten) har politiet senere akseptert å sette ned disse bøtene til 500 kr. Som det fremgår av politimesterens rapport (vedlegg 2, s. 63) brukte han Bergen som modell for å fastlegge bøtenes størrelse. At bøtene senere ble satt ned *kan* være betinget av at hendelsene i Bergen senere fortonte seg som alvorligere for politimesteren. Det er interessant å merke seg politimesterens kommentar:

«Man kan naturligvis diskutere hensiktsmessigheten av en bødelegging i slike saker. Det var uenighet innen kammerets ledelse om hvilken linje som burde følges» (vedlegg 1, s. 63).

I Oslo fikk én mann bot på 800 kr. etter klammeri med en lastebilsjåfør. Utenom de seks utvalgte byene er det spesielt Bergen som skiller seg ut: 17 mann fikk bøter på 1.500 kr. hver. Pga. en misforståelse vedtok én mann boten (Bergens Tidende 24.4). Ut fra de innsendte svar på rundskriv 33/82 (ca. 60 svar) kan vi slå fast at ikke noen streikende ble bøtelagt andre steder enn de nevnte, heller ikke der det var «episoder» som kunne ført til bødelegging.

Et av våre spørsmål til de streikende lød: «Synes du de som har fått bøter av politiet bør vedta og betale bøtene?» *Alle* de intervjuede svarte *nei* på dette spørsmålet.

Tankbiler fra fem selskaper klare når Shell åpner

SLAGET OM BENSINEN STARTER KLOKKA SJU

Det er ventet at slaget om bensinstukjøringen vil starte for alvor ved Shells tankanlegg i Tananger klokka sju nå i morgen. Da åpner Shell portene som vanlig, og tankbiler fra fem oljeselskaper vil stå klare til å fortsette utkjøringen. Da vil streikevaktene trolig tre til og hindre utkjøringen fysisk.

— Her kommer ingen verken inn eller ut, sier disse fire streikevaktene ved Essos anlegg i Lillevåg. Fra venstre Arvid Nease, Svein Kveilo-Aune, Per Kalseth og Frodo Pedersea.

Bilde: Jan B. Henriksen.

SIDE 4 • 5 • 6

Politiet griper inn?

Politimester Carl A. Wends ved Stavanger politiskammer utelukker ikke at det kan bli aktuelt for politiet å gripe inn overfor streikevaktene som blokkerer utkjøringen av bensin, diesel og fyringsolja i løpet av dagen. I går konfererte han med sine kolleger ved nabostanene hvordan en skulle takle en eventuell anmeldelse av blokaden.

— Vi har ikke fått henvendelser om å gjørne streikevakter enda. Men dersom det kommer anmeldelser må vi vurdere hvert enkelt tilfelle. Dersom forholdet er ulovlig og gir sakforhold for politiet gripe inn, sier Carl A. Wends til Rogaland's Avis.

Han understreker at det kan foreligge forskjellige situasjoner i hvert enkelt tilfelle, og at forholdet må være ulovlig før det blir iverksatt eventuelle politiltak.

Dyrebeskyttelsen med opprop til transportarbeiderne

OL BILDRINGEN

HAN SNUDE OM

Rogaland's Avis 23/4 1982

Politiet jaget streikevakter!

Transportarbeider-streiken tok i går en uventet og dramatisk vending i Moss. Da ble politiet koblet inn for å fjerne streikevakter ved Gartnerhallen i Rygge. Etter flere timers forhandlinger, fikk streikevaktene den skriftlige ordre om å heve blokadene som de hadde forlangt. Aksjonsledelsen dro direkte til LO-kontoret i Sarpsborg hvor det ble besluttet å

anmelde politimesteren i Moss. Bildet over viser politi-inspektør Erling Sem Jacobsen som gir ordre til 50 streikevakter. Under Tor Brennvaal, Anton Enger, Arne Wold og Jan S. Johansen etter resultatløst møte med Gartnerhallens ledelse.

Side 8-9

Moss Dagblad 29/4 1982

Noen understreket at bøtenes størrelse ikke under noen omstendighet står i et rimelig forhold til forseelsen.

En av de intervjuede (og bøtelagte) mente at hvis det viser seg at de forhold som førte til bøtelegging var ulovlige må en betale.

3.3 Anmeldelser av de streikende

Flere steder ble de som blokkerte anmeldt av bedriftseiere, lastebil-sjåfører/-eiere osv. Flere av de intervjuede var usikre på hvor disse anmeldelser står i dag. Politimesteren i *Stavanger* (på det tidspunktet) sa i vårt intervju at anmeldelsessakene var «... henlagt uten videre». Han tilføyde at det primære formål med anmeldelsene jo var å få politiet til å rykke ut. Når det gjelder *Tønsberg*, opplyste den lokale formann følgende: Etter streiken spurte representanter for de streikende politiet (ved politiinspektøren) om de kunne regne med bøter, og fikk til svar at «... alt dere kan regne med er en løftet pekefinger».

Ut fra dette kan det slås fast: Det vil være vilkårlig – og vanskelig å begrunne – hvis politiet i *andre byer* velger å følge opp anmeldelsene mot de streikende.

3.4 Anmeldelser fra de streikende

En av følgene av bensin- og hamstringshysteriet under streiken var at det ble lettere for utenforstående å sjikanere, true eller gå til angrep på de streikende. Det som har ført til *anmeldelser* fra de streikende er først og fremst villmannskjøring.

I Kristiansand ble 1 person anmeldt, i *Tønsberg* 1 person, i *Stavanger* (Sandnes) 1 person og i *Moss* 1 person (politimesteren). I *Oslo* ble 2 personer anmeldt, likeledes i *Trondheim*.

Felles for alle byene er at de streikende i liten eller ingen grad har fulgt opp anmeldelsene. Flere av de intervjuede ga likevel uttrykk for at de så såpass alvorlig på disse sakene at de aktet å forfølge dem.

Vi skal se litt nærmere på de enkelte anmeldelsene. I *Moss* ble politimesteren anmeldt av de streikende. Anmeldelsen ble oversendt statsadvokaten i *Eidsivating*, som oppnevnte politimesteren i *Fre-*

drikstad til settepolitimester. Ved statsadvokatkontoret fikk vi opplyst at saken var henlagt «... da intet straffbart forhold foreligger». Politimesteren i Fredrikstad opplyste i en telefonsamtale (3.8.82) at det fra hans side ikke foreligger noen *skriftlig* begrunnelse for denne konklusjon. Imidlertid opplyste han at det i hans «betenking» *ikke* lå noen vurdering av retten til å oppheve blokaden.

Dette tilfellet (Moss) er interessant fordi blokaden ikke var noe tvilstilfelle/grensetilfelle. Det foreligger en klar avtale ved bedriften, og bilen som ble blokkert ble til vanlig kjørt av en av de som var i streik. Politimesteren i Moss ble spurt om «Hvilken lovhjemmel lå til grunn for å gripe inn?» Hans første svar var at det var for å beskytte all lovlig virksomhet. Intervjueren nevnte da at Moss ikke var noe grensetilfelle av den typen som lå til grunn for inngripen i enkelte andre tilfeller. Politimesteren tok ikke stilling til det, men begrunnet i neste omgang sin inngripen ut fra trafikklovgivningen. Den lokale formann i landtransporten understrekte imidlertid at de streikende ikke sto på offentlig vei og at det ikke ble trafikkvansker før politiet kom og bilister ble nysgjerrige på hva som foregikk. Intervjueren nevnte videre at hvis trafikklovgivningen var tilstrekkelig betingelse for å gripe inn – uavhengig av alle organisasjonsforhold og spørsmålet om streikebryteri – skulle politiet ha grepet inn i en rekke tilfeller hvor de *ikke* gjorde det. Hans svar var: «Hva andre gjør med det er av mindre interesse for oss, for her var det en hovedvei...» Det sier seg selv at dette er for enkelt. Politiet kunne utmerket godt ha avvirket trafikkrotet (som de selv forårsaket?) uten å slippe igjennom en streikebryterbil.

Sist men ikke minst: Det fremgår av intervjuene med de andre politimestrene og rapportene deres at politiet rent *faktisk* la vekt på organisasjonsforhold, spørsmålet om streikebryteri o.l. som viktigste kriterier for inngripen eller ikke. Det skulle ikke være nødvendig hvis trafikklovgivningen var et tilstrekkelig vurderingsgrunnlag (se kap. 5).

I *Kristiansand* ble en sjåfør anmeldt av de streikende for villmannskjøring. En rekke enkeltpersoner, journalister og fotografer var vitne til episoden (det foreligger også billedokumentasjon). Til tross for dette taler politimesteren i sin rapport om en «angivelig påkjørsel», og opplyser videre at saken er henlagt etter bevisets stil-

«Anmeldelse fra Moss blir prinsipp-sak?» (Moss Dagblad 30.4.82). Men episoden ved Gartnerhallen (Rygge) har ikke ført til noen diskusjon om grensene for rimelig skjønn.

ling. De streikende får altså 1.500 kr i bot for et forhold som politimesteren *selv* var i tvil om han hadde rett til å gripe inn overfor, mens en anmeldelse fra de streikende (som er godt dokumentert) legges bort. Det hører også med til bildet at politiet ikke prøvde å gripe inn mot bråkmakere som truet de streikende.

På det tidspunkt vi foretok intervjuene med de streikende visste ingen om disse sakene var henlagt. Det fremgår heller ikke mer enn det vi allerede har nevnt av politimestrenes rapporter. Det er vel likevel nærliggende å anta at ingen av anmeldelsene vil bli ført videre. Ut fra rapportene og intervjuene med politimestrene synes det som om sakene allerede er glemt (evt. med unntak for Trondheims vedkommende, se vedlegg 3, s. 69).

3.5 Oppsummering

Siden dette kapitlet første gang ble skrevet har det skjedd en del i forbindelse med bøtesakene.

De bøtelagte i Kristiansand nektet å vedta de nedsatte bøtene, etter samråding med transportarbeiderforbundets ledelse. Det ble kjent at Bergen Politikammer hadde frafalt tiltalen mot de 16 arbeiderne som ikke hadde vedtatt og betalt bøtene sine. Vi har fått opplyst ved politikammeret i Bergen at foreleggene er trukket tilbake i henhold til straffeprosesslovens § 85, 2. ledd.

De streikende i Kristiansand anket både bøteleggelsessakene og politimesterens henleggelse av saken mot tankbilsjåføren (jfr. s. 36). Statsadvokaten på Agder avviste anken av bøteleggelsene. Ifølge «Sørlandet» (13.11.82) er statsadvokaten kjent med avgjørelsen i Bergen, uten at det har fått noen betydning for Kristiansands vedkommende. Statsadvokaten besluttet *også* at det skal foretas tilleggs-etterforskning mot tankbilsjåføren som de streikende anmeldte.

4. Meninger om streiken

4.1 Innledning

Som det fremgår av vedlegg 9 (s. 93) stilte vi de streikende en rekke spørsmål. Etter hvert viste det seg at ikke alle disse spørsmålene er like sentrale og fruktbare. Som det fremgår av FAFO's notat til Transportarbeiderforbundet (7.9.82, vedlegg 6) er det ett spørsmål som etter hvert peker seg ut som det mest interessante, nemlig spørsmålet om forholdet mellom lovgrunnlag og hensiktsmessighetsvurdering. I dette kapitlet skal vi oppsummere svarene på de forskjellige intervju-spørsmålene. I neste kapittel vil vi så vende tilbake til spørsmålet om forholdet mellom lov og hensiktsmessighet, som vil bli drøftet i lys av intervjumaterialet.

4.2 Vurdering av politiets og egen atferd

Vi stilte spørsmålene «Synes du politiet i . . . opptrådte korrekt i forhold til de streikende?» og «Tror du det er en alminnelig oppfatning blant de streikende i . . .?»

Utenom Kristiansand og Moss svarte alle ja på det første spørsmålet. Formannen i Moss svarte nei, og begrunnet svaret med at politiet overhodet ikke skulle ha grepet inn i streiken. Formannen i landtransporten i Kristiansand svarte slik:

«Selve aksjonen fordømmer jeg, den synes jeg ikke var korrekt. Men overfor oss synes jeg politiet var veldig korrekte i sin opptreden, de som utførte ordren.»

Formannen på havna i Kristiansand svarte at opptredenen nok var korrekt *i forhold til norsk lov*, men at politiet var (unødvendig) raske med å slå til. De fleste mente at deres oppfatning var den vanlige blant

de streikende på stedet. To av de intervjuede (på havna i Kristiansand, i Stavanger) trodde det var delte meninger blant de streikende om politiets opptreden. Alle de intervjuede svarte ja på spørsmålet om de syntes de streikende oppførte seg korrekt i forhold til politiet. Alle mente også at dette var den alminnelige oppfatning blant de streikende. Flere av de intervjuede understreket at politiet (og de streikende) ikke bare hadde opptrådt formelt sett korrekt, men at handlemåten de hadde valgt var absolutt korrekt. Det er viktig at dette ikke kommer i bakgrunnen (som hovedbildet), til fordel for de få steder det var andre oppfatninger.

4.3 Holdningen til politiet etter streiken

Vi stilte spørsmålet «Er din holdning til politiet endret etter denne streiken?» Her presenterte vi også svar-alternativ (*i stor grad, i noen grad, i liten grad*). 10 svarte i liten (ingen) grad, 1 i noen grad. 7 svarte at de trodde det var en alminnelig oppfatning blant de streikende på stedet, 3 at det nok var delte meninger/flere holdninger. 1 sa at det var vanskelig å vite hva de andre mente.

Dette spørsmålets (og svarenes) informasjonsevne er imidlertid liten. Det sier f.eks. ikke noe om *hva slags* holdning den intervjuede hadde før streiken. Én understreket at han ikke hadde endret holdning og at den alltid hadde vært negativ. En annen, som ikke hadde endret holdning, sa at han hadde «fått bekreftet at politiet i slike situasjoner stiller seg på bedriftseiernes side». Ingen uttrykte at de hadde endret holdning fra negativ til positiv. Én (Moss) svarte at når han hadde fått streiken litt på avstand, så ville han si at holdningen til politiet ikke var endret (underforstått: fra positiv til negativ). De intervjuede fra Kristiansand uttrykte seg slik:

«Til den lokale ledelsen har min holdning i noen grad endret seg.»

«Oppfatningen er ikke endret så mye, i og med at jeg visste på forhånd at den politimesteren vi har her kunne tenke å markere seg.»

Journalister, fotografer og radio- og TV-reportere var aldri langt unna det som «skjedde» under streiken. Hvilke konsekvenser får massemedias fokusering på det dramatiske for forløpet av streiker av denne typen?

Svarene på spørsmålet kan også brukes til å belyse et annet problem *indirekte*. Spørsmålet presiserer ikke betydningen av «*politiet*». De fleste synes å ha tolket det som *det lokale* politi. To av dem som oppgir ikke å ha endret holdning, men samtidig har negativ holdning, refererer til andre byer. For Kristiansands vedkommende presiserer (se ovenfor) de intervjuede spørsmålene til å gjelde «holdning til *det lokale* politiet». Det vi altså *indirekte* kan slutte av svarene er at de fleste spontant velger en lokal referanseramme for spørsmålet, noe som også skulle bety at hvert enkelt politikammer blir forstått som den ansvarlige instans, og ikke politiet som sådant.

4.4 Årsak – ansvar

Vi spurte også *hva* som var *årsaken* til at det oppsto/ikke oppsto konfrontasjoner, og *hvem* som hadde *ansvaret* (spørsmål 3 og 4). Disse spørsmålene er ikke presise nok, de intervjuede svarte på nokså forskjellige plan (samtidig som svarene overlappet hverandre). De fleste mente at både politiet og de streikende hadde «æren» der det ikke oppsto konfrontasjoner (spm. 4). Noen sa at de streikende hadde *hovedansvaret* ved at de hadde en fast linje med å unngå konfrontasjoner. Når det gjelder *årsakene* spenner svarene fra «politiets erfaringer fra 1977» (havna Oslo), «manglende konfrontasjoner med bedriftsledelser», og til «politiets og de streikendes linje». Vi skal se litt nærmere på «konfrontasjonsbyene». For *Moss* var svaret at politiet tok part i konflikten (årsak) og Gartnerhallen (hovedansvar). For *Kristiansand*: politimesterens vurderinger (årsak) og uklarhet om lovligheten ved Texaco pluss at det var offentlig vei (årsaker). Når det gjelder ansvaret svarte én at det var politiets ansvar, den andre at de streikende på Texaco «... visste at det kunne oppstå et og annet», men at politiet kunne valgt en annen linje.

4.5 Vurderinger av lovlighet og det skjønnsmessige

Alle intervjuede hadde et bestemt inntrykk av at det var personlig skjønn (og ikke klare lovregler) som lå til grunn for politiets handle-

måte. De fleste ga uttrykk for at forskjellene i politistrategi fra by til by var betinget av «den personlige faktor». På spørsmål 6 (se vedlegg 9) svarte de fleste at politiet syntes å være usikre på om de hadde rett til å oppheve blokadene. De fleste kunne heller ikke huske at politiet hadde henvist til noen lovhjemmel. I de tilfeller det ble gjort ble det henvist til trafikklovgivning, ifølge noen av de intervjuede. Én understrekte at de streikende hadde bedt politiet om en juridisk avklaring/«betenkning», men uten å få det. En annen sa at «... politiet virket like usikre som oss». Det hører også med til bildet at flere av de intervjuede mente politiet var mer usikre ved noen tilfeller/bedrifter enn andre. Dette knytter (som vi skal komme tilbake til) an til faktorer av organisatorisk art og ikke til en «enkel» bruk av tradisjonelle paragrafer.

Vi spurte også om følgende: «Var det uklarhet blant de streikende i... om lovligheten av blokadene?» 10 av de intervjuede svarte ja til dette. De presiserte det videre med at uklarheten var spesielt stor i visse tilfeller, begrunnet med referanse til organisasjonsforhold (NAF-bedrift eller ikke, organiserte eller ikke, vanlig arbeidsmengde eller streikebryterarbeid).

Det er interessant at de streikende (og delvis politimestrene) betraktet de ovennevnte forholdene som relevante for å avgjøre inngripen eller ikke overfor en blokada. Samtidig kan det bety en feilaktig forståelse av hva en politimester *kan* gjøre med hjemmel i lov, og hvilke lover/forhold som utgjør sentrale juridiske kriterier for inngripen eller ikke (forut for hensiktsmessighetsvurderinger). Som vi skal komme tilbake til er det vesentlig å forstå *forholdet mellom lovgrunnlag og hensiktsmessighetsvurdering*, og hvor i dette forholdet organisasjonskriterier *kan* komme inn og få en utslagsgivende betydning for politimestres valg av linje.

Vi spurte også de lokale formennene/streikelederne om de mente det er viktig at spørsmålet om lovlighet klarlegges juridisk. Vi skal gjengi noen av svarene på spørsmålet:

«Ja, det er vel det i og for seg, i og med at jeg oppfatter det slik at en mangler klare lovregler. Men på den annen side så er jeg jo stygt redd at hvis det skulle komme til klare lovregler så er jeg ikke sikker på at de ville gå i vår favør. Sånn sett kan det

være en fordel at det er sånn som nå, at det kan bringes mye skjønn inn i dette her.»

«Ja, det er absolutt viktig, særlig for oss som er ute i felten hvis noe skulle skje igjen – så ville det være mye greiere å ha det klart hva vi har lov til og ikke lov til.»

«Ja, det vil det jo selvfølgelig være. Men jeg tror bare vi skulle komme enda dårligere ut da . . . det ville være en fordel for alle parter, da var det jo også litt lettere for politiet.»

«Det kunne vel kanskje være visse fordeler med å få en avklaring, men da tror jeg en avklaring på det spørsmålet også må gå på de tingene at vi har bedrifter som omgår og utvider virksomheten under konflikt. Jeg kan ikke se at spørsmålene kun kan dreie seg om spørsmålet: er det et avtaleforhold eller ikke i bedriften.»

10 av de intervjuede mente at en juridisk avklaring er viktig, én svarte nei på spørsmålet. Men som vi ser av svarene er det flere som tror at en avklaring kan gå i de streikendes disfavør, og dessuten ser vi av det siste svaret at det positive forhold til avklaring forutsetter at denne tematiserer forhold som de streikende betrakter som sentrale.

4.6 Effektivitet versus lov

Det fremgikk klart av intervjuene at de streikende har svært forskjellige holdninger til betydningen av lovlydighet o.l. Én av de intervjuede uttalte at det i hans by var et stort problem at flere av de streikende mente at «alt er ulovlig». Fremstillingen har vist at de streikende har forskjøvet spørsmålet om kriteriene for lovlighet/ulovlighet fra de mer tradisjonelle lovparagrafer til spørsmålet om organisasjonsforhold.

Mot slutten av intervjuet reiste vi et spørsmål som angår den generelle holdning til lovlydighet. «Hva sier du til følgende utsagn: Spørs-

målet om lovligheten eller ulovligheten av blokade er relativt uinteressant, det viktige er om blokade er et effektivt middel i en streikesituasjon.» På dette spørsmålet ble følgende svaralternativ presentert: *Helt enig, til en viss grad enig og helt uenig*. 7 av de intervjuede svarte helt enig og 4 til en viss grad enig. Det mest interessante ved svarene ligger imidlertid i utdypningene og begrunnelsene. I forlengelsen av spørsmålet spurte vi én av dem som sa seg helt enig om han også ville mene dette om en juridisk vurdering viste at blokaden var ulovlig. Han svarte følgende:

«Ja, det er klart at vi i fagbevegelsen har et annet syn på slike ting enn juristene har.»

En annen refererte til O. Bachs uttalelse (En ting er hva som er juridisk rett, en annen hva som er moralsk rett; fritt sitert), og tilføyde:

«Akkurat denne uttalelse har mange medlemmer hengt seg opp i og støttet. Det er spørsmål om moral, hva vi mener å være riktig. Da får det ikke hjelpe om vi bryter noen lover i en slik situasjon.»

De fire som til en viss grad var enige, begrunnet dette med at det en gjør – også i en streikesituasjon – må være lovlig. Én sa seg uenig i Bachs uttalelse, fordi personer som får bøter vil bli stående i politiets protokoller. Ingen av disse fire mente at det var klart at de aktuelle blokader *er* ulovlige.

Alle svarene på dette spørsmålet *må* ses i lys av at de intervjuede har en forståelse av lovlighet som avviker fra det juridiske syn. Mye kan tyde på at hvis de hadde hatt klart for seg hvor restriktivt loven *kan* anvendes, ville holdningene vært annerledes. Det er trolig at de som betrakter lovlighet/ulovlighet som viktig, gjør det ut fra en forståelse av at «deres» kriterier (organisasjonsforhold) er *lov*relevante og ikke bare knyttet til hensiktsmessighetsvurderingen.

4.7 Lokal eller sentral avgjørelse

Vi stilte spørsmålet: «Mener du at spørsmålet om politiets inngripen bør avgjøres sentralt, og ikke av hver enkelt politimester?» Her kan en innvende mot spørsmålets form at vi burde presisert hvor sterkt «avgjøres» skal/kan fortolkes. Det er vesentlige forskjeller på *visse retningslinjer, konkrete direktiver* og en *avgjørelse* (fullt og helt) fra sentralt hold. Men spørsmålet ble nok i stor grad fortolket/presisert til å gjelde visse retningslinjer fra sentralt hold. 8 personer mente at spørsmålet bør avgjøres sentralt, 2 mente lokalt og 1 ga et svar som er vanskelig å klassifisere/fortolke.

Også på dette spørsmålet er de utdypende kommentarene det vesentligste. De to som svarte lokalt begrunnet det med at det ville være en fordel for dem (i deres by). Flesteparten av dem som mente det burde avgjøres/styres fra sentralt hold begrunnet svaret med at de mente det er nødvendig for å *unngå forskjellsbehandling*, selv om det ikke skulle medføre en mildere linje. En av de intervjuede understreket at det var nødvendig med lik behandling/sentral bestemmelse, selv om han var redd det ville bety dårligere behandling i hans by.

Det fremgår av kapittel 5 at det som er vanskelig å avgjøre, og bli enig om, er hva som ligger i «visse retningslinjer». Vi må også tilføye at flere understreket at de mente dette spørsmålet er vanskelig å besvare.

4.8 Avisenes dekning og avisfolks tilstedeværelse

Vi spurte om de lokale avisene dekket *blokadeepisodene* på en tilfredsstillende måte. Noen mente at både den borgerlige avisen og DNA-avisen dekket blokaden tilfredsstillende, noen at kun DNA-avisen hadde tilfredsstillende dekning. Videre var det noen som mente at avisene generelt la for mye vekt på episoder, at det var en type dårlig dekning i seg selv. Kun én person mente at DNA-avisen dekket blokadeepisoden dårlig (uvillige til å møte opp), og at den lokale borgerlige avisen tilsvarende hadde god dekning. For Oslos vedkommende var misnøyen knyttet til Dagbladets og VG's dekning spesielt (dramatisering, episoddekning).

Flesteparten mente at avisenes dekning og avisfolks tilstedeværelse hadde liten eller ingen betydning for forløpet av blokadeepisodene. Én sa at dekningen nok hadde positiv betydning, både for støtte til de streikende og i forhold til politiets spillerom. En annen mente at dekningen fra avisene kanskje førte til flere/alvorligere provokasjoner fra utenforstående, og at i hvert fall ikke avisfolks tilstedeværelse hindret slike provokasjoner.

Et viktig moment vi ikke tok opp i intervjuene er avisenes dekning av streiken *som helhet*. På dette punkt var det imidlertid flere som hadde kritiske bemerkninger. Avisenes store oppslag om streikens lammende konsekvenser i startfasen, virket sannsynligvis i negativ retning for de streikende. I stedet for at folk flest fikk forståelse for viktigheten av transportarbeid i samfunnet, ble det nok vanligere å tenke at transportarbeiderne hadde *ansvaret* for at bilene *stoppet*. Én av de som ble intervjuet fremhevdde som sin spissformulerte lærdom av streiken at «... når du tar bensinen fra Ola Nordmann, er 101 ute». Ut fra vår gjennomgang av avisene synes det som spesielt de borgerlige avisene fremhevdde og forsterket de negative konsekvensene av bensinmangel for folk flest.

4.9 Oppsummering

De ovennevnte meninger/vurderinger er knyttet til et begrenset antall personer/intervjuede. Svarene kan dermed ikke generaliseres til å gjelde de streikende i de seks byene.¹

Likevel kan svarene gi en pekepinn, for eksempel for å velge ut antakelser som senere kan testes på et bredere grunnlag. Når 10 av 11 svarte at det var stor uklarhet om lovligheten av blokadene, er det for

1. Av tidsmessige og økonomiske årsaker var det ikke mulig å basere undersøkelsen på et representativt utvalg. I stedet ble formenn og/eller streikeledere valgt ut som intervjuobjekter ut fra deres sentrale posisjon i streiken. De ble brukt delvis som respondenter og delvis som informanter (siden disse ble antatt å ha god oversikt over – og kjennskap til – saksforholdet). Det som eventuelt tapes ved ikke å benytte et representativt utvalg, er av underordnet betydning for denne undersøkelsen. Formålet er her å avdekke hovedtrekk i en historisk hending, ikke å komme fram til generalisert kunnskap verken om streiker allment eller om de streikendes holdninger under den aktuelle streiken.

eksempel en rimelig/fruktbar hypotese at det var utbredt uklarhet blant de streikende om lovligheten av blokadene.

Ett område som peker seg ut som spesielt interessant er de streikendes forståelse av forholdet moral – rett i en situasjon som vårens transportarbeiderstreik. Her kan det ut fra vår undersøkelse presiseres en rekke problemstillinger som det ville være interessant å undersøke på et bredere grunnlag (jfr. kap. 5.6).

5. Hensiktsmessighet og lov

5.1 Innledning

Den viktigste bruk av det foreliggende datamateriale er at det har gitt muligheten for å *presisere* problemer og *ringe inn* de sentrale problemstillinger *etter hvert*. For oss har det blitt å belyse de uklarheter som gjør seg gjeldende både i de streikendes og politiets forståelse av forholdet *lov – hensiktsmessighet*, uklarheter som har fått direkte betydning i praksis.

Vi vil prøve å fremheve hvordan disse vurderinger og praksiser er betinget av *verdivalg* (jfr. kap. 4.6). Det følgende er *ikke* en juridisk vurdering, men mer å betrakte som en vurdering av jussens plass i en videre, samfunnsmessig ramme.

5.2 Grunnlag for inngripen

Vi har allerede sagt at ikke alle politimestrene lot seg intervjuer, og av de som lot seg intervjuer svarte ikke alle på de vesentligste spørsmål. Som en ser av vedlegg 1–5, er også rapportene til Justisdepartementet av forskjellig kvalitet med hensyn til informasjons- og presisjonsgrad.

Et allment inntrykk vi har dannet oss ut fra intervjuene og rapportene er at politimestrene generelt er *svært usikre* på dette felt. En av dem som ikke lot seg intervjuer begrunnet bl.a. avslaget med at han ikke var spesialist på arbeidstvistspørsmål, og han henviste derfor til Wegners artikkel (vedlegg 7). En av dem som lot seg intervjuer ville ikke svare på de spørsmålene som gikk direkte på blokade (lovgrunnlag). Dette er et paradoks: *Hver enkelt* politimester skal vurdere om han skal gripe inn i en situasjon, noe som krever en spesifikk kompetanse i arbeidstvistspørsmål. *Samtidig* henvises det på etterskudd til at en ikke er spesialist på spørsmålet, at en ikke ville besvare et så teoretisk spørsmål o.l. Det betyr en indirekte innrømmelse av at en ikke

har den kompetanse som trengs i et slikt spørsmål, men likevel handler på egen hånd.

Dette forhold kan også forklare at politimestrene, da de ikke fikk direkte direktiver fra Justisdepartementet, måtte finne alternative rådgivere. Noen samrødde seg med kolleger blant politimestrene, andre kontaktet Justisdepartementet (på lavere nivå) og én ba om «*indirekte direktiv*». Etter vårt syn var dette siste Rynning-Tønnesens strategi. Som det fremgår av hans rapport kopler han selv aksjonen (27.4) med det telex-svar han fikk fra Justisdepartementet. Justisministerens svar gir nok *formelt* ryggdekning, men det sies ikke noe vesentlig om hvordan hennes svar skulle fortolkes/ble fortolket *i situasjonen*. Her kan vi også innskytte at mange av de intervjuede (streikende) helt klart tolket departementets svar som et klarsignal for politiaksjon, og *ikke bare* for Kristiansands vedkommende. Politimestrene som ble intervjuet sa at de ikke hadde lagt spesielt merke til, eller vekt på, Justisdepartementets svar til politimesteren i Kristiansand. Det er likevel et faktum (jfr. kap. 2) at politiet i Trondheim (og Stjørdal), Tønsberg og Moss først grep inn *etter* at Justisdepartementet hadde sendt sin svartelex til Kristiansand. Justisministeren fremholder i sitt brev (29.4.82, vedlegg 8, s. 91):

«I samsvar med god tradisjon og gjeldende regelverk tilligger det den lokale politimester å treffe bestemmelser om politiets inngripen for å håndheve lov og orden i sitt distrikt. Det tilligger ham normalt å foreta de rettslige vurderinger og praktiske avveininger i den konkrete situasjon. Situasjoner som følger av pågående streik, endrer ikke dette forhold.»

Som vi har sett ovenfor *har* det imidlertid vært problematisk for politimestrene å foreta vurderingene/avveiningene alene. Spørsmålet blir mer *hvordan* andres vurderinger, samråding osv. skal komme inn: ved *tilfeldig* valgt kollegial kontakt eller f.eks. ved visse *formaliserte* retningslinjer. Justisministeren skriver *som om* de rettslige vurderinger (i forhold til hensiktsmessighetsvurderinger) i den aktuelle situasjon *ikke* er et problematisk punkt. Både forslaget om en utredning, visse retningslinjer og den aktuelle ulike praksis fra sted til sted viser at problemet nettopp er at det har vært vanskelig å foreta rasjonelle vurderinger for den enkelte politimester.

5.3 Lovgrunnlag

Hva er det aktuelle lovgrunnlaget for å gripe inn ved blokader? Det er et spørsmål det er viktig å avklare og å si noe om de *ulike svar* som har vært *operative* under streiken. En avklaring forutsetter at en relaterer spørsmålet om lovgrunnlag til spørsmålet om hensiktsmessighetsvurderinger.

Vi kan ta utgangspunkt i Rynning-Tønnesens vurderinger (vedlegg 1, s. 62). Han sier at de underliggende juridiske og faktiske spørsmål i denne saken ikke er spesielt vanskelige. Videre henviser han til straffelovens § 229 nr. 1, § 250 a nr. 2 og politivedtektene. Andre steder i landet ble det henvist til trafikkløven (hindring av ferdsel) og «beskyttelse av all lovlig virksomhet» (politiinstruksens § 1). R.B. Wegner sier i sin artikkel (vedlegg 7) at straffelovens § 350 er den paragraf som vil være den mest aktuelle straffebestemmelse i en streikesituasjon.

Ut fra det ovenstående ser vi at politiet *kan* gripe inn ved nær sagt enhver blokade. Lovgrunnlag for inngripen vil til enhver tid finnes.

Det er ulovlig å *fysisk* blokkere adkomsten til bedrifter og det er ulovlig å hindre ferdselen. Vi spurte eksplisitt R.B. Wegner hva som skulle defineres som «all lovlig virksomhet». Hans svar var at det prinsipielt er *enhver* ferdsel/adkomst som grunneier krever el. tillater. Videre understreket han at de streikende kun har lov til å *oppfordre tillanmode om* at arbeid ikke utføres, og ikke fysisk blokkere virksomheten. («Fysisk tvang er generelt forbudt», jfr. Rynning-Tønnesens rapport, vedlegg 1, s. 62).

Uansett hva en *mener* om denne fortolkningen, kan vi slå fast følgende:

- a) Hvis alle politimestrene hadde fulgt en slik lovforståelse direkte, og de streikende *godtok* den, ville en effektiv streik være umuliggjort.
- b) De fleste politimestrene har *ikke* anvendt en slik «ren juridisk» vurdering direkte; de «tradisjonelle paragrafene» har kun vært en nødvendig (og ikke en nødvendig og tilstrekkelig) betingelse for å avgjøre om en skal gripe inn.

Ut fra intervjuene med de streikende synes det rimelig å anta at de færreste (eller ingen) er klar over at dette er lovgrunnlaget, og at de

fleste politimestrene *kunne* grepet inn mot blokadene ut fra disse paragrafene alene. I forhold til dette lovgrunnlaget er også de allerede nevnte organisasjonsforhold irrelevante. Wegner understreket i vårt intervju blant annet at spørsmålet om en bedrift er NAF-bedrift eller ikke, er «ytterst perifert». Streikebryteri er heller ikke *straffbart*.

Før en går videre og ser lovgrunnlag i forhold til hensiktsmessighetsvurderinger er det viktig å slå fast at det i *lovgrunnlaget* ikke tas hensyn til de organisasjonsforhold som de streikende har sett som relevante. Ved å tro at disse forhold knytter an til lovgrunnlag forveksler en to spørsmål (f.eks. i forhold til politimesteren i Kristiansand): (a) Om politiaksjonen er korrekt rettslig. (b) Om den baserer seg på en *rimelig* hensiktsmessighetsvurdering.

De ulike politistrategier under vårens streik betyr også at det mest interessante problem forskyves fra spørsmålet om en *kan* gripe inn til spørsmålet om en *bør* gripe inn.

5.4 Hensiktsmessighet

I denne forskyvning ligger også en erkjennelse av at det er en forskjell på det *juridiske* korrekte og det *moralsk* korrekte. Det er dette Rynning-Tønnesen ikke ser når han sier:

«Politiet oppfordret de lokale streikelederne til å kontakte forbundets advokater dersom de mente at vi *manglet hjemmel* for vår inngripen eller på annen måte *handlet urett*.»

(Vedl. 1, s. 63, våre understrekninger)

Poenget er jo nettopp at *de fleste* andre politimestre ikke handlet ut fra lovgrunnlaget alene, og at andre kriterier faktisk ble *utslagsgivende* for om en grep inn. At en *ikke* har handlet urett (i forhold til lovgrunnlaget) betyr ikke at en *har* handlet rett (i forhold til hensiktsmessighetsvurderinger).

Rent faktisk faller ikke moral og rett sammen for deltakerne i vårens streik, verken for de streikende, bedriftseiere/-ledere eller politimestre. De forhold som er perifere i forhold til lovgrunnlaget er sentrale i hensiktsmessighetsvurderingen som igjen er avgjørende for

om en *bør* gripe inn. Vi ser av flere rapporter (vedlegg 1–5) at politimestrene synes å ha lagt avgjørende vekt på det vi har kalt organisasjonsforhold. De streikende har altså i noen grad fått gjennomslag for at disse forholdene er kjernen i en streik som dette.

Et interessant punkt å merke seg er at også Rynning-Tønnesen trekker inn et slikt forhold i sin rapport når han sier: «Hvis det synes klart at en anmodning gjaldt beskyttelse av streikebryterarbeid, ville den blitt avslått.» Men hvorfor det hvis ikke streikebryteri er ulovlig; streikebryteri er ikke et aspekt ved de lovparagrafene Rynning-Tønnesen har betraktet som nødvendig og tilstrekkelig grunnlag for å gripe inn ved blokader. Når Rynning-Tønnesen innrømmer denne faktorens relevans kan han, eller andre, ikke benekte relevansen av de beslektede faktorer. Men dermed er det også en indirekte innrømmelse av at saken er mer kompleks enn at en bare kan gå ut fra de «tradisjonelle» paragrafene *alene*.

I forhold til det vi har sagt ovenfor kan vi konstatere at de *viktigste* ulikheter i politiets strategi fra by til by ikke kan knyttes til om politiet *grep* inn eller ikke (jfr. kap. 1.1). Det er et faktum at politiet i andre byer enn Kristiansand og Moss var villige til å gripe inn. På denne bakgrunnen var det i stor grad de streikendes strategi som avgjorde utviklingen. *Forskjellene ligger primært i hvilke kriterier politiet brukte som grunnlag for inngripen.*

Både i Trondheim, Stavanger, Tønsberg og Oslo ble *organisasjonsforhold* i mer eller mindre grad sentrale i hensiktsmessighetsvurderingen.

I Kristiansand og Moss ble et «*rent juridisk*» grunnlag betraktet som nødvendig og tilstrekkelig betingelse for å avgjøre inngripen eller ikke.

I Moss var det en bedrift med avtale, og helt klart streikebryteri. Likevel grep politimesteren inn med *veitrafikkloven* som begrunnelse. Han var naturlig nok heller ikke interessert i å gi en vurdering av betydningen av *organisasjonsforholdene* for hensiktsmessighetsvurderingen. (Justisdepartementet har ikke innhentet rapport fra Moss.)

5.5 Lokalsyn og retningslinjer

Det fremgår av kapittel 5.2 at de enkelte politimestre hadde behov for «visse retningslinjer» som bakgrunn for valg av strategi, noe som nedfelle seg i de ulike løsninger som allerede er nevnt. *Wegner* understreker i sin artikkel at: «I Norge er den lokale politimester meget selvstendig i politioperative spørsmål» (vedlegg 7, s. 89). Videre sier han at det normalt er uriktig å innhente forholdsordre fra departementet, og å informere departementet om «hvilke konkrete disposisjoner han vil sette i verk». Hvis departementet gir forholdsordre/får informasjon om konkrete disposisjoner, «kan det oppstå konstitusjonelt ansvar for statsråden i anledning av politiets opptreden under streiken» (vedlegg 7, s. 89). Dette kan forklare innholdet i justisministerens redegjørelse (kapittel 5.2; vedlegg 8). Men *Wegner* peker videre på *muligheten* for å gjøre unntak fra den ovennevnte strategi; der hvor rent operative spørsmål er av stor politisk interesse bør politimestre forelegge spørsmålet om en eventuell aksjon for departementet – med konstitusjonelt ansvar som følge. Ingen politimestre har valgt denne strategi, men de har samtidig prøvd å finne alternativer til departementale retningslinjer (kollegial kontakt, kontakt med Justisdepartementet på lavere hold og «indirekte direktiv»). Kontakten mellom Rynning-Tønnesen og departementet må også betraktes som et grensetilfelle. For hvis det er riktig som justisministeren fremholder at departementet ikke *kunne* svart *nei* på forespørselen om overtidsmidler, er det ingen grunn til verken å reise eller besvare spørsmålet om slike midler. Det er videre viktig å understreke at det under streiken var fullt ut mulig for Justisdepartementet å gi *generelle retningslinjer*, som selvsagt kunne hatt en betydning – selv om politimestrene ikke *direkte* hadde fått kriteriene for å avlede politistrategien i operative spørsmål fra disse retningslinjer. Som det fremgår av vedlegg 5 (s. 73) er det Stavanger-politimesterens syn at: «Det ville ikke ha vært av veien med visse retningslinjer fra sentralt hold.» *Wegner* sa i vårt intervju med ham at det var et visst behov for å uniformere politimestrenes strategier i en streikesituasjon som dette. Han la imidlertid vekt på at retningslinjer fra departementet lett ville bli for generelle, og at det var bedre at dette temaet ble tatt opp i artikler, lærebøker o.l. Også politimester Harkjerr mener at Justisde-

partementets retningslinjer lett vil bli for generelle, og til liten hjelp (vedlegg 3, s. 70). Han sier videre:

«I motsatt fall vil de binde politimestrene slik at de ikke får praktisere det lokalsyn som jeg for min del er adskillig glad i» (vedlegg 3, s. 70).

Tidligere har det fremgått at et *absolutt* lokalsyn – dvs. at den lokale politimester *helt* etter eget skjønn fatter beslutningen – *ikke* var det vanlige under streiken. Selv om ikke Justisdepartementet ga bindende retningslinjer var der *andre* forhold som virket *styrende*. Spørsmålet er videre om et absolutt lokalsyn er ønskelig i en situasjon hvor hensiktsmessighetsvurderingene er så avgjørende. Lokalsynet skal ivareta de problemer som følger av at forholdene er forskjellige fra sted til sted. Men det betyr vel ikke at hensiktsmessighetsvurderingene (hvor samfunnssyn/sosialt grunnsyn er en viktig komponent) skal være lokale, personlige. Når Wegner i sin artikkel (vedlegg 7, s. 80) reiser spørsmålet om «... hvilken opptreden som fra politiets side er hensiktsmessig i et videre samfunnmessig perspektiv», så forutsetter dette spørsmålet at det er *mulig* med en type standard/kriterier for å bestemme hva som er *rimelige* hensiktsmessighetsvurderinger (og dermed også avvik fra dette). Under vårens streik har i stor grad *hver enkelt* politimester bestemt *hvor stor vekt* han vil legge på hensiktsmessighetsvurderingen (i tillegg til det nødvendige lovgrunnlag), og dernest *hvilke* kriterier han vil legge vekt på i vurderingen av hva som er hensiktsmessig (jfr. kap. 5.3).

Lokalsynet *kan* her fungere som et hinder for en videre diskusjon av hva som er en rimelig hensiktsmessighetsvurdering, nemlig ved at hva som er hensiktsmessig utelukkende betraktes som et lokalt spørsmål – f.eks. ut fra en oppfatning av at ingen byer/situasjoner er sammenliknbare. Dermed blir handlemåtene til hver enkelt politimester immune mot kritikk, forskjellige handlemåter blir begrunnet med at *forholdene* er helt forskjellige. Ut fra det ovenstående er det nærliggende å hevde at det foreligger to typer hensiktsmessighetsbegreper, et *snevert* og et *vidt*. Begge knytter an til tilfeller der det trengs tilleggsvurderinger ut over lovgrunnlaget for å avgjøre om en skal gripe inn i en streikesituasjon. Det snevre hensiktsmessighetsbegre-

pet synes å ha en polititaktisk karakter, hvor *lokale* forhold er viktigst –jfr. noen av de forhold Wegner refererer til i sin artikkel (vedlegg 7, s. 89). Det vide begrepet om hensiktsmessighet knytter i tillegg an til et *allment* spørsmål om hensiktsmessighet som mer eller mindre bygger på etiske og politiske forutsetninger. Så vidt vi kan forstå er det den siste type vurdering av hensiktsmessighet som først og fremst har vært avgjørende under vårens streik, men på en relativt tilfeldig måte.

5.6 Oppsummering

Anders Bratholm skriver i «Lov og rett» (nr. 6, 1982) at det er behov for omfattende utredninger om problemer som kan oppstå under en arbeidskonflikt. Flere av de intervjuede politimestrene har samme synspunkt (jfr. også kapittel 4.5). Ut fra det som er sagt ovenfor fremgår det at det viktigste spørsmål i denne forbindelse er hvilket *mandat* en slik utredning bør få. Problemets karakter tilsier at det ville være lite tilfredsstillende med en rent rettsvitenskapelig utredning.

En foreløpig konklusjon må være at en eventuell utredning bør drøfte *organisasjonsforholdenes betydning* (f.eks. avtaleforhold og spørsmål om streikebryterarbeid), *hensiktsmessighetsvurderingens status* (i forhold til lovgrunnlaget) og mulige *ordninger som til en viss grad kan bidra til at disse vurderingene blir mer enhetlige fra sted til sted*.

KRISTIANSAND POLITIKAMMER

TIRGHUSLT
4800 K R. KRISTIANSAND S.
TELEFON (042) 29500
POSTGIROKONTO 501 88 08
J. NR. Adm. 52/B2

VEDLEGG 1

Det Kgl. Justis- og politidepartement
Postboks 8005 Dep.

OSLO 1

POLITIETS ENGASJEMENT UNDER TRANSPORTARBEIDERSTREIKEN

Ref.: 1669/82 PII

I Oversikt

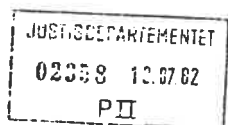
Kristiansand politi grep inn på tre ulike steder under transportarbeiderstreiken:

1. Texacos tankanlegg på Krodden i Vågsbygd (22. - 27. april)
2. Shells tankanlegg på Odderøya i Kristiansand (27. - 28. april)
3. Tor Mathisen - Spedisjonsfirma, Kristiansand havn (27. april)

På alle tre steder var bakgrunnen for politiets inngripen at streikevakter fra Transportarbeiderforbundet hadde tatt oppstilling ved inn-/utkjørselen til vedkommende bedrift og sperret for kjørende trafikk til og/eller fra bedriftsområdet.

Politiets tiltak besto i:

- a. Utrykninger for å opprettholde ro og orden
- b. Muntlige pålegg til streikevakter om å slippe trafikken gjennom
- c. Pålegg til streikevakter om å fjerne seg, med varsel om arrestasjon hvis påbudet ikke ble fulgt
- d. Arrestasjon
- e. Bøtelegging
- f. Mottak av anmeldelser fra ulike parter i konflikten, etterforskning.

Før tiltak c, d og e ble iverksatt, forlangte politiet i ethvert tilfelle skriftlig anmodning fra bedriftens daglige ledelse, der det skulle presiseres at man ønsket politiets bistand til å fjerne blokaden.

Foruten anmodninger fra de overfor nevnte tre bedrifter, samt den private transportør for en av dem, mottok politiet skriftlig anmodning fra Kristiansand Havnevesen v/havnefogden om eventuell bistand ifall skips-trafikken til og fra havnen (Danmarks-fergene) ble blokkert. Det så en tid ut til at en slik blokade ville bli iverksatt, men konflikten på havnen i Kristiansand ble løst gjennom forhandlinger mellom fergeselskapet (A/S Kristiansands Dampskipsselskap) og havne- og transportarbeiderforeningen.

II Det rettslige grunnlag for politiets inngripen

Med utgangspunkt i politiinstruksens § 1 så vi det som en tjenesteplikt å beskytte lovlig virksomhet under den pågående streiken. Vi la til grunn at streikevakter ikke hadde lov til å gripe inn overfor ikke-streikende med fysisk tvang.

I praksis betød dette at vi anså oss forpliktet til å etterkomme anmodninger om bistand til å holde veiene til og fra bedriftsområdene åpne for ferdsel, tross forsøk fra streikevakter og andre på å blokkere adkomsten. Vi ville, om nødvendig, rykke ut og gi streikevaktene pålegg om å fjerne seg, eventuelt pågripe de som nektet å følge pålegget.

Selv om en anmodning i prinsippet ville bli etterkommet, forbeholdt politiet seg selvsagt retten til å velge tidspunkt og fremgangsmåte ved en inngripen, se punkt III nedenfor.

Hvis det syntes klart at en anmodning gjaldt beskyttelse av streikebryterarbeid, ville den bli avslått. Vi måtte derfor, i hvert enkelt tilfelle, vurdere den faktiske situasjon: Hvem ble hindret i sitt arbeid eller i sin bevegelsesfrihet?

Først og fremst var vi opptatt av å beskytte utenforstående tredjemenn mot økonomisk tap som følge av ulovlig tvang.

III Politiets fremgangsmåte ved inngripen

Politiets ledelse bestemte seg for å følge en forsiktig linje ved valg av virkemidler. Vi ville til enhver tid gi partene anledning til å ordne opp seg imellom, uten vår inngripen.

Vi ville "ile langsomt" frem mot tiltak som innebar maktbruk dersom vi ble nødt til å aksjonere.

Ingen skulle utsettes for maktbruk eller straffeforfølgning fra politiets side uten at de på forhånd hadde fått rikelig anledning til å fjerne seg frivillig. Vi ville imidlertid pågripe og foreta bøtelegging dersom vi anså dette påkrevet for å få slutt på en blokade som hadde vart noen tid og ført til vesentlig ulempe/tap.

Disse spørsmål ble flere ganger drøftet innen politikammerets ledelse.

IV De enkelte situasjoner der politiet grep inn

a. Texacos tankanlegg på Kroodden.

Torsdag 22. april kom den første henvendelse til politiet fra Texacos anlegg. Det ble klaget over at streikevakter sperret utkjørselen fra tankanlegget. Politiet rykket ut to ganger i løpet av dagen og ga muntlig pålegg til streikevaktene om å fjerne seg. Det var da klart at de kjøretøyer som ble hindret, ikke hadde noe med streiken å gjøre (et privat transportfirma som fra før hadde kontrakt med Texaco om utkjøring).

Pålegget fra politiet ble ikke etterkommet. Det ble foreløpig ikke foretatt noe mer fra politiets side. Patruljene fikk ordre om å "ligge lavt i terrenget". Man holdt et visst øye med situasjonen på stedet.

Fredag 23. april brøt en opplastet tankbil sperringen, og herunder ble en av streikevaktene angivelig påkjørt. Dette ble straks anmeldt til politiet av streikelederne. Saken er av politiet blitt behandlet som trafiksak. Den er nylig henlagt etter bevisets stilling.

Samme dag leverte bestyreren for tankanlegget skriftlig anmodning til politiet om å fjerne streikevaktene. To fullastede tankbiler sto da inne på området. Politiet kontaktet streikeledelsen for å gjøre den kjent med anmodningen, samt få en nærmere redegjørelse for blokaden. Samme kveld ble det, etter initiativ fra politiet, holdt et møte på politikammeret der representanter for Texaco, streikeledelsen, brannvesenet og politiet deltok. Politiet (jourhavende embetsmann) ba partene om mulig finne frem til en løsning slik at konfrontasjon kunne unngås. Men kom frem til en løsning for de to tankbilene som alt var opplastet, men streikeledelsen gjorde det klart at blokaden for øvrig ville fortsette. Texaco opprettholdt sin anmodning til politiet om å fjerne blokaden innen neste morgen. Anmodningen ble ikke etterkommet. Klokken var 2300 da møtet sluttet.

Lørdag 24. april leverte tankbileieren som driver kontraktskjøring skriftlig anmodning om å fjerne sperringen. På kvelden oppsto ordensforstyrrelser ved sperringen. Skuelysten ungdom "provoserte" streikevaktene og det ble flere ganger meldt fra til politiet om tilløp til slagsmål eller "full slåsskamp". Fra første melding innkom kl. 2218 og frem til kl. 0210 ble det på politivakta ført egen logg for meldinger og politiets tiltak. Politiet foretok i alt fire utrykninger til stedet i dette tidsrom, men hver gang hadde det hele roet seg. Det ble ikke foretatt noen pågrepelser, heller ikke levert anmeldelser. Ingen ble pålagt å fjerne seg denne kvelden. Blokaden fortsatte.

Søndag 25. april, sent på kvelden, ringte tankbileieren og ba om at streikevaktene ble fjernet innen mandag morgen. Han ville da møte opp med sine tankbiler foran innkjørselen. Han viste til skriftlig anmeldelse mot vaktene, levert tidligere. Anmodningen ble ikke etterkommet.

Mandag 26. april. Kl. 0710 ringte bestyreren på Texaco-anlegget og ba om politiets bistand til å få inn 3 tankbiler som ventet utenfor. Anmodningen ble ikke etterkommet.

Samme formiddag innga en tankbilsjåfør skriftlig anmeldelse mot streikevaktene, fordi de nektet ham adgang til tankanlegget. Senere på dagen bestemte politimesteren at politiet skulle sette i verk en aksjon natt til tirsdag for å fjerne blokaden. Det ble sendt telex til Justisdepartementet om ekstra overtidsmidler.

Aksjonen ble planlagt samme kveld og iverksatt kl. 0230, ved hjelp av en styrke på 20 polititjenestemenn.

Streikevaktene fikk påbud om å fjerne seg, og varsel om arrestasjon og beteleggning hvis de ikke fulgte påbudet. Rapport ved politiinspektør S. Ulrich med kopi av påbudet vedlegges.

De som ikke fjernet seg, i alt 15 personer, ble deretter pågrepet og transportert til politivakta, der de ble inkvirert. Samtlige gikk frivillig inn i politibilene. Ingen måtte tas med makt, og ingen ble båret. Stemningen var hele tiden "gemyttlig". Etter kort opphold i celler, ble de pågrepne traktert med kaffe på pikettrommet. De ble så på stedet meddelt forelegg for overtredelse av Strl. § 329. Kopi av forelegget vedlegges. De ble deretter løslatt. (Ingen av foreleggene er pr. dags dato vedtatt. De botlagte har bedt om utvidet betenkningstid for å la saken bli vurdert av Transportarbeiderforbundets sentrale ledelse.)

Straks blokaden på Krooddøen var fjernet, etablerte politiet vakthold (sperrepost) på veien inn til tankanlegget. Denne ble opprettholdt et par døgn uten at det kom til episoder av noe slag. Det ble heller ikke gjort forsøk fra de streikendes side på å opprette ny sperring etter at politiets vaktposter var trukket inn.

b. Shells tankanlegg på Odderøya

Tirsdag 27. april, om kvelden, ringte anleggsbestyreren og opplyste at 3 streikevakter sperret porten, slik at tankbilene ikke kom ut. Han ba om assistanse fra politiet til å få bilene gjennom sperringen. Det ble før øvrig opplyst fra Shells side at bilene ble kjørt av uorganiserte arbeidere som var ansatt hos Shell fra før. Anmodningen ble kort etter bekreftet skriftlig.

Politiet rekonoserte i området om formiddagen, og kl. 1430 dro en politipatrulje med to mann til stedet og ba streikevaktene fjerne seg. Dette gjorde de. Det kom ikke til episoder av noe slag.

Ca. kl. 1600 samme dag ble det ringt fra Shell på nytt og meldt om 2 streikevakter som hindret en tankbil å komme ut.

Politiet rykket ut med en patruljebil med tre mann og ba streikevaktene fjerne seg. Det gjorde de omgående.

Samme anmodning, samme polititiltak og samme resultat gjentok seg for 3. gang ca. ½ time senere.

De streikende protesterte muntlig på stedet og kort tid etter pr. telefon til politivakta mot politiets inngripen. De hevdet at politiet her grep direkte inn i arbeidskonflikten, fordi Shells tankanlegg var berørt av streiken.

Onsdag 28. april kl. 0720 ringte anleggsbestyreren og ba om assistanse til å få ut 5 tankbiler som ble sperret inne av streikevakter.

Kl. 0820 dro en patrulje med to mann til stedet og ga streikevaktene pålegg om å fjerne seg, hvilket de straks gjorde.

Etter dette kom det ikke flere henvendelser til politiet angående Shell-anlegget. Politiet etablerte ikke på noe tidspunkt vakthold der. Ingen ble pågrepet.

c. Tor Mathisen - Spedisjonsfirma.

Tirsdag 27. april kom det skriftlig anmodning fra firmaets innehaver om å fjerne streikevakter (havnarbeidere) som hindret utkjøring av en oppløst trailer. Lastingen var foretatt av eierens sønn, som det ble påstått kunne gjøre dette uten å bli betraktet som streikebryter. Det ble konferert muntlig med innehaveren om sakens bakgrunn. Politiet rykket deretter ut med en patrulje med to mann som påla streikevaktene å fjerne seg. Dette etterkom alle unntatt en som ble pågrepet og innbragt til politikammeret etter Strpl. § 250 a. Han ble inkvirert og deretter fremstilt for fagsjef orden. Etter samtale med denne ble han løslatt. Han ble ikke bøtelagt.

Det ble ikke opprettet noen ny sperring ved ovennevnte bedrift.

V Oppsummering av erfaringer

Under en arbeidskonflikt vil politiet lett bli møtt med skarp kritikk, hva enten vi handler eller unnlater å handle. Så også under transportarbeiderstreiken. Klagerne/anmelderne ga ofte uttrykk for at unnlattelse av å yte bistand ville være tjenesteforsømmelse. De streikende på sin side hevdet med styrke at politiets inngripen var ulovlig og en form for maktmisbruk i motpartens favør. Dette synet ble gitt store oppslag i pressen, og resulterte her i Kristiansand i kraftige personlige angrep på politimesteren.

Etter vår mening var ikke de underliggende juridiske og faktiske spørsmål i denne saken spesielt vanskelige. Norsk rett setter nokså klare grenser for hva som er tillatt for streikevakter, selv under en lovlig streik. Bruk av fysisk tvang er generelt forbudt, og kan rammes av flere straffebestemmelser (Se S. Ulrich: Arbeidskonflikter som politirettslig problem, Kompendium i politirett) I all fall har politiet rett til å be vedkommende fjerne seg, og man kan anvende Strl. § 329 eller politivedtektene hvis pålegget ikke etterkommes. Hjemmel for pågripelse har man i Strpl. § 229 nr. 1 og § 250 a nr. 2.

Det virket som om den lokale streikeledelse hadde feil oppfatning av jussen på området. Det kan den neppe lastes for. Signalene fra forbundsledelsen i Oslo gikk ut på at tankanleggene skulle blokkeres, og politiet hadde å holde seg unna siden streiken var lovlig. Det ble argumentert som om streikevaktene hadde rett til å utøve fysisk tvang (hindre ferdsel) fordi streiken i seg selv var lovlig. Forbundsledelsens syn slo naturlig nok igjennom på det lokale plan, og det skapte forbitrelse blant de streikende når politiet gikk til aksjon.

Politiet oppfordret de lokale streikelederne til å kontakte forbundets advokater dersom de mente at vi manglet hjemmel for vår inngripen eller på annen måte handlet urett. Vi er til dags dato ikke blitt kontaktet av noen som på et juridisk grunnlag har forsøkt å påvise dette.

Politiet hadde ellers ingen problemer med å kommunisere med den lokale streikeledelse. Vi var hele tiden "på talefot". Begge parter uttrykte forståelse for den andres motiver.

Streikevaktene ble, såvidt vi vet, ikke infiltrert av utenforstående aksjonister. Det virket som om streikeledelsen hele tiden hadde god kontroll med hva vaktene foretok seg. De optrådte alle sammen disiplinert, og fulgte ledelsens anvisninger. Det kom aldri til sammenstøt mellom streikende og politi, slik at politiet måtte bruke makt. Til tross for iltre presseskriver tror vi ikke at forholdet politi - publikum her i byen er blitt merkbart dårligere.

De innbragte fra Kroodden ble ilagt bøter på kr 1500,- hver. Vårt utgangspunkt her var at Bergen politikammer allerede hadde brukt samme batesats i en lignende situasjon (Bergen Havnelager 23. april). Det har senere vist seg at situasjonen i Bergen nok var mer alvorlig enn på Kroodden.

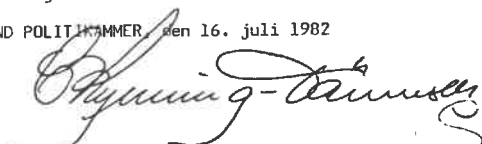
Man kan naturligvis diskutere hensiktsmessigheten av en botelegging i slike saker. Det var uenighet innen kammerets ledelse om hvilken linje som burde følges.

Våre viktigste motiver for boteleggingen var:

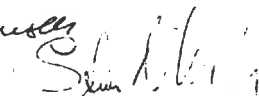
1. Reagere såpass kraftig at de som fjernes ikke blir fristet til å ta oppstilling på nytt. Derfor ble foreleggene også skrevet ut umiddelbart etter innbringelsen.
2. Vise hvor grensen mellom rett og galt går når det gjelder streikevakters opptreden og få en rettskraftig avgjørelse. Dette punkt må sees på bakgrunn av "falske profeters" iherdige forkynnelse under denne streiken.

Politiet har selvsagt et sterkt ønske om å opptre nøytralt under en arbeidskonflikt. Det mener vi også at vi har gjort i dette tilfellet. Ved lovbrudd fra den ene eller den annen parts side er det imidlertid ikke mulig å bli godtatt - fra alle sider - som nøytral instans. Vi ser det slik at det beste standpunkt for politiet da er å forsvare selve rettsordenen, d.v.s. håndheve de gjeldende regler inntil de bli forandret gjennom den politiske prosess.

KRISTIANSAND POLITIKAMMER, den 16. juli 1982

C. Rynning-Tønnesen

Stein Ulrich
politiinspektør

FORELEGG

Siktelsesnavn			Formue	Inntekt
Født: Personnummer: Fødested			Førekort nr.	Utsiedt av
Dag: Mnd: År:			Telefonnr.	Telefonnr. arbeidssied
Bostedsadresse (postnr. og -sted)			Arbeidssied	
Verget(r)s navn			Forsørgerplikt	
			Gift ☐	Ugift ☐

forelegges for overtredelse av straffelovens § 729, 1. ledd som setter straff for den som, etterat pålegg om å begi seg rolig bort av øvrigheten er forkynt, forblir tilstede eller medvirker til, at noen annen forblir tilstede, i en samling av et større antall personer på offentlig vei eller plass eller på annet sted, hvor de ikke er berettiget til å oppholde seg,

ved natt til tirsdag 27. april 1982, i kristiansand, uberettiget å ha tatt opphold på vei til "Texaco"s tankanlegg på Kroodden sammen med en rekke andre personer, og tross oppfordring fra politiet å ha nektet å fjerne seg fra veien, men forblitt på stedet slik at trafikk til og fra tankanlegget ble hindret, eller å ha medvirket hertil.

en bot til statskassen
 eller, hvis boten ikke betales/inndrives, en straff av fengsel i 15 kr 1.500,- dager.

Vedtagelsen av forelegget er frivillig og innebærer at straffesaken mot Dem avgjøres endelig uten domstolsbehandling. Vedtagelsen har samme virkning som en dom, og kan vanligvis ikke påankes. Også utenfor straffesaken får derfor vedtagelsen betydning som en endelig dom. f.eks. når det gjelder adgangen til å beholde eller få offentlig bevillinger, autorisasjoner osv. (bl.a. førerkort og beverterbevilging), likesom innberetning kan skje til foresatte m.v.
 De oppfordres til innen 5 dager etter De har mottatt forelegget, å erklære om De vedtar det. Vedtagelsen kan De skrive på det ene eksemplaret av forelegget og sende/levere det tilbake til politiet eller lensmannen. Dersom De ikke vedtar forelegget, oppfordres De til innen samme frist å oppgi hvorfor De ikke ønsker å vedta forelegget og eventuelt hvilke personer med deres adresser De ønsker avhørt som vitner.

Kristiansand politikammer, den 27. april 1982

Forelegget vedtas

Forelegget meddelt siktete personlig **Karl Henrik Sjørnsen**
 Politiajutant den

..... den Verger: Underskritt

..... Underskritt

15 000 980 Formular-Service a.s.

POLITIET

Rapport

Politidistrikt (politskammer)	Anm. nr., jnr. og ev. andre registr.opplysn.
Kristiansand	
Sted og dato	
Kristiansand, 04.05.82	
Rapportskriver	
Politiinspektør S. Ulrich	
Tjenestegrad	
Tjenestested	

Fjerning av "streikevakter" som sperret for den lovlige ferdsel til TEXACO's tankanlegg på Kroodden natt til tirsdag 27.04.82

Vedrørende planleggingen av politiets aksjon, mannskapsdisponeringen og utrykningen viser jeg til rapport av 27.04.82 v/pb. Ahnger.

Ca. kl. 0250 leste jeg opp et ferdig skrevet påbud om å fjerne seg til alle som befant seg på parkeringsplassen der "streikevaktene" hadde etablert sin sperring. Jeg spurte først, med høy stemme, om alle kunne høre meg uten at jeg brukte megafon. Det ble nikket og svart bekreftende.

Påbudet lød som følger:

"Dere står her og sperrer adkomsten til Texacos tankanlegg på Kroodden. Dere hindrer dermed lovlig virksomhet, nemlig fylling av tankbiler og utkjøring fra området. Streikeretten gir ingen rett til å opptre slik. Det som dere foretar dere her er en straffbar handling. Jeg pålegger dere å begi dere rolig bort, slik at adkomsten blir fri. De av dere som har biler parkert her på snuplassen og på Krooddveien inn hit pålegges samtidig å fjerne bilene. Dere gis en frist på 3 minutter til å forlate stedet, og komme dere utenfor den sperring politiet har etablert der Krooddveien begynner. De som ikke har fjernet seg innen fristens utløp vil bli arrestert og kjert til politikammeret. Bilene vil bli tauet bort. De som blir arrestert vil bli bøtelagt for ikke å ha fjernet seg etter pålegg fra politiet, da det er straffbart å nekte å fjerne seg etter pålegg fra politiet i et tilfelle som dette."

Deretter ventet jeg i godt og vel 4 minutter før jeg ga ordre om å tilkalle mannskap og biler som skulle foreta pågripelse. Det som videre skjedde er beskrevet i pb. Ahngers rapport.

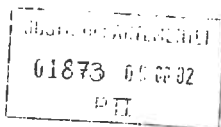
Stein Ulrich
Stein Ulrich

VEDLEGG 2

TØNSBERG POLITIMESTEREMBETE

POSTBOKS 113, 3101 TØNSBERG
POSTGIRO 1649, BANKGIRO 2420.08.51613
TLF. (033) 12355

Jnr. 1377/82B
RR/me

Det Kgl. Justis- og Politidepartement,
Politiavdeling II,
Postboks 8005 Dep.,
Oslo 1.

POLITIETS ENGASJEMENT UNDER TRANSPORTARBEIDERSTREIKEN

Det vises til departementets brev av 27.5.1982, jnr. 1669/82 PII.

Tønsberg politikammer fikk første føling med transportarbeiderstreiken torsdag 22. april d.å. Dir. Brydøy ved Norske Esso A/S, Slagentangen, opplyste da at streikende transportarbeidere sperret utkjørselen og hindret utkjøring av oljeprodukter fra anlegget. Han ba samtidig om politiets bistand, slik at transportene kunne kjøre uhindret, idet ingen av tankbilsjåførene var i streik. Vi lotte å se på saken. Ingen forføyning ble foretatt samme dag, nemlig den 22.april.

Ved en iakttakelse på stedet ble det konstatert at ca. 20 - 30 streikende transportarbeidere blokkerte utkjørselen fra oljeanlegget.

Neste dag, fredag 23. april, underrettet man oljeselskapet om at politiet i tilfelle ønsket en skriftlig anmeldelse med konkret angivelse av registreringsnummer på den eller de tankbiler som ble hindret i å forlate anlegget. Etter at slik anmeldelse ble mottatt samme dag vedrørende en av Essos tankbiler med forsikring om at sjåføren ikke var i streik, ble politiinspektør Kløvstad og politiførstebetjent Reiersen sendt til stedet. Før de reiste ut ble det drøftet inngående av ledelsen hvordan de skulle forholde seg på stedet og hvilke ordre de skulle gi. Etter å ha konstatert på stedet at det dreide seg om Essos egen tankbil med en fast sjåfør som ikke var i streik, ble det gitt pålegg til streikevaktene om at det måtte gis fri vei for bilen. Dette pålegget ble etterkommet av streikevaktene uten at det kom til konfrontasjoner av noen art.

Fra Essos ledelse ble det etter dette underrettet om at de ikke ville gjøre forsøk på å få ut flere tanklaster før mandag 26.april.

Neste anmeldelse innkom til politikammeret mandag 26.april og omfattet 5 tankbiler m/hengere. Vi benyttet samme prosedyre som ved første anmeldelse. Politiinspektør Kløvstad og politiførstebetjent Reiersen rykket ut til stedet og ga pålegg om at bilene måtte slippes ut. Pålegget ble også nå etterkommet av streikevaktene som opprettholdt kontinuerlig vakthold utenfor porten til anlegget.

Samme dag anmodet dir. Brydøy om et møte med meg på mitt kontor sammen med formannen i Tønsberg transportarbeiderforening, Arne Thomassen. Dette ble etterkommet, og møtet ble holdt uten at det kom til noen løsning av konflikten. Fra Essos ledelse ble det orientert om de store konsekvenser blokkingen hadde for virksomheten og det ble øvet ganske sterkt press på politiet for å få bistand til å sørge for fri passasje fra anlegget.

Tirsdag 27. april om morgenen mottok politikammeret en rekke anmeldelser. Klagere var foruten oljeselskapene Esso og Shell flere tankvogniere som vanligvis henter oljeprodukter fra Slagentangen.

Etter å ha vurdert situasjonen innen ledelsen ved politikammeret, kom man til den konklusjon at politiet pliktet å sørge for å gi fri vei ut fra anlegget for alle som ikke var involvert i konflikten.

Politiinspektør Kløvstad og politiførstebetjent Reiersen fikk igjen ordre om å rykke ut til Slagentangen og orientere streikevaktene om politiets avgjørelse, samtidig som de ble pålagt å slippe tankbilene ut overensstemmende hermed. Det bemerkes at antall streikevakter på dette tidspunkt var øket betydelig i antall. Tallet ble oppgitt til ca. 150 - 200, idet forsterkning etter det opplyste angivelig skulle ha kommet fra Grenlands- og Drammens-området. Streikevaktene svarte på stedet at de ikke akttet å etterkomme pålegget, hvoretter Kløvstad og Reiersen returnerte til politikammeret og orienterte om situasjonen.

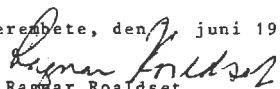
Mens dette pågikk anmodet dir. Brydøy om en ny konferanse på mitt kontor sammen med representanter for de streikende transportarbeidere. Foruten Brydøy møtte Ø. Tveito fra A/S Norske Shell, nestformann i Norsk Transportarbeiderforbund, Bach, og formann i Tønsberg transportarbeiderforening, Arne Thomassen. Det fremkom ikke noe nytt på dette møtet. Partene sto steilt mot hverandre.

Etter møtet besluttet politiet omgående å sørge for å gi de opplastede tankvogner, ca. 18 - 20 vogner, fri passasje ut fra anlegget - om nødvendig med makt. Den mannskapsstyrke vi kunne stille, ca. 15 mann, ble sendt til Slagentangen under ledelse av Kløvstad og Reiersen. Samtidig gikk vi i gang med å innkalle ekstramannskaper.

På stedet fikk streikevaktene 1 minutt til å fjerne seg fra sperringene, og de ble underrettet om at de ville bli fjernet med makt om de ikke etterkom pålegget. De bøyet da straks av og samtlige streikevakter opphevet blokaden og forlot området.

Til slutt kan bemerkes at kontakten med partene foregikk på en ytterst høflig og korrekt måte og i en nesten avslappet atmosfære, med sikte på å dempe gemyttene mest mulig. Jeg tror vi stort sett lyktes i dette, jfr. fotokopi av de senere mottatte brev fra partene.

Tønsberg politimesterembete, den 27. juni 1982.

Ragnar Roaldset

VEDLEGG 3

TRONDHEIM POLITIKAMMER

KONGENSGT. 87 - 7000 TRONDHEIM
TLF. (075) 27 500
POSTGIRO 5 01 89 51 - BANKGIRO 0633.05.70154

Det kgl. justis- og politidepartement
Politiavdeling II
Postboks 8005 - Dep

OSLO 1

Deres ref.
Ark. nr.

Vår ref. RH/ie
Ark. nr.

Dato 6.7.1982

POLITIET OG TRANSPORTARBEIDERSTREIKEN

Vi har mottatt Justisdepartementets rundskriv av 27. mai 1982 (1669/82 PII TM/iå). Da streiken var på sitt siste, fikk politiet flere anmodninger fra bestyreren av et tanklegg i Trolla (ved riksveg 715 Trondheim - Byneset) om å rydde vei for tankbiler som skulle kjøre ut bensin. Henvendelsen kom pr. telefon til politimesteren. Etter flere telefonsamtaler mellom politimesteren, tankbestyreren og streikeledelsen, var det bortimot enighet om at bilene skulle få kjøre. Likevel var det vanskelig eller umulig å komme fram. Om de som sperret adkomsten var streikevakter eller ikke, har jeg ikke bragt på det rene.

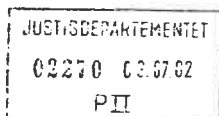
Divisjonsformannen med bil og to mann ble bedt om å rykke ut og be de vedkommende om å flytte seg. Denne anmodningen ble straks etterkommet. Da divisjonsformannen kom igjen og rapporterte hva som var skjedd, var det gått ca. en halv time. Utover ettermiddagen hadde vi en mann eller to som observatører ved tankanlegget.

En av byens aviser ringte flere ganger den dagen for å høre hva politiet ville gjøre. Avisen brukte deretter nesten hele førstesiden til å skildre den "aksjon" jeg har beskrevet ovenfor.

Mens streiken varte fikk vi flere henvendelser om bistand. Alle disse henvendelser ble avslått.

Den ene henvendelsen gjaldt de såkalte tumulter på Trondheim havn. Uroen oppsto mellom streikende arbeidere og selvstendige næringsdrivende som sto for utkjøring av varer i henhold til kontrakt. Begivenhetene innskrenket seg til litt kjeftbruk partene imellom. Det er bare tull når noen har nevnt at det nærmest gikk på livet løs.

Det er nærmest utrolig hvorledes fjernsynet har greid å overdramatisere dette opptrinnet. Det kunne for øvrig være litt av hvert å si om pressens, radioens og fjernsynets medvirkning i transportarbeiderstreiken. Men det er vel i grunnen en annen historie.

Andre henvendelser var av det jeg vil kalle økonomisk art. Noen bedrifter og enkeltpersoner som ble hindret i sin virksomhet, ville ha hjelp av politiet for - bokstavelig talt - å kunne holde hjulene i gang.

Politimesteren ble anmeldt for tjenesteforsømmelse av en disponent på havna og av en stortingsrepresentant. Begge anmeldelser ble henlagt av statsadvokaten på grunn av ikke straffbart forhold.

Vi har mottatt 4 anmeldelser for sperring av adkomst til tankanlegg og andre firma. Anmeldelsene er foreløpig ikke etterforsket.

Før streiken ble iverksatt hadde vi drøftet politiets holdning og taktikk. Litt forenklet sagt, bestemte vi oss for ikke å gripe inn medmindre det skulle gå på livet løs. Vaktledere og divisjonsformenn ble orientert om dette.

Både politimesteren og politiinspektøren var i løpet av streiken i forbindelse med streikeledelsen. Forholdene i Trondheim er slik at vi stort sett kjenner de personer vi har med å gjøre - også de som er ledere og ansvarlige for en streik. Følgelig er vi på talefot, og kan drive et slags mer og mindre skjult diplomati. Jeg er klar over at dette av mange anses betenkelig - uansett på hvilken side man står i en streik og uansett hvorledes man ellers ser på politiets oppgaver under en arbeidskonflikt. Jeg mener imidlertid at de lokale forhold må ha stor og tildels avgjørende innvirkning på hvorledes politiet vil opptre.

Den ene av byens aviser roste politiet på lederplass for vår behandling av streiken. Den andre avisen overlot til leserne å avsi dom. Politiet ble her tildels sterkt kritisert for ikke å gjøre noe, og det ble vist til andre steder med et mer handlekraftig politi. Senere kommentarer har gått i begge retninger. Hvis påstanden om den gyldne middelveis velsignelse er riktig, tror jeg Trondheim-politiet kom bra fra transportarbeiderstreiken. Jeg nevner at fagbevegelsen i Trondheim ikke deltok i den politiske streik som ble arrangert flere steder i landet i protest mot politiets opptreden.

Som nevnt ovenfor, ble det gjennom avisinnlegg og ellers hevdet at politiet ikke opptrådte likt landet over. Mens vi i Trondheim var meget tilbakeholdne med å rykke ut, var det andre byer hvor det ble handlet raskt og kontant - hvis man skal tro massemedia. Og folk vil jo tro massemedia. Det er etter min mening først og fremst fjernsynet og avisene som driver streiken, i og med at det er de som lager bildet av det som foregår - eller ikke foregår.

Jeg er tilhenger av det lokale politi, og som allerede anført mener jeg at også under en streik må politiet legge stor vekt på de lokale forhold. Men det er minst like vanskelig å argumentere mot begrepet "likhet for loven" som mot andre mer eller mindre holdbare slagord. Den som føler sine økonomiske interesser truet, vil finne det urimelig at politiet ikke gjør noe i Trondheim, hvis han får vite at politiet rykker ut i lignende situasjoner andre steder.

Jeg kan ikke se noen løsning på dette spørsmål. Jeg er enig i politimester Wegners rettslige og politifaglige betraktninger i Lov og Rett nr. 6/1982. Men jeg vil understreke (hva også Wegner gjør) at politimesterens (subjektive) skjønn spiller stor rolle i en streikesituasjon. En streik er jo en politisk konflikt hvor arbeidsrettslige og andre juridiske argumenter svært ofte har vanskelig for å slå igjennom. Politiet kommer i slike situasjoner ikke særlig langt med å lese loven for partene. Og uansett er det så mange skjønsmessige avgjørelser som må tas, at det først og fremst er disse avgjørelsene som får betydning og blir lagt merke til. Det er da etter min mening urealistisk å se bort fra at en politimesters politiske og sosiale grunnsyn, kan komme til å prege hans handlemåte under en streikesituasjon.

Flere politimestre har underhånden nevnt for meg at Justisdepartementet burde gi retningslinjer slik at politimestrene optrådte mest mulig ensartet. Rent umiddelbart høres dette både betryggende og behagelig ut. Jeg tror imidlertid slike regler lett vil bli så generelle at de vil være til liten hjelp. I motsatt fall vil de binde politimestrene slik at de ikke får praktisere det lokalsyn som jeg for min del er adskillig glad i.

Men jeg synes også at en offentlig utredning om politiets rolle under arbeidskonflikter er ønskelig - slik som påpekt av professor Bratholm i Lov og Rett nr. 6/1982.

Reidar Harkjerr

OSLO POLITIKAMMER

Saksbehandler/innvalgtelefon

VEDLEGG 4

Vår dato 7. juni 1982.

Vår referanse PAA/mhb
A 1,180/82-402.

Deres dato

Deres referanse

Det kgl. Justis- og politidepartement
v/ekspedisjonssjef Berger,OSLO DEP
OSLO 1

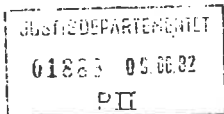
POLITIETS ENGASJEMENT UNDER TRANSPORTARBEIDERSTREIKEN, Deres skriv av 27.5. d.å.

For Oslo politikammer medførte ikke streiken de store problemer/konfrontasjoner. Vi valgte allerede ved starten å legge oss på en forsiktig linje, og det ville i praksis si at vi i minst mulig utstrekning skulle bruke makt fra politiets side.

Det brygget opp til en del situasjoner hvor det kunne bli konfrontasjoner mellom partene, og i de fleste tilfeller møtte vi opp med representanter for politiet, - dels for å forebygge håndgemeng, dels for å prøve å spille meglereens rolle slik at man oppnådde resultater som kunne være rimelig sett fra begge parter side. Jeg har avgjort det inntrykk at partene stort sett oppfattet politiet som en nøytral instans, og det var heller ikke noe problem for politiet å få kontakt til begge parter.

For å være sikker på at vi til enhver tid hadde god styring med utviklingen ble det bestemt at avgjørelser om innsats fra politiets side skulle treffes av fagsjefen, - eventuelt seksjonssjefen. Ofte har partene forskjellig syn på hva som er streikerammet virksomhet, og her fulgte politikammeret den linje at var det rimelig tvil om dette problem var det ikke politiets sak prejudisielt å avgjøre dette. Noen problemer om dette oppsto på brygga spesielt mellom de streikende og Jahre-Line, og her måtte politiet opptre nokså fast for å opprettholde ro og orden og sikre person. Jahre-Line sendte forøvrig over en betenkning som vi presenterte for Transportarbeiderforbundet, jfr. ekspedisjon herfra av 30. april d.å. til ekspedisjonssjef Berger.

Det er forøvrig politiets inntrykk at partene prøvde å unngå konfrontasjoner, og det gjorde at politiet som meglarinstans i noen tilfeller lyktes godt. Noe stort politiproblem ble ikke transportarbeiderstreiken for Oslo politikammer.

Per Aavatsmark
Per Aavatsmark
kst

Vedlegg

Postadresse
Postboks 8101 Dep
OSLO 1Kontoradresse
Grønlandsleiret 44Telefon
(02) 66 90 50Bankgiro
0629.05.76413Postgiro
5 21 42 00

GI-004.50000.2.81.

VEDLEGG 5

STAVANGER POLITIKAMMER

J NR 75/82 J
CW/LW

Det kgl. justis- og politidepartement
Politiavdeling II
Postboks 8005 Dep.

4001 STAVANGER 1.6.1982

BERGJELANDEGT 6
POSTBOKS 240
TELEFON 04153 40 00
POSTGIRO 5 01 65 48
BANKGIRO 0 61 05 70166
TELEX NR 33113

OSLO 1

POLITIETS ENGASJEMENT UNDER TRANSPORTARBEIDERSTREIKEN

Departementets brev av 27.5.d.å., jnr. 1669/82 PII.

I korte trekk behandlet politikammeret transportarbeiderstreiken på følgende måte:

Det kom en rekke henvendelser fra selvstendige lastebileiere som klaget over at de ble hindret i inn- og utkjøring fra Shell-Raffineriet A/S og andre tankanlegg i distriktet av streikevakter.

Politikammerets ledelse tok på et tidlig tidspunkt følgende standpunkt:

Alle klagere henvises til å anmelde forholdet og fremsette påtalebegjæring. Anmeldelsen ble forlangt skriftlig, eller den ble opptatt av en høyere tjenestemann som var informert spesielt om de særlige problemer som slike saker representerer for politiet. Anmeldelsen ble deretter vurdert av politikammerets ledelse.

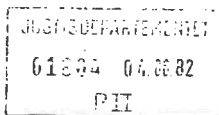
Hvis politiet kom til at streikevaktene hindret den lovlige ferdsel på en straffbar måte, tok man kontakt med streikeledelsen i Stavanger. Kontakten ble tatt ved en høyere tjenestemann fra Ordensavdelingen (overbetjenten) som var informert om de særlige problemer slike saker reiser. Vedkommende tjenestemann har også særlig god evne til å komme på talefot med folk.

Overbetjenten gjorde streikeledelsen kjent med at politiet anså forholdet for straffbart og at man ville gripe inn overfor streikevaktene. I samtlige tilfeller ga streikeledelsen ordre til at politiets henstillinger skulle følges. Etter dette innfant politiet seg på stedet i uniformert bil og i uniform. Henstillinger om å fjerne seg ble så vidt vites i alle tilfeller fulgt av streikevaktene. Politifolkene som ble sendt ut var samtlige av høyere grad - overbetjent, avdelingssjef eller førstebetjent, som alle var særskilt instruert.

Politiet mottok så vidt vites ingen klager fra partene - i flere tilfeller fikk man attest for rimelig og rettferdig opptreden.

Politiet foretok ingen innbringelser eller andre forføyninger, f. eks. bøteleggelser.

Man forsøkte å opptre rolig og med en viss forståelse.

Det ble gjort klart for partene at politiet ikke hadde kapasitet til å etablere noe kontinuerlig vakthold ved anleggene for å sikre inn- og utkjøring.

Det er på det rene at streikevaktene regnet med dette og etablerte sperringene når politiet dro bort.

Imidlertid hadde politiet da fått gjennom de aktuelle kjøretøyer. Ved neste klage gjentok man prosedyren og oppnådde det samme.

Politiet forhastet seg ikke, hverken når det gjaldt å vurdere anmeldelser eller rykke ut. Man forsøkte å vinne tid og ikke komme i noe alvorlig motsetningsforhold - for ikke å si håndgemeng - til noen av partene under konflikten.

Erfaringene var at politiet kom rimelig bra fra konflikten i Stavanger.

Det foregikk en viss samråding med andre politikamre.

Det ville ikke ha vært av veien med visse retningslinjer fra sentralt hold.

Carl Wendt.

VEDLEGG 6

Notat fra FAFO, 7.9.82

Til: Norsk Transportarbeiderforbund v. W. Kolstad

Sak: Bøteleggingen under transportarbeiderstreiken våren 1982.

1. I den rapport som FAFO for tiden utarbeider for transportarbeiderforbundet ser vi nærmere på forholdet politi–streikende i seks utvalgte byer (Oslo, Trondheim, Moss, Tønsberg, Kristiansand og Stavanger). Datakildene er: Intervjuer med lokale formenn/streikeledere, intervjuer med (noen) politimestre, politimestrenes rapporter til justisdepartementet, Rolf B. Wegners artikkel (i «Lov og Rett») «Politi og arbeidskonflikter», intervju med Wegner (politimester i Bodø), aviser fra de seks byene, svarene på rundskriv 33/82 fra transportarbeiderforbundet. Det datamateriale vi har sier ikke noe om hvordan transportarbeiderforbundet bør forholde seg til spørsmålet om bøteleggelser. Men samtidig er det visse data som indirekte kan ha en betydning, som en bakgrunn for *vurderinger*.

2. I alt ble 33 personer bøtelagt. 15 i Kristiansand, 17 i Bergen, én i Oslo. I Bergen og Oslo fikk de streikende 1500 i bot, i Oslo var boten på 800 kr. Senere er bøkene i Kristiansand redusert til 500 kr. Dette begrunner politimesteren ved at det for ham senere syntes som om forholdene i Bergen var alvorligere. Det er også interessant å merke seg at det var uenighet innen politikammerets ledelse mht. om en skulle bøtelegge de innbrakte personer. Videre: I Kristiansand ble også én person på havna innbrakt av politiet. Han fikk imidlertid beskjed om at han ikke var arrestert, og ble ikke bøtelagt. Politimesteren begrunner i sin rapport ikke denne forskjellen (Vedlegg 1, s. 62).

3. De streikende (intervjuede) mener at politiet i de forskjellige byene hadde *svært* forskjellige linjer. Dette er ikke et helt uproblematisk synspunkt. Av vårt materiale fremgår det at politiet i de andre byene (Tønsberg, Trondheim, Stavanger) også «truet» med å arrestere/fjerne de streikende som utførte blokade. Men *de strei-*

kende ga her etter, i motsetning til i Kristiansand. Her er det altså en forskjell som ikke skyldes politiet ene og alene. I Kristiansand hadde de streikende fått flere beskjeder og «formaninger» (jfr. Tønsberg) om å fjerne seg, arrestasjonen kom ikke som «lyn fra klar himmel». Og den kunne vært unngått, som i Tønsberg.

Det betyr imidlertid ikke at politiet i Kristiansand valgte samme linje som politiet i de andre byene. Forskjellen mht. smidighet/klossethet er klar. Et annet forhold som er viktig: Politiet i Tønsberg hadde kun tenkt å *fjerne* de som blokkerte, ikke *arrestere* dem. Politinspektøren der uttalte til de streikende like etterpå at det ikke kom på tale med bøter, kun en løftet pekefinger.

4. Ingen av de intervjuede mente at de som var bøtelagt burde vedta og betale bøtene. I dette lå/ligger det nok først og fremst en moralsk forargelse over bøtene, og ikke en vurdering av hva som på et senere tidspunkt er den beste linje; langt mindre en vurdering av at det er mulig å vinne fram juridisk.

Forholdet til det juridiske er svært ulikt for de forskjellige. Noen mente blant annet at det var lite å vinne *for de streikende* ved en juridisk avklaring av lovligheten av blokader. Hvis bøteleggelses-spørsmålet koples til dette generelle spørsmålet (hadde politiet rett til å gripe inn?) kan en altså regne med en generell diskusjon som kan slå i begge retninger. Vi spurte i intervjuene om det i en streikesituasjon som i vår ville være bedre hvis spørsmålet om inngripen eller ikke ble avgjort sentralt, og ikke av hver enkelt politimester. Flere av de intervjuede mente at sentral bestemmelse var å foretrekke, det ville skape likhet *selv om* ikke det nødvendigvis ble en «mild» linje. Andre mente at det var en fordel at hver enkelt politimester «styrer», selv om det fører til forskjellsbehandling (da får i det minste noen rimelig behandling). På andre spørsmål om det juridiske framgår det klare forskjeller i vurderinger. Et flertall regner det som relativt uinteressant om blokader er lovlige eller ulovlige.

Jeg har nevnt disse meningene fordi det illustrerer et poeng i forhold til bøteleggelses-spørsmålet: Synspunktene på det juridiske er så forskjellig, at det nok også vil medføre forskjellige syn på hvordan en skal forholde seg til bøtene. Flere av de intervjuede refererte til Odd Bachs uttalelse på Dagsrevyen: «En ting er hva som er juridisk rett,

en annen hva som er moralsk rett» (fritt sitert). Gitt at en videre regner med at en juridisk vurdering vil falle negativt ut, er det liten grunn til å forfølge et moralsk spørsmål på juridiske premisser. Men for andre igjen vil det være viktig å slå fast om diverse forhold under streiken var *lovlige*, og om politiet hadde *rett* til å gripe inn/arrestere/bøtelegge de streikende.

Disse to eksemplene viser også at valg av linje i bøtespørsmålet er styrt av *verdier* som ikke *vi* kan eller bør ta stilling til (eller fremstille som «faglige vurderinger»). Imidlertid *kan* vi fastslå at det ut fra våre intervjuer synes å være ulike syn på det juridiske (dets betydning, forhold til moral, muligheter for å nå fram juridisk osv.) blant de streikende, med konsekvenser for linjevalg i bøtespørsmålet.

5. I siste nummer av «Lov og Rett» foreslår prof. Bratholm en utredning om arbeidskonflikter, en *rettsvitenskapelig* utredning. Hvis dette er ønskelig fra transportarbeidernes synspunkt kan selvsagt spørsmålet om bøteleggelsene koples til et slikt krav.

Et viktig poeng under streiken har vært at de streikende ut fra organisasjonsforhold (NAF-bedrift eller ikke, organiserte eller uorganiserte) og spørsmålet om det foregår vanlig arbeid el. streikebryterarbeid har betvilt politiets rett til å gripe inn. Flere har skilt klart mellom de «tvilsomme» tilfellene (ikke NAF-bedrift, ikke organiserte osv) og der hvor politiet ikke har noe å gjøre uansett. Det interessante er (som vi skal komme tilbake til i mer detalj) at også politifolk har brukt slike kriterier, riktignok bare noen steder. Selvsagt ville det være vesentlig å få avklart disse arbeidsrettsspørsmålene, under streiken var det ingen linje i anvendelser av kriterier fra by til by (fra politimestrene). Av våre intervjuer fremgår det også at de streikende både hadde og har en uklar forståelse av grenseoppgangene mellom det lovlige og ulovlige. *Men:* Selv om *noen* politimestre (og de fleste streikende) har anvendt de ovenfornevnte kriterier er det viktig at disse kriteriene ikke synes å ha noen viktig plass i *selve lovverket* (f.eks. er ikke streikebryteri *ulovlig*). *Alle politimestrene kunne ha grepet inn på grunnlag av «tradisjonelle» paragrafer* (jfr. Kristiansandpolitimestrens rapport) uten å ta hensyn til de organisasjonsforholdene som er nevnt ovenfor. Dette ble klart bekreftet i et utfyllende intervju med Wegner, som har skrevet den mest *brukte* artikkel (for politimestre)

på dette området. Han definerte «lovlig virksomhet» (adkomst til bedriften) prinsipielt som all virksomhet/ferdsel grunneieren krever. Videre: Spørsmålet om en bedrift er NAF-bedrift eller ikke var iflg. ham «ytterst perifert» for vurderinger om å gripe inn eller la være. Wegner (jfr. også Rynning-Tønnesens rapport) understrekte også at de som streiket kun har *lov* til å *anmode*/oppfordre til at arbeid ikke utføres, og ikke *fysisk* blokkere («fysisk tvang er generelt forbudt . . . »).

Ut fra dette kan det synes rimelig å regne med at en *juridisk* betenkning om arbeidstvister i liten grad vil tematisere de forhold som for arbeidstakerne er sentrale. *I den grad «utenomjuridiske» kriterier får betydning er det i forhold til hensiktsmessighetsvurderinger* (en polititaktisk sekkekategori). Wegner regner f. eks. med at den enkelte politimesters samfunnssyn får betydning i forhold til streiken via hensiktsmessighetsvurderingen. Selv om streikebryteri ikke er en lovkategori, vil det være hensiktsmessig å ikke komme streikebryteren så fort til hjelp, nevner Wegner. Imidlertid er det viktigere at mens politimesteren i Kristiansand grep inn ut fra «tradisjonelle» paragrafer *alene* (f. eks. grep han også inn ved en NAF-bedrift med organiserte), har de kriteriene som Wegner regner som perifere/hensiktsmessighetsspørsmål, for andre politimestre vært de *utslagsgivende* for om en griper inn (også politimesteren i Kristiansand er på gli, og regner streikebryteri som utslagsgivende *i teorien*, vedlegg 1 s. 58). Dette ser vi flere steder i rapportene, men i intervjuene var politimestrene svært uvillige til å komme inn på slike vurderinger. I forhold til bøteleggelsen i Kristiansand er det altså mye som tyder på at det *er* et rettslig grunnlag for den. De andre politimestrene (Bergen ikke medregnet) har en annen hensiktsmessighetsforståelse, hvor samfunnssyn spiller inn (å velge å ikke la det spille inn, se det hele «rent juridisk», uttrykker imidlertid også et samfunnssyn). Elementet av hensiktsmessighet kan ikke bli formalisert lov, den er knyttet til at hver enkelt politimester i vårt politisystem har relativt stort spille- og fortolkningsrom. Ut fra *loven* behøvde ingen å gjøre sakene bedre enn i Kristiansand (Bergen), ut fra *fornuften* (hensiktsmessighetsvurdering) gjorde de det i mer eller mindre grad. Wegner uttrykte dette slik at det kan være/*er* et klart rettslig grunnlag (hvor organisasjonsforhold ikke spiller inn) for å gripe inn, uten at det betyr at en *bør* gripe inn (hensikts-

messighetsspørsmål) I mine intervjuer var det da også politimestre som understrekte at politimesteren i Kristiansand hadde taklet streiken dårlig. Men samtidig kan det jo ikke finnes *lovregler* for å styre/uniformere hensiktsmessighetsvurderingene, de politimestre som vil kan la det hensiktsmessige og det rent juridiske falle sammen. (Selv om det kan føre, har ført, til misbilligelse fra kolleger.)

I forhold til en utredning (som kanskje kommer uansett) er det *saklig sett* (ved at politimestrene/Wegner bruker/innrømmer samfunnsmessige vurderinger ut over de juridiske som relevante) et poeng at det ikke bør bli en juridisk utredning utelukkende.

I forhold til bøteleggelsene er det klart at en *til en viss grad* kan argumentere med at bøtene er urimelige ved at politimestrene som bøtela ikke brukte kollegaers hensiktsmessighetsvurdering i tillegg til det juridiske grunnlag (i «tradisjonelle» paragrafers form). Videre: ved at noen politimestre bruker organisasjonskriterier som relevante både for ikke å gripe inn og gripe inn gir det en åpning for at disse kriterier *må* bety noe i fortsettelsen. F.eks. i forhold til Moss: Der brukte politimesteren veitrafikkloven/el. «all lovlig virksomhet» uten å ta hensyn til noen forhold utenom. Men de andre politimestrene gjorde *ikke* det, og en trenger vel strengt tatt ikke en utredning for å klargjøre arbeidstvistspørsmålet hvis de tradisjonelle paragrafer utgjør et *tilstrekkelig* grunnlag for å avgjøre inngripen eller ikke. Da trengs heller en utredning for å se hvordan faktorer som spiller inn på hensiktsmessighetsvurderingen kan anvendes mindre tilfeldig og få en regulert betydning. Under dette punktet har vi sett bøtespørsmålet i forhold til en bredere bakgrunn som kan være relevant. I forhold til en juridisk videreføring av spørsmålet synes det for en utenforstående (ikke-jurist) som om politiet har *rent juridisk* dekning for bøtene, men at de er gitt ut fra tvilsomme hensiktsmessighetsvurderinger (jfr. Rynning-Tønnesens kommentar, vedlegg 1, s. 62–63).

6. I forhold til bøtene i Kristiansand kan en si følgende (*hvis* det blir aktuelt å ikke vedta dem, og de ikke blir opphevet): Bøtene kan med fordel koples til de streikendes anmeldelse (av en «villmannskjører») og politiets manglende inngripen overfor provokatører.

De streikende anmeldte en som kjørte «villmann». Det er en rekke vitner til, og bilder av, dette forholdet. Likevel taler politimesteren i

Kristiansand om en «angivelig» påkjørsel. Saken er også henlagt etter bevisets stilling! Politimesteren grep videre ikke inn mot provokatører, i motsetning til i Trondheim. Om dette er en tjenesteforsømmelse i streng forstand er kanskje tvilsomt, men begge disse vurderingene gjør bøtene til de streikende enda urimeligere. (Et annet spørsmål er om flere av de forholdene de streikende anmeldte også i andre byer er av en så alvorlig karakter at de bør forfølges uavhengig av bøtespørsmålet). Tilfeldigheten/forskjellsbehandlingen ved at den innbrakte havnearbeideren ikke fikk bot, er også et argument i denne sammenheng.

7. Som et oppsummerende punkt: På mange måter fikk de streikende/transportarbeiderforbundet gjennomslag for at moral og jus ikke faller sammen. De streikendes vurderinger av organisasjonsforhold som relevante fikk helt klar betydning for en rekke politimestres hensiktsmessighetsvurderinger. For flere politimestre ble det som bestemte linjen overfor de streikende i stor grad forskjøvet fra hva en *kan* gjøre (ut fra loven) til det en *bør* gjøre (ut fra hensiktsmessighetsvurderinger (som er videre enn loven)). Bøteleggingen er kun mulig å betrakte som grunnleggende feil i den siste sammenheng; en videre forfølging av bøtesakene må evt. knytte an til at en *ønsker/prøver/tror* det er realistisk å få videre gjennomslag for at rene organisasjonsforhold må være avgjørende for inngripen eller ikke.

Politimester Rolf B. Wegner:

Politi og arbeidskonflikter

1. Innledning

I Norge har det i de senere år vært en del lokale arbeidskonflikter hvor politiet har måttet vurdere å gripe inn pga. visse hendelser som har funnet sted under konflikten. Enkelte av disse arbeidskonfliktene har vært omfattende og langvarige – og behørig omtalt i massemedia. Andre konflikter har funnet sted mer i det stille. De fleste – men ikke alle konfliktene – har gjeldt lønnskrav. Så godt som alle konfliktene har vært arbeidsrettslig sett ulovlige. Det ansvarlige klubbstyre har derfor normalt trukket seg tilbake, mens en egen aksjons- eller streikekomite har ledet konflikten på arbeidstagersiden.

Spørsmålet om politiets inngripen under en arbeidskonflikt er et meget følsomt og mangesidig spørsmål. Hvorfor er dette spørsmål så vanskelig? Kanskje svaret er dette: I en slik situasjon vil det for politiledelsen ikke bare dreie seg om politijus eller polititaktikk, men også om hvilken opptreden som fra politiets side er hensiktsmessig i et videre samfunnsmessig perspektiv. Samtidig er gjerne følelser og motsetningsforhold mellom ulike sosiale og politiske grupperinger vevet inn i hele problemsituasjonen. Dessuten kan uriktige eller uheldige tiltak fra politiets side gjerne medføre en rask forverring av hele arbeidskonflikten og dermed vanskeliggjøre eller forsinke en løsning av denne. Og forholder politiet seg for passivt, kan man i verste fall risikere at visse grupperinger tar seg selv til rette, dvs. utøver selvjustis.

I denne artikkelen skal jeg forsøke å gi en systematisert fremstilling av de prinsipper, synspunkter og overveielser som er aktuelle for politiledelsen når spørsmålet om politimessig inngripen i forbindelse med en arbeidskonflikt kan synes aktuelt. På samme måte som hele denne problemsituasjonen, må artikkelen omfatte ikke bare stoff av politijuridisk og polititaktisk art, men også mer generelle samfunnsorienterte vurderinger.

2. Utgangspunktet

Hovedutgangspunktet for politiet bør være dette: En arbeidskonflikt er ingen politisak. Dette gjelder selv om arbeidskonflikten arbeidsrettslig sett er ulovlig. Ulovlig arbeidskonflikt er intet straffbart forhold i Norge. Det ville derfor være et grovt overtramp om politiet grep inn i en slik konflikt. Et helt annet forhold er at politiet kan eller må aksjonere mot straffbare handlinger som blir begått – eller straffbare forhold som blir etablert – i forbindelse med konflikten. Et praktisk eksempel på dette er streikevakter som under en ulovlig streik hindrer transport til og fra fabrikkområdet, eller hindrer ikke-streikende arbeidere i å komme frem til sitt arbeidssted.

Politiet inntar i egenskap av politi heller aldri noe standpunkt til de stridsspørsmål som arbeidskonflikten er et resultat av. At politiet aksjonerer i anledning av et straffbart forhold som en av partene begår, innebærer derfor selvsagt ikke at politiet er «på parti med» motparten. Derimot hender det at politiet må ta et prejudisielt standpunkt til om en streik er lovlig eller ikke, jfr. nedenfor.

3. Politiets plikt til å gripe inn under en arbeidskonflikt

Hvilke forhold under en streik kan skape behov for at politiet griper inn? I praksis vil det som oftest være streikevakter, demonstranter eller andre som

- forstyrrer den alminnelige fred og orden, eller den lovlige ferdsel, med utilbørlig adferd (strl. § 350 første ledd, politivedtektene), eller mer unntaksvis
- skaper fare for materiell skade, eller
- skaper fare for personskade.

I prinsippet er det to forskjellige former for aksjonering som kan komme på tale. For det første den rent strafferettslige forfølgning som er regulert i straffeprosesslov og påtaleinstruks, og som tar sikte på å oppnå en straffereaksjon. For det andre en ordenspolitimessig aksjon som tar sikte på å bringe et bestående straffbart forhold til opphør for derved å gjenopprette den lovlige tilstand, eller som tar sikte på å forebygge straffbare handlinger. Bare den sistnevnte form

for aksjon behandles i denne artikkelen.

Politiets plikt til å gripe inn og bringe et bestående straffbart forhold til opphør – eller til å forebygge straffbare handlinger – er slått fast i politiinstruksens § 1 som bl.a. sier: «Politiet har til oppgave å beskytte person, eiendom og all lovlig virksomhet, å opprettholde den alminnelige orden og fred. . . » Den plikt politiet i medhold av disse bestemmelser har til å gripe inn, er bare en alminnelig tjenesteplikt. Den fornærmede har altså intet subjektivt krav på at politiet beskytter hans rettigheter.

Når blir politiets tjenestlige plikt til å gripe inn aktuell? Dette spørsmål vil nok stille seg litt forskjellig alt ettersom det er personers liv, legeme eller helbred som er i fare – eller bare materielle verdier som står på spill. Når det gjelder krenkelse av den personlige integritet, vil politiet gripe inn nokså raskt – og det hva enten noen har anmodet om det eller ikke. Anderledes dersom de angivelig straffbare forhold gjelder materielle verdier. Her må det, på samme måte som i straffeprosessen, gjelde et opportunitetsprinsipp. Det er derfor i vid utstrekning opp til politiet å vurdere om det i det enkelte tilfelle bør aksjoneres eller ikke – og i tilfelle når. Hvilke momenter politiet bør bygge på i denne sammenheng, skal jeg komme tilbake til senere. Jeg vil imidlertid allerede her slå fast at politiet ved disse vurderinger prinsipielt bare kan legge vekt på momenter av polititaktisk art. Dersom politiets utsettelse med – eller unnlatelse av – å gripe inn er begrunnet i andre forhold enn polititaktikk, vil politiets passivitet lett kunne tolkes som en stillingstagen for den ene eller andre part i arbeidskonflikten. Når dette er sagt, må det føyes til at begrepet «polititaktikk» i denne sammenheng må forstås meget vidt, hvilket vil fremgå nedenfor.

Nekter politiet å etterkomme begjæringen fra fornærmede om å aksjonere, blir Justisdepartementet den aktuelle klageinstans.

Rett til å begjære politiets assistanse for å bringe et straffbart forhold til opphør, har som utgangspunkt bare den fornærmede selv. Dersom fornærmede er et selskap, en forening eller en stiftelse, bør strprl. § 79 første ledd anvendes analogisk – i så fall er det styret som har rett til å be om politiets hjelp. Også § 79 fjerde, femte og sjette ledd bør kunne anvendes analogisk dersom staten, et fylke eller en kommune er fornærmet.

Retten til å be om politiets assistanse for å bringe et straffbart for-

hold til opphør, bør kunne delegeres etter tilsvarende regler som i § 79.

Vil politiets plikt til å gripe inn under en arbeidskonflikt være avhengig av om konflikten er lovlig eller ulovlig? Som utgangspunkt har konfliktens arbeidsrettslige lovlighet ingen betydning for spørsmålet om politiets inngripen. Derimot kan det unntaksvis tenkes at konfliktens lovlighet er et prejudisielt spørsmål som blir bestemmende for om bestemte handlinger som begås under konflikten er straffbare eller ikke. Allerede av denne grunn hender det at politiet må gjøre seg opp en mening om en arbeidskonflikt er lovlig eller ikke. Det naturlige utgangspunkt er at politiet betrakter streiken som lovlig med mindre man har sikre holdepunkter for det motsatte. Slike holdepunkter har politiet når

- arbeidsretten har dømt streiken ulovlig, eller
- når de to respektive hovedsammenslutninger (i de fleste tilfeller NAF og LO) har uttalt at streiken er ulovlig, eventuelt etter at også vedkommende fagforbund har stemplet streiken som ulovlig.

Når arbeidsrettens dom ikke foreligger, blir politiets standpunkt til streikens lovlighet et rent prejudisielt forhold som bare har til hensikt å avklare det rettslige grunnlag for en eventuell politiaksjon mot etablerte straffbare forhold. Ut over dette har politiets standpunkt til streikens lovlighet ingen rettslig virkning. Viser det seg senere at politiet har aksjonert ut fra den uriktige oppfatning at streiken var ulovlig, blir dette politiets ansvar – med mindre aksjonen hadde vært berettiget også om streiken var ulovlig.

Hittil har jeg forutsatt at grunnlaget for politiets inngripen under en arbeidskonflikt har vært straffbare handlinger begått i tilknytning til konflikten. Grunnlaget for politiets inngripen kan imidlertid også være et annet, nemlig politiets plikt til å opprettholde den alminnelige orden og sikkerhet. Politiets nærvær på eller nær vedkommende arbeidsplass kan være nødvendig, f.eks. for å forebygge at det kommer til voldshandlinger mellom streikevakter og streikebrytere, eventuelt mellom sympatisører på begge sider. Et annet behov politiet plikter å imøtekomme, er at trafikken eller den alminnelige ferdsel ikke blir hindret i vesentlig grad. Det er en alminnelig oppfatning at politiet i disse tilfellene bare bør aksjonere når helt vesentlige ordens- eller sikkerhetsinteresser står på spill. På den annen side vil for stor

tilbakeholdenhet fra politiets side lett kunne tolkes som partiskhet i arbeidskonflikten – på samme måte som når politiets inngripen er begrunnet i faktiske straffbare handlinger.

4. Politiets rett til å gripe inn

Hvilken rett har politiet vis a vis de streikende, eller vis a vis arbeidsgiveren, til å gripe inn under en arbeidskonflikt? Først bør det minnes om at politiinstruksen, som er gitt ved kgl. res., er av intern karakter, og den sier derfor intet om når politiet er berettiget til å gripe inn overfor en borger. Politiet har imidlertid rett til å gripe inn og om nødvendig bruke fysisk makt overfor en person for på denne måten å bringe til opphør et bestående straffbart forhold som denne personen er ansvarlig for, jfr. strpl. § 229 nr. 1. Denne regel gjelder uansett om personen er streikevakt, demonstrant e.a. Det forhold at denne personen er i en streikesituasjon gir ham ingen strafferettslig immunitet. Et aktuelt rettslig spørsmål i denne sammenheng er hvilke tiltak en streikevakt kan treffe uten å gjøre seg skyldig i overtredelse av strl. § 350 første ledd. Denne bestemmelse straffer som bekjent den som ved «... slagsmål, skrik, fornærmelig oppførsel eller annen utilbørlig adferd forstyrrer den alminnelige fred og orden eller den lovlige ferdsel, eller som medvirker hertil». Dette spørsmål ble reist i en straffesak som er omhandlet i Rt. 1977 s. 944. I denne saken hadde streikevakter og sympatisører dannet kjede for å hindre arbeidere i å komme inn i bedriftslokalet og dernest skjøvet arbeiderne ca. 50 meter nedover gaten. Høyesterett ga uttrykk for at slik adferd klarligvis må rammes av strl. § 350 første ledd uten hensyn til om den var foranlediget ved en ulovlig streik og om det var streikende arbeidere eller bare sympatisører som opptrådte. Derimot fant Høyesterett ikke grunn til å «... gå nærmere inn på spørsmålet om den toleransegrense som må være overtrådd før straffelovens § 350 første ledd blir anvendelig, kan forskyves i streikesituasjoner, og hvilken betydning det i tilfelle kan ha om streiken er lovlig, eller om det er streikende arbeidere eller sympatisører som opptrer».

Etter min oppfatning må alternativene «slagsmål, skrik og fornærmelig oppførsel» gjelde med samme styrke uansett om gjernings-

mannen er streikevakt eller ikke. Alternativet «annen utilbørlig adferd», er imidlertid en rettslig standard som bør påvirkes av at gjerningsmannen er streikevakt. Avgjørende for straffeansvar bør vel være om streikevakten har opptrådt utilbørlig nettopp som streikevakt, dvs. klart overskredet de rammer som en streikevakt etter den alminnelige oppfatning bør holde seg innenfor. Denne oppfatning er såvidt vites denne: En streikevakt skal tale streikebrytere til rette, og rapportere streikebryteri til sin fagorganisasjon slik at denne kan treffe de tiltak som synes nødvendige som følge av at arbeidsgiveren gjør bruk av streikebrytere. Det må her aksepteres at streikevakten opptrer med verbal kraft og intensitet. Dette må streikebryteren finne seg i. I denne sammenheng må det være likegyldig om streikevakten selv er arbeider ved den aktuelle bedrift, eller er en sympatisør som opptrer organisert og i forståelse med de streikende arbeidere.

Er streiken imidlertid ulovlig, vil slike verbale tiltak fra streikevakter etter omstendighetene kunne stemples som «utilbørlig adferd» som kan medføre straff etter strl. § 350 første ledd.

Videre må en streikebryter – uansett om streiken er lovlig eller ikke – ha det samme krav på strafferettslig beskyttelse av sin fysiske integritet som enhver annen person. Derfor vil enhver form for aktiv eller passiv fysisk maktanvendelse fra en streikevakt kunne medføre straffeansvar for ham – enten etter strl. § 350 første ledd eller etter andre bestemmelser.

5. Partenes holdninger til spørsmålet om politiet bør gripe inn under en arbeidskonflikt

Politiets rett og plikt til å gripe inn under en arbeidskonflikt er i prinsippet uavhengig av hvilke holdninger fagbevegelsen og arbeidsgiver-siden har til anvendelse av politi i en slik situasjon. På den annen side kan de holdninger som gjør seg gjeldende hos partene utgjøre momenter som politiet bør legge vekt på ved vurderingen av om det bør aksjoneres, på hvilken måte det bør aksjoneres, tidspunkt for en aksjon m.v.

Landsorganisasjonen og Arbeidsgiverforeningen er tradisjonelt meget tilbakeholdne med å gi uttrykk for sitt syn på anvendelse av

politiet i forbindelse med arbeidskonflikter. Dette sier noe om hvor følsomt dette spørsmål er. Vi må derfor langt på vei gjette oss til hvilke oppfatninger som partene i arbeidslivet har av dette spørsmål.

I Norge vil nok oppfatningen både på arbeidstagersiden og arbeidsgiversiden være at politiet ikke bør trekkes inn i forbindelse med konflikter i arbeidslivet. Man vil nok mene at slike konflikter må løses gjennom forhandlinger og andre vedtatte, formelle spilleregler.

Dersom det fra noen side tas i bruk kampmetoder som bringer den personlige integritet i fare, vil nok begge parter mene at politiet bør bringes inn i bildet. Videre viser erfaring at arbeidsgiversiden gjerne anmoder om politibistand når motparten f.eks. setter i verk tiltak som hindrer lovlig adkomst til og fra bedriftsområdet e.l.

Fra arbeidstagersiden må man imidlertid regne med reaksjoner når politi anvendes etter anmodning fra arbeidsgiver. Noe av reaksjonen er kanskje følelsemessig og historisk betinget. Men en del av reaksjonen kan ha et mer rasjonelt grunnlag, nemlig dette: Arbeidsgiverens anmodning om politibistand er et tiltak fra hans side for å beskytte sine økonomiske interesser. Men arbeidsgiverens økonomiske situasjon er nettopp det punkt som arbeidskampen retter seg inn mot – det er her arbeidsgiveren er sårbar. Politiinnsats i denne situasjon vil derfor i arbeidernes øyne fremstå nettopp som en beskyttelse av arbeidsgivers økonomi til skade for arbeidernes kamp. Om arbeiderne, eller enkelte av dem, i sin kamp også benytter metoder som rammes av straffebestemmelser, endrer neppe dette deres syn på politiets inngripen. Landsorganisasjonen, eller de enkelte fagforbund, vil selvsagt ikke godkjenne straffbare handlinger som virkemidler under en arbeidskamp. På den annen side vil de neppe av grunner som nevnt gå ut og godkjenne at politiet i en slik situasjon har grepet inn – dette ville vinne liten forståelse hos det brede lag av medlemmene.

6. Megling ved politiet

Er megling et aktuelt politimessig tiltak når straffbare handlinger begås under en arbeidskonflikt? For de fleste vil det være en fremmed tanke at politiet skal megle i det forhold som utgjør selve arbeidskon-

flikten. Mer aktuelt er det at politiet forsøker å megle i den hensikt å få slutt på straffbare handlinger som begås, eller for å få avvirket de straffbare forhold som er etablert. I dette med meglingsligg ligger noe mer enn at de aktuelle gjerningsmenn tales til rette. I meglings situasjonen ligger at gjerningsmennene påvirkes til å innstille sin straffbare virksomhet mot at motparten gir – i alle fall tilsynelatende – visse innrømmelser. Jeg kan ikke se at det er noe prinsipielt betenkelig i en slik arbeidsmåte fra politiets side, all den tid siktemålet er å hindre/begrense straffbare handlinger.

Det vil imidlertid være naivt å tro at den politiledelse som ønsker å megle vil bli mottatt av vedkommende tillitsmann, formann i streikkomiteen e.l. Tvertimot er det all grunn til å tro at tillitsmannen ikke vil ha noen kontakt med politiet i anledning av arbeidskonflikten eller forholdene omkring denne. En slik politikontakt kan utad oppfattes som om arbeidstagersiden har akseptert at politiet har en naturlig plass i løsningen av arbeidskonflikten. En tillitsmann som medvirker til en slik oppfatning vil kunne få problemer med dem som har valgt ham.

Heller ikke for politiledelsen – og aller minst politimesteren – er det gunstig å gå inn i en meglersituasjon. Engasjerer han seg selv aktivt i dette, vil tilliten til ham som upartisk politimester lett kunne bli skadet.

Noe helt annet er dersom det på «lavt plan» i politiet søkes underhåndskontakt med den part i konflikten som har etablert straffbare forhold. Spesielt dersom vedkommende politimann selv har tilknytning til tillitsmannsskiktet i fagbevegelsen, f.eks. gjennom politiets egen fagorganisasjon, vil mye kunne oppnås.

7. Politimessige tiltak – forberedelser og beslutninger

De aktuelle forberedelser og beslutninger i anledning av et mulig politimessig tiltak for å bringe et bestående straffbart forhold under streik til opphør, fordeler seg naturlig på tre faser, nemlig orienteringsfasen, oppbygningsfasen og innsatsfasen.

a. *Orienteringsfasen.* Denne fasen starter når politiet får en anmodning fra den fornærmede om å bringe et bestående straffbart forhold

til opphør. Politiets viktigste oppgave i denne fasen bør være å orientere seg, dvs. samle opplysninger om konflikten, om streiken, om forholdene på fabrikkområdet m.v. Viktig er det også å foreta den formelle kontroll av anmodningen om bistand. Anmodningen bør alltid foreligge skriftlig.

b. *Oppbygningsfasen*. Denne fasen starter når politiet har fått en rimelig oversikt over de forhold som er nevnt ovenfor. Politiets viktigste oppgave i denne fasen er å planlegge og forberede en eventuell aksjon, herunder

- etablere stabsledelse med mindre dette er gjort tidligere,
- utpeke den tjenestemann som skal lede innsatsstyrken og gi ham den nødvendige, foreløpige orientering,
- skaffe oversikt over tilgjengelige personell- og materiellressurser,
- holde seg løpende orientert om utviklingen av konflikten og forholdene på streikestedet,
- utarbeide foreløpig aksjonsplan i samråd med aksjonsleder,
- foreta en løpende vurdering av om anmodningen om politibistand bør etterkommes.

c. *Innsatsfasen*. Denne fasen starter når de nødvendige aksjonsforberedelser er ferdige, og utviklingen er kommet så langt at det er nødvendig for politiet å ta standpunkt til om anmodningen om bistand skal etterkommes. Politiets oppgave i denne fasen er for det første å ta standpunkt til dette spørsmål. Her må politiets linje være å vise stor tilbakeholdenhet. Dernest kommer den eventuelle aksjon på åstedet.

Politiet bør normalt aksjonere dersom

- 1) det rettslige grunnlag for en aksjon er tilstede, og
- 2) politiet rår over tilstrekkelige ressurser mht. personell og materiell, og
- 3) en aksjon er hensiktsmessig i vid forstand.

Ad 1): Det generelle rettslige grunnlag er behandlet i pkt. 4 ovenfor. Det etablerte straffbare forhold vil i de fleste tilfelle være overtredelse av strl. § 350. Enkelte av de spørsmål som denne straffebestemmelse reiser i streikesammenheng, er behandlet foran. Dersom det er rimelig tvil om det rettslige grunnlag for inn gripen er tilstrekkelig, bør politiet ikke aksjonere.

Ad 2): Hvorvidt politiet rår over tilstrekkelige ressurser til å en

aksjon er forsvarlig, må bero på en konkret politifaglig vurdering i det enkelte tilfelle. Antallet polititjenestemenn, den erfaring disse og deres befal har i slike eller lignende aksjoner, og mengden av hensiktsmessig utstyr, må vurderes mot antallet personer som skal fjernes fra det sted som skal ryddes, hvor godt disse er organisert og ledet, hvor sterk motstandsviljen antas å være m.v. det er normalt ikke forsvarlig å gjennomføre en aksjon med mindre det er sikkert at den vil bli vellykket.

Ad 3): Det kanskje vanskeligste spørsmål som politiledelsen må ta standpunkt til, er om en aksjon er hensiktsmessig i vid forstand. Aktuelle vurderingsmomenter i denne sammenheng kan være:

– Hvor betydelige er de verdier som det straffbare forhold har brakt i fare?

– Hvor sterke kan sammenstøtene under aksjonen bli? Hvilket omfang kan personskader og materielle ødeleggelser ventes å få?

– Hvor stor er faren for at en politimessig aksjon kan medføre en utvidelse av streiken eller at sympatistreiker iverksettes?

– Hvilken støtte har streiken i den alminnelige befolkning eller i pressen?

– Er det i nær fremtid en mulighet for løsning på den konflikt som ligger til grunn for streiken? Vil en politimessig aksjon minske mulighetene for en løsning på konflikten, eller vesentlig forlenge konflikten?

8. Politiledelse eller politisk ledelse

I Norge er den lokale politimester meget selvstendig i politioperative spørsmål. Justisdepartementets styring markerer seg utelukkende gjennom generelle retningslinjer. Den lokale politimesters operative selvstendighet vis a vis departementet – som er den politisk valgte statsråds sekretariat – er et hovedprinsipp i vår politiordning. Denne selvstendighet for den lokale politimester må også gjelde når han står overfor en arbeidskonflikt hvor straffbare handlinger begås. Politimesteren kan, og bør, selv finne svar på de mange spørsmål som en slik situasjon skaper. Det må normalt være uriktig av ham å innhente forholdsordre fra departementet. Det må også være uriktig av ham på

eget tiltak å orientere departementet på forhånd om hvilke konkrete disposisjoner han vil sette i verk. En slik forhåndsorientering vil etter omstendighetene innebære at departementet er å anse som brakt inn i saken med den følge at det kan oppstå konstitusjonelt ansvar for statsråden i anledning av politiets opptreden under konflikten.

Det er imidlertid nødvendig å gjøre visse unntak fra ovenstående. Således heter det i Ot.prp. nr. 60 for 1972–73:

«Retningslinjene for den virksomhet som skal drives innen politiet og målsettingen for politiet vil alltid være statsmaktenes ansvar. Selv rent operative spørsmål vil kunne ha så stor politisk interesse og være av en slik viktighet at avgjørelsene bør treffes under konstitusjonelt ansvar og med adgang til parlamentarisk kontroll.»

Når en politimessig aksjon rent unntaksvis har en slik karakter, bør politimesteren – for å være lojal mot denne oppfatning – av eget tiltak forelegge spørsmålet om en eventuell aksjon for departementet.

«Lov og rett» nr. 6, 1982

DET KONGELIGE JUSTIS- OG POLITIDEPARTEMENT

STATSRÅDEN

KONTOR: AKERSGT. 42 - TLF. 11 90 90 - RIKSTELEFONER OG FJERNVALG TLF. (02) 41 90 10
 POSTADRESSE: POSTBOKS 8005, DEP., OSLO 1

jnr. 493/82

Oslo, den 29. april 1982

Norsk Transportarbeiderforbund
 Youngsgt. 11
 OSLO 1

Jeg viser til formannens uttalelse i massemedia i går og i dag, hvor han hevder at politiets inngripen overfor streikevakter er sentralt samordnet. Som jeg tidligere har uttalt offentlig, er det fra Justisdepartementet ikke gitt noen direktiver til politimestrene om hvorledes de skal forholde seg til situasjoner som kan følge av streiken.

Departementet har fra første stund av klart inntatt det standpunkt at det ikke foreligger noen grunn til å gi særlige direktiver for hvorledes politiet skal forholde seg i denne forbindelse. I samsvar med god tradisjon og gjeldende regelverk tilligger det den lokale politimester å treffe bestemmelser om politiets inngripen for å håndheve lov og orden i sitt distrikt. Det tilligger ham normalt å foreta de rettslige vurderinger og praktiske avveininger i den konkrete situasjon. Situasjoner som følger av pågående streik, endrer ikke dette forhold. Dette er mitt syn på saken, og det er følgelig fra departementet ikke gitt noen direktiver i denne forbindelse. Heller ikke har noen politimester gjort henvendelse til departementet for å få direktiver.

Politimesteren i Kristiansand har bedt om å få til rådighet overtidsmidler som går ut over ordinær budsjettetramme. Dette er i departementet behandlet som en helt ordinær rutinemessig budsjettsak på lik linje med spørsmål om overtidsmidler til andre formål. Departementet har ikke villet overprøve den stedlige politiledelses vurderinger ved å nekte de midler

som politimesteren etter egen vurdering mener vil kunne bli nødvendige. Departementets svar til politimesteren innebærer altså ikke annet enn at han har samtykke til overskridelse av gitt ramme dersom politimesteren finner politiets inngripen nødvendig.

Mona Røkke

Vedlegg

Vurderingsspørsmål til de streikende

- SPM. 1: Synes du politiet i opptrådte korrekt i forhold til de streikende?
- i all hovedsak
 - delvis
 - ikke i det hele tatt
- SPM. 2: Tror du det er en alminnelig oppfatning blant de streikende i
- fullt ut
 - i stor grad
 - delte meninger
- SPM. 3: Hva mener du var årsaken til at det oppsto/ikke oppsto konfrontasjoner mellom politi og streikende ved blokadene?
- Åpent:
- SPM. 4: Hvem mener du har hovedansvaret for at det oppsto/ikke oppsto konfrontasjoner?
- det lokale politi
 - de streikende
 - de sentrale politiske myndigheter
- SPM. 5: Tror du det først og fremst var klare lovregler eller personlig skjønn som lå til grunn for politiets linje i
- klare lovregler
 - personlig skjønn
- SPM. 6: Ga politiet ved de forskjellige anledninger inntrykk av at det eksisterte en klart definert lovhjemmel mot blokadene, eller virket det som om de var usikre på om de hadde rett til å oppheve blokaden?
- klart definert lovhjemmel
 - usikre

- SPM. 7: Synes du de streikende opptrådte korrekt i forhold til politiet?
- i all hovedsak
 - delvis
 - ikke i det hele tatt
- SPM. 8: Tror du det er en alminnelig oppfatning blant de streikende i ?
- fullt ut
 - i stor grad
 - i noen grad
- SPM. 9: Er din holdning til politiet endret etter denne streiken?
- i stor grad
 - i noen grad
 - i liten grad
- SPM. 10: Har du inntrykk av at det er en vanlig oppfatning blant de streikende i ?
- fullt ut
 - i stor grad
 - delte meninger
- SPM. 11: Noen steder i landet synes det som om politiet har valgt ei hard linje overfor de som utførte blokadene. Har dere diskutert tiltak som kan hindre noe liknende i framtida?
- ja
 - nei
- Hvilke tiltak mener du er aktuelle?
Åpent:
- SPM. 12: Var det uklarhet blant de streikende i om lovligheten av blokadene?
- ja
 - delvis
 - nei
- SPM. 13: Synes du det er viktig at dette spørsmålet klarlegges juridisk?
- ja
 - nei
- SPM. 14: Synes du de som har fått bøter av politiet bør vedta og betale bøkene?

- ja
- nei
- vet ikke

SPM. 15: Hva sier du til følgende utsagn: «Spørsmålet om lovligheten eller ulovligheten av blokade er relativt uinteressant, det viktige er om blokade er et effektivt middel i en streikesituasjon.»

- helt enig
- til en viss grad enig
- helt uenig

SPM. 16: Synes du at avisene i dekket blokadeepisodene på en tilfredsstillende måte?

- ja
- delvis
- nei

SPM. 17: Tror du at avisenes dekning og avisfolks tilstedeværelse hadde noen betydning for forløpet av disse episodene?

Åpent:

SPM. 18: Mener du at spørsmål om politiets inngripen bør avgjøres sentralt, og ikke av hver enkelt politimester?

Åpent:

SPM. 19: Har du noen kommentarer ut over det som allerede er sagt?

SPM. 20: Er det noen problemer i forbindelse med blokadene du mener bør drøftes videre?

SPM. 21: Er der noen spørsmål du mener det ville være av interesse å stille til politimestrene og vanlige politifolk i forbindelse med blokadene?

Politi og streiker

Leder i «Politibladet» nr. 5, mai 1982

«Enhver som har dengt en statspoliti er en belønning verd.» Som vi skjønner stammer ikke dette fra dagens arbeidskonflikter, men fra en arbeiderleder under Menstadslaget i 1931. Han la til med adresse til at en politikonstabel hadde fått knust et øye, at dersom statspolitikonstablene ikke viste respekt for arbeiderne, fikk man heller sende dem til Rikshospitalet.

Vi vil tro at dagens arbeidsledere har et mer nyansert syn på politimannens plikter i streiker og arbeidskonflikter, selv om vi har sett at LO-ledere forbereder motaksjoner mot politiet (2. mai). Vi skal selvfølgelig alltid utvise forsiktighet og vise tilbakeholdenhet for å gripe inn i slike konflikter. Det må være den absolutt siste utvei. Arbeidere i konflikt skal vite at det er en svært ulystbetont oppgave for polititjenestemannen å møte arbeidslivets kvinner og menn på denne måte.

Politiinstruksens ord er klare: «Politiet har til oppgave å beskytte person, eiendom og all lovlig virksomhet, å opprettholde den alminnelige orden og fred. . .». Når så politiets ledelse, eller andre myndigheter, beordrer de operative enheter til innsats, så er ikke mye overlatt til den enkelte politimanns lyst eller vurdering. Han eller hun har å gjøre som ordren lyder. Vi kan ikke som andre i arbeidslivet nekte eller gå til streik.

LO-formannen Tor Halvorsen sa i sin 1. mai-tale at streikeretten er en demokratisk rettighet for landets borgere. Halvorsen må ha oss unnskyldt at vi minner ham om at Politilovens § 20 i 1959 – av en arbeiderpartiregjering – ble endret slik at polititjenestemenn ble fratatt retten til hel eller delvis arbeidsnedleggelse. Derved er vi som den eneste gruppe i landet, ved lov, fratatt retten til å streike. Skal vi ta LO-formannens ord som uttrykk for at han og hans organisasjon vil bistå Norsk Politiforbunds medlemmer i deres arbeide for å få opphevet denne diskriminerende lovparagraf?

Når Norsk Politiforbunds medlemmer i 1983–84, ved uravstemning skal ta stilling til en eventuell tilknytning til hovedsammenslutning, kan det bli interessant å se om LO i sine trusler om mottrekk mot politiet er i stand til å skille baker fra smed. Ellers kan man komme i skade for å slå på «skåken og mene mærra».

I 1924 ble hele styret i Oslo Politiforening avskjediget fra sitt yrke, fordi de oppfordret medlemmene til moderasjon og forsiktighet i arbeidskonfliktene, som på de tider var tallrike. Vi tror at det var et klokt råd til de politimenn som må utføre slik tjeneste, og snart 60 år senere kan det vel heller ikke være noen fare for tillitsmenn å la det komme til uttrykk – skjønt hvem vet.

Arvid Fennefoss:

Rapport om en rapport¹

Innledning

«Politi og streikende» ble publisert i desember 1982. Gjennom media-dekningen av rapporten ble *problemet politi – streikende* satt på den offentlige dagsorden.²

I dette etterordet berøres følgende spørsmål:

- Har de problemene streiken reiste blitt systematisk diskutert etter streiken? Har partene foretatt analyser som gjør at en står bedre rustet i eventuelle liknende situasjoner i framtida?
- Hva er de sentrale problemer ved forholdet politi – streikende, sett i lys av transportarbeiderstreiken våren 1982?

Med utgangspunkt i disse hovedspørsmålene skal jeg i det følgende ta opp noen aspekter ved debatten omkring transportarbeiderstreiken, slik den forløp etter at rapporten «Politi og streikende» ble publisert.

Uttalelsen som forsvant

I «Politi og streikende» sies det at Justisdepartementets bevilgning av overtidsmidler til politimesteren i Kristiansand er et *grensetilfelle*. (se s.54, jfr. Wegners artikkel s.89) Juridisk sett var bevilgningen problematisk: Bevilgningen var reelt sett å betrakte som en forholdsordre,

1. En takk til Halvor Fauske og Terje Rød Larsen som begge har gitt meget nyttige kommentarer til «Rapport om en rapport».
2. Rapporten fikk bred dekning i flere media: Dagsnyttssendinger, lokale nyheter, «Ekko», «Dagsrevyen» og en lang rekke aviser.

som kunne gjøre statsråden konstitusjonelt ansvarlig for politiets handlinger under streiken. I media¹ ble dette forholdet viet en del oppmerksomhet. Statssekretær Sveinung O. Flaaten i Justisdepartementet bebudet på «Dagsrevyen» at departementet skulle komme tilbake med en uttalelse på nyåret 1983. En slik uttalelse har aldri kommet. Departementet oppgir at det ikke foreligger noen skriftlig vurdering i denne saken, og at de aldri har betraktet den aktuelle bevilgning som noe problemtilfelle.²

På politisjefkonferansen 9.–10. mai 1983 var streiken, og FAFOs rapport om streiken, et av temaene. Justisdepartementets bevilgning ble av politimester Oftedal kommentert slik:

«Det annet som vi vel er enige om, det er man tar ikke opp med Justisdepartementet forholdsordre i saker av denne karakter. Man gjør det heller ikke indirekte ved å be om midler til å gjennomføre en slik håndtering. Det burde være på det rene.»³

Øvrige kommentarer ble ikke gitt. Standpunktet er imidlertid ikke uproblematisk. Justisdepartementet har som nevnt ikke drøftet saken som noe problemtilfelle. Justisminister Røkke skrev i brev til Transportarbeiderforbundet at «...departementet ikke har gitt noen direktiver i denne forbindelse». Og videre at de har behandlet henvendelsen fra politimesteren i Kristiansand som en «helt ordinær rutinemessig budsjettsak» (vedlegg 8 s. 91).

På den annen side er det et faktum at det ble sendt telex som bekreftet overtidsbevilgninger – samtidig som det var departementets ønske ikke å gi noen retningslinjer for politiets håndtering av streikesituasjonene. Det synes med andre ord å være en motsetning mellom departementets ønske og de formelle konsekvenser av telexen. Formaljuridisk er dette fremdeles et problem departementet ikke har forholdt seg til. Det har skapt en uheldig situasjon både for landets politimestre og fagbevegelsen, ettersom mangelen på en slik avkla-

1. «Dagsrevyen» 20.12.82 og «Bergens Tidende» 20.12.82.

2. Samtale med byråsjef Johansson, 18.4.84

3. Alle uttalelsen fra denne konferansen er hentet fra Justisdepartementets skriftlige referat fra konferansen.

ring har hindret en nødvendig utredning om behovet for retningslinjer for politimestrene.

Er retningslinjer mulig og ønskelig?

I «Politi og streikende» vises det at flere politimestre har hatt – og gir uttrykk for – et behov for retningslinjer. Dette behovet er forståelig: De fleste politimestre har ikke spesialkompetanse til å løse de arbeidsrettslige problemer som kan oppstå under en streik. Det forutsetter ikke bare en operativ kunnskap innen arbeidsrett, men også en metode for å klarlegge forholdet mellom lovgrunnlag og hensiktsmessighetsvurderinger. Det kan ikke være *hver enkelt* politimesters vurdering som avgjør *om* en skal legge vekt på hensiktsmessighetsvurderinger, og eventuelt *hvilke kriterier* som skal inngå i slike vurderinger. Om hver enkelt politimester avgjør dette, kan det føre til forskjellsbehandling av streikende under denne typen konflikter. Det er ikke mulig å begrunne forskjellene med at alle steder er forskjellige, og derfor ikke kan sammenlignes. Et slikt ekstremt lokalsyn er et logisk umulig standpunkt. I situasjoner som denne vil det hindre etterprøving av de enkelte politimestres disposisjoner. Konsekvensen vil være at rettsstatprinsippet om likhet for loven blir uthult. Med andre ord: Det må være mulig å avgjøre hvor *grensene* for et rimelig skjønn – eller rimelige hensiktsmessighetsvurderinger – går. Under streiken i 1982 var det ikke etablert slike grenser.

Det andre hovedpunktet i medias presentasjon av «Politi og streikende» gikk nettopp på betydningen av skjønn/hensiktsmessighetsvurderinger under streiken. Førte så medias presentasjon av spørsmålet til noen offentlig debatt? «Arbeiderbladet» skrev på lederplass 22. desember 1983 at de manglende retningslinjer er «... en åpenbar svakhet vi håper kan bli rettet på». I en bredt anlagt lederartikkel 27. desember skriver «Arbeiderbladet» videre:

«Sett på bakgrunn av de forhold rapporten avdekker, synes vi det er grunn til å ta forslaget om en videre utredning av visse felles retningslinjer som bør gjelde i eventuelle fremtidige liknende situasjoner opp til vurdering.»

På politisjefkonferansen 1983 opplyste riksadvokat Flornes at han hadde hatt et møte først med LO og deretter NAF, for å drøfte problemer under streiken. Videre sa han:

«For tiden arbeider begge organisasjonene med å finne fram typetilfelle som så drøftes oss imellom. Arbeidet er ikke avsluttet. Jeg vil derfor avstå fra å si noe om hva som kan tenkes å komme ut av det.»

I skrivende stund (juli 1984) foreligger ikke noen videre oppsummering av dette arbeidet. Det har heller ikke kommet noen utredninger eller artikler om emnet.

«*Politirolleutvalget*»

I Justisdepartementet henvises det til «*Politirolleutvalget*»s innstilling når det gjelder politiets rolle i arbeidskonflikter.¹ Det er uklart om denne utredning vil foreligge med det første. Dette utvalget er imidlertid ikke satt sammen ut fra problemstillingen politi – streikende. En så omfattende og kompleks problemstilling kunne det være en fordel å frikople fra en generell utredning om politiets rolle. Så langt har ingen parter tatt initiativ til en videre utredning, selv om ønsket om en utredning har vært utbredt. Selv om problemstillingen er blitt satt på *dagsorden*, er den *ikke* blitt systematisk behandlet.

Politisjefkonferansen 1983

På denne årlige konferansen hadde politimester Harkjerr i 1983 et innledende foredrag med tittelen «*Politiets rolle under arbeidskonflikter*». En del av poengene i dette innlegget, og andre kommentarer fra konferansen, er relevante å ta opp i forhold til problemstillingene i «*Politi og streikende*».

Harkjerr argumenterer for at Justisdepartementet ikke vil eller bør

1. Samtale med byråsjef Johansson 18.4.84

gripe inn i politimestrenes disposisjoner under en streik. Samtidig er han skeptisk til at retningslinjer har noen misjon: Enten blir de for *klare* og kommer i strid med lokalsynet, eller de blir for *uklare* og blir til liten hjelp. I denne forbindelse nevner han også at:

«Noen av oss har diskutert hvorvidt Justisdepartementet burde gi retningslinjer slik at politimestrene opptrådte mest mulig ensartet».

En slik diskusjon har også stor interesse for fagbevegelsen, slik at det ville være en fordel om emnet *også* ble tatt opp i bredere fora. Og videre: Hvis det i utgangspunktet antas at retningslinjer blir ett av to – for klare eller for uklare – er diskusjonen avgjort allerede i utgangspunktet. Men som det fremgår av «Politi og streikende» ble det opprettet uformelle kanaler for retningslinjer under streiken i 1982. Spørsmålet er mer om disse kanalene skal være tilfeldige eller systematiske. Kun i det andre tilfellet kan de bli gjenstand for offentlig diskusjon. Dessuten er det mye som tyder på at relativt uklare signaler/vage retningslinjer i denne typen situasjoner har stor betydning, men slik det nå er kan hver enkelt politimester fortolke dem med et fritt spillerom. Diskusjonen om retningslinjer bør ses på denne bakgrunn, det gjelder først og fremst hvordan de skal utformes og hvem som skal sende signalene.

Så langt har jeg bare tatt opp noen formelle problemer som streiken aktualiserte. Men hovedproblemet er fremdeles det innholdsmessige. Hvilken betydning har organisasjonsforhold for valg av politistrategi? Hvilken betydning har streikebryteri, og hva omfatter begrepet? Disse – og tilstøtende spørsmål – er ikke blitt avklart. Dette betyr at det fremdeles er opp til hver enkelt politimester (når han velger strategi) å ta hensyn til om det foregår streikebryteri. Det samme gjelder for de aktuelle organisasjonsforhold ved blokadebedrifter. Svarene på disse spørsmål har lite med lokalsyn å gjøre. Det bør på forhånd være en noenlunde *felles forståelse* av hva de ulike organisasjonsforhold skal bety, og hvordan de kommer inn i forhold til lovgrunnlaget. Under streiken i 1982 la noen politimestre vekt på *en rekke* organisasjonsforhold, andre på *noen få*, og atter andre igjen på *ingen*. Det er på dette punkt det trengs generelle retningslinjer, ikke i forhold til hver enkelt streik.

Politiaksjonen i Moss er interessant av flere grunner. Politimester Harkjerr sier i sitt foredrag:

«Politimesteren må handle på egen hånd og selv ta ansvaret for de forføyninger han treffer. I verste fall kan det bli både straff og erstatning å betale.»

Politimesteren i Moss grep inn ut fra veitrafikkloven (på stedet ble det ikke henvist til noen lovparagrafer). Det var ved en bedrift med avtale, og et klart tilfelle av streikebryteri. Loven ble altså anvendt *som om* det ikke forelå en spesiell situasjon. Noe liknende skjedde ikke i noen av de andre 6 byene vi har sett på. Hvilke konsekvenser fikk forføyningene i Moss (Rygge)? De streikende anmeldte politimesteren. Det ble oppnevnt settepolitimester, som gransket saken. Resultatet ble henleggelse, «. . . idet intet straffbart forhold foreligger fra politiets side». Dette må tolkes dithen at forføyningen er akseptabel. Men det gjelder nettopp i betydningen *ikke straffbar*. En slik etterprøving av en forføyning tar ikke opp om det var en *uheldig* aksjon, selv om den ikke er straffbar. Og i tilfeller som dette, hvor det i stor grad gjelder rimeligheten av skjønn, blir spørsmålet om straffbarhet ikke det sentrale. Settepolitimesterordningen kan altså ikke erstatte retningslinjer i denne typen situasjoner. Spørsmålet, som i realiteten politimestrene selv har reist gjennom ikke bare å vurdere ut fra det «tradisjonelle» lovgrunnlaget under streiken i 1982, er om det for framtida kan være akseptabelt at noen politimestre kun bruker det «tradisjonelle» lovgrunnlaget. I transportsektoren vil det i så tilfelle bety at praktisk talt alle typer streikevåpen blir umulige å anvende. En vil alltid bryte noen lover, isolert betraktet. De fleste politimestre har da også understreket at en må ta hensyn til organisasjonsforhold, og anlegge en vid hensiktsmessighetsvurdering. F.eks. sier politiinspektør Ulrich (Kristiansand) på politisjefkonferansen:

«Vi grep ikke inn så snart det var konstatert en straffbar handling. Vi vurderte også andre sider, bl.a. organisasjonsforholdene og spørsmålet om det foregikk streikebryteri eller ikke.»

Dette understreker det uholdbare i det som skjedde i Moss. Den «forenklingsstrategien» som politimesteren i Moss anvendte ble, så

vidt jeg kan forstå, foreslått på politisjefkonferansen også. Der uttalte riksadvokat Flornes:

«Som fremholdt av konstituert politimester Ulrich, er det en stor fordel om håndhevelsen i disse sakskomplekser kan projiseres om *lett konstaterbare lovbrudd* hvor beviset er enkelt og gir liten grunn til tvil.»

Som eksempel på dette nevner Flornes bruk av straffelovens § 329 («pålegg om å begi seg rolig bort»). Politimester Oftedal forsterker riksadvokatens utsagn. Ifølge ham skaper de vide hensiktsmessighetsbetraktninger problemer. Videre sier han:

«Det er sagt fra riksadvokatens side, og jeg synes det er et utmerket utgangspunkt, – vi ser på dette som et ordensproblem og håndterer det som et sådant og konstaterer et straffbart forhold. Vi gjør slik som vi ellers ville gjort, og ser bort fra de bakenforliggende «tordenskyer». I hvertfall i en konflikt av denne karakter.»

«Noe kontant og «enøyet» bør man opptre i enkelte konflikter. Det man gjorde i Kristiansand var riktig og trenger intet forsvar.»

Men både Flornes og Oftedals synspunkter står i motsetning til de synspunkter Ulrich fremholdt på denne konferansen (jfr. sitatet ovenfor). For hovedproblemet er *om* en skal anvende strl. § 329, politiinstruksens § 1 eller liknende paragrafer under alle betingelser (organisasjonsforhold, streikebryteri, o.s.v.). Ulrich påpeker at politiet i Kristiansand *ikke* grep inn så snart det var konstatert en straffbar handling. Det vil si: En kan ikke se på slike situasjoner som et ordensproblem, en må trekke inn organisasjonsforhold i tillegg, noe også Ulrich sier flere steder i sitt innlegg. Flornes og Oftedals innlegg er i realiteten forslag om å bruke en «ren» juridisk vurdering av streikesituasjoner. I konsekvens betyr disse synspunktene at en ikke bør ta hensyn til forhold som streikebryteri. Streikebryteri er ikke straffbart, og er irrelevant hvis vurderingene baseres kun på paragrafer som strl. § 329, politiinstruksens § 1, o.l.

Ut fra innleggene på politisjefkonferansen ser en at det ikke er enighet om den praksis som ble fulgt i 5 av de 6 byene vi tidligere har sett på, ettersom den ovennevnte «forenklingsstrategi» ikke ble anvendt der. Under streiken i 1982 ser det ut som om det viktigste grunnlaget for å velge en «forenklingsstrategi» rett og slett var manglende kunnskap om relevante organisasjonsforhold. Flere av de intervjuede politimestre ga et slikt inntrykk.

For framtida vil trolig de samme problemene gjøre seg gjeldende hvis en ikke systematiserer og samordner hvilke hensyn som må tas (hvilke organisasjonsforhold som er relevante). Gjøres ikke dette, vil det være lett for mange politimestre å se helt bort fra disse forhold. Det er en nærliggende antakelse om hva som kan skje hvis en ikke har utarbeidet en felles forståelse av f.eks. betydningen av streikebryteri, og hva som faller inn under dette begrepet. Det samme gjelder for betydningen av avtaleforhold.

I Ulrichs innlegg kritiserer han sterkt «Politi og streikende». Det sies at innberetningen fra Kristiansand til Justisdepartementet «... er blitt galt fortolket, den er blitt fordreid, og til dels feilaktig gjengitt». Og videre: «Forskningsrapporten er i store deler et stykke politisk journalistikk». Karakteristikken underbygges ikke. Den er heller ikke til hinder for at Ulrich i sitt innlegg på flere punkter baserer seg på observasjoner og konklusjoner fra rapporten. Han hevder f.eks.:

«Så valgte streikevaktene å la seg arrestere fremfor å fjerne seg, og det er vel der forskjellen ligger, politimester Roaldset, mellom Tønsberg og Kristiansand.»

I «Politi og streikende» står det:

«Ser vi f.eks. på Tønsberg og Kristiansand, var det ikke slik at politiet grep inn det ene stedet og ikke det andre. De streikende i Tønsberg ville også blitt fjernet (om ikke arrestert) av politiet hvis de ikke hadde gitt etter. Det samme gjelder etter all sannsynlighet i de andre byene. I Kristiansand valgte de streikende arrestasjoner.»

Et av hovedpoengene i rapporten er jo *nettopp* at de viktige forskjellene fra by til by ikke går på om politiet grep inn, men på grunnlaget

for inngripen. Samtidig påpekes i rapporten at det var forskjeller i stil og smidighet fra by til by. Interessant er det at vi nå kan slå fast at spirene til en meklerrolle for politiet, vokste fram under denne streiken. I flere innlegg på politisjefkonferansen understrekes ønskeligheten av en slik rolle, eller lobbyvirksomhet (Harkjerrs uttrykk). Politimester Wegner er imidlertid skeptisk til denne rollen (se vedlegg 7 s. 87). Også dette er et problem som burde drøftes på en bredere basis. Muligheten for å mekle vil jo blant annet i stor grad avhenge av hvilken innstilling fagbevegelsen har til dette. Hvis ikke spørsmålet diskuteres på en bred basis, blir det opp til hver enkelte politimesters skjønn *om* – og eventuelt i hvilken grad – han ønsker å spille meklerrollen.

I uttalelsen fra Ulrich (sitert ovenfor) hevder han at politiet i Kristiansand vurderte organisasjonsforhold og spørsmålet om streikebryteri. Dette utdyper han i forbindelse med aksjonen i Kristiansand. Problemet blir følgende: Det er riktig, som det også er påpekt i «Politi og streikende», at det ikke var organiserte ved Texaco der politiet grep inn og arresterte 15 personer. Men politiet grep også inn ved Shell og firmaet Tor Mathiesen, der det var organiserte. Ulrich tar bare opp Texaco i sitt innlegg, og unngår dermed problemet.

Streikebryteri

Som Wegner påpeker i sitt innlegg er ikke streikebryteri straffbart. Likevel er motviljen mot streikebryteri blitt en kulturell norm, som nærmest er alment akseptert. Det er interessant at de fleste politimestrene under streiken i 1982 la så stor vekt på denne normen. Vi står imidlertid her overfor et avgrensingsproblem: Hva er det som faller inn under begrepet? På dette punkt har ulike grupper og personer vidt forskjellige avgrensninger/definisjoner. I Oslo fikk de streikende gjennomslag for at arbeid ut over det normale var en form for streikebryteri. En slik forståelse kan ikke direkte avledes av det tradisjonelle streikebryterbegrepet, som mer er knyttet til fabrikkens organisasjon. Men: Hva streikebryteri er til enhver tid, kan ikke bestemmes juridisk. Opprinnelig var streikebryteri en norm knyttet til én

klasse og sub-kultur alene: arbeiderklassen. Først i etterkrigstiden er det blitt nærmest en felleskulturell norm i vårt samfunn. Likeledes blir spørsmålet i dag, om hvor vidt eller snevert ordet skal fortolkes, et maktspørsmål.

Anmeldelser under streiken

Kun bøteleggelsen av de streikende i Kristiansand var aktuelle etter at «Politi og streikende» ble ferdigskrevet. På vegne av de streikende anmodet LOs juridiske kontor (ved Sverre Mitsem) riksadvokaten om å henlegge saken. I brevet til riksadvokaten (datert 4. mars 1983) blir det blant annet henvist til at bøtene i Bergen ble frafalt, og at det er naturlig at likhetsprinsippet burde gjelde.

Anken ble ikke tatt til følge. De bøtelagte vedtok da, i samråd med LOs juridiske kontor og Transportarbeiderforbundets ledelse, å vedta foreleggene.

I det samme brevet fra Mitsem til riksadvokaten ble det tatt forbehold om å bringe saken med påkjørselen i Kristiansand inn for riksadvokaten (se kapittel 3 s. 36). De streikende/Transportarbeiderforbundet gikk ikke videre med denne saken. Noe av bakgrunnen for dette var en frifinnelse i en liknende sak i Stjørdal og Verdal herredsrett (rettsbok datert 9.1.84).

Viljen til informasjon

I «Politi og streikende» reises det et generelt spørsmål om informasjon i aksjoner som streiken 1982 (se kapittel 1.4 s. 20). Dette spørsmålet ble også tatt opp på politisjefkonferansen. Politiinspektør Ulrich sa angående de rapportene fra politimestrene som vi fikk adgang til (vedlegg 1–5 s. 57–73):

«Når vi av departementet blir bedt om å skrive innberetning om en politiaksjon, regner vi normalt med at det er en intern sak. Innberetningen skal ikke offentliggjøres, og blir ikke skrevet med henblikk på offentliggjøring.»

Da jeg påbegynte undersøkelsen, henvendte FAFO seg direkte til politimestrene for å anmode om et intervju. Politimesteren i Kristiansand henviste da (brev til FAFO, 30.6.82) til rapporten han hadde sendt Justisdepartementet. Forfatteren var ikke oppmerksom på at disse rapportene fantes, men fulgte politimesterens råd om å henvende seg til Justisdepartementet. Etersom en selv har henvist til Justisdepartementets avgjørelse er det lite konsekvent å klage på at rapportene ble utlevert. Ekspedisjonssjef Berger i Justisdepartementet avviser da også Ulrichs kritikk:

«Det var ingen opplysninger i rapporten som tilsa beskyttelse av taktiske, operative hensyn. Dernest var det ingen opplysninger som kom i konflikt med personvern hensyn.»

Videre understreker han at det «... for så vidt heller ikke (var) hjemmel til å unnta dokumentene fra offentligheten». Men ekspedisjonssjef Berger sier videre om dokumentene:

«Det påstås at det ble gitt beskjed om at dokumentene før de eventuelt ble utlevert så skulle de berørte politikamrene forespørres. At Kristiansand politikammer angivelig ikke er forespurt, må antagelig da skyldes en «glipp». Vi har ikke etterforsket saken, og det er ikke noe bevis, verken for det ene eller det andre. Men er det en glipp fra departementets side, er det beklagelig. Meningen var ihvertfall å gå ut med en orientering, at vi aktet å stille rapportene til rådighet for forskning.»

På denne bakgrunn synes departementets synspunkt noe uklart. Skulle hver enkelt politimester *forespørres* om utlevering, eller skulle de bare *orienteres* om departementets avgjørelse?

Er «Politi og streikende» spekulativ?

Politimester Harkjerr sier i sitt innlegg at «Politi og streikende» inneholder:

« . . . en del tanker om hva som har rørt seg i hodet på politimestrene når de bestemte seg for hva de skulle gjøre eller ikke gjøre under transportarbeiderstreiken. Rapporten er nokså opptatt av hva slags argumenter politimestrene har lagt mest vekt på – er det juridiske eller er det hensiktsmessige?»

Ulrich formulerer dette mer kritisk:

«Forskningsrapporten inneholder også spekulative konklusjoner når det gjelder våre motiver. Politimester Harkjerr var inne på det: Man gir seg til å filosofere over hva som har foregått inne i hodet på politimestrene.»

I «Politi og streikende» finnes det imidlertid ikke noen referanse til mulige motiver eller hva som har foregått inne i hodene på politimestrene. Noe *helt annet* er at det er helt riktig at rapporten er opptatt av hva slags argumenter politimestrene har lagt mest vekt på. Men vi refererer i rapporten kun til offentlig tilgjengelige kilder: Dokumentene fra Justisdepartementet, 12 aviser, rundskriv fra Transportarbeiderforbundet, telefonintervjuer (tatt opp på bånd), o.s.v. Derfor behøvdtes ikke referanse til mulige motiver.

Tom Colbjørnsen og Olav Korsnes

STREIK OG SOLIDARITET

*En holdningsundersøkelse med
utgangspunkt i transportarbeiderstreiken 1982*

Innhold

<i>Forord</i>	115
<i>Kapittel 1: Problemstillinger og opplegg for undersøkelsen</i>	117
1.1. Innledning	117
1.2. Undersøkelsesopplegg	118
1.3. Noen metodiske problemer	118
1.4. Hovedproblemstillinger og plan for rapporten	121
<i>Kapittel 2: Bakgrunn for streiken: Lønnskrav og oppgjørsform</i>	125
2.1. Innledning	125
2.2. Holdninger til oppgjørsform	125
2.3. Holdninger til oppgjørsform i Transport	128
<i>Kapittel 3: Holdninger til transportarbeiderstreiken</i>	130
3.1. Innledning: Hva vi vil undersøke	130
3.2. Vurdering av streikens berettigelse	132
3.3. Almen sosial bakgrunn	136
3.4. Posisjon i arbeidslivet	143
3.5. Ideologiske forhold	152
3.6. Problemer under streiken	154
3.7. Hva betyr mest for holdning til streiken?	156
3.8. Oppsummering	160
<i>Kapittel 4: Hva slags og hvor store problemer skapte transportarbeiderstreiken?</i>	162
4.1. Innledning	162

4.2. Utbredelse og fordeling av ulike problemer	163
4.3. Konklusjon	164
<i>Kapittel 5: Streik, kollektiv handling og offentlige</i>	
<i>inngrep i arbeidskonflikter</i>	167
5.1. Innledning	167
5.2. Streik og regulering av arbeidskonflikter	168
5.3. Holdninger til streik	170
5.4. Hva skaper ulike holdninger til streik og streikebryteri blant lønnstakere?	174
5.5. Offentlige inngrep i arbeidskonflikter	176
5.6. Individuelle og kollektive strategier	180
5.7. Oppsummering	184
<i>Kapittel 6: Momenter til videre debatt</i>	186
<i>Vedlegg</i>	188
1: Spørreskjema	188
2: Om inndeling og sammenslåing av under- grupper i utvalget	196
3: Om å lese tabeller og diagrammer	200
4: Diskriminantanalyse av holdninger til transportarbeiderstreiken	202
5: Regresjonsanalyser av holdninger til streik, offentlige inngrep og solidaritet	206
<i>Litteratur</i>	209

Forord

Foranledningen til denne boken er den streiken Norsk Transportarbeiderforbund gjennomførte våren 1982. Aksjonen fikk stor oppmerksomhet i pressen og andre massemedia. Den aktualiserte en rekke problemer knyttet til såvel bruken av streikevåpenet som til streikebryteri, valg av oppgjørsform og oppgjørsprosedyre, måten arbeidskonflikter reguleres på og det offentlige rolle i forbindelse med lønnsoppgjør og arbeidskonflikter.

På denne bakgrunn ble vi forespurt av Norsk Transportarbeiderforbund og Fagbevegelsens senter for forskning, utredning og dokumentasjon (FAFO) om å gjennomføre en undersøkelse av ulike sider ved aksjonen. Opplegget for undersøkelsen ble diskutert med oppdragsgiverne, men vi har hele tiden stått fritt til selv å bestemme hva vi har villet legge vekt på. Både det faglige opplegget og tolkningen av resultatene står derfor fullt og helt for vår egen regning.

Som man vil se, har vi lagt stor vekt på å knytte undersøkelsen av transportarbeiderstreiken til mer generelle problemstillinger om streik, solidaritet etc. Det er derfor grunn til å understreke at rapporten ikke er en undersøkelse av transportarbeiderstreiken isolert – dens forløp og spesielle episoder. Dette har andre tatt opp (se spesielt Fennefoss' rapport i første del av denne boken).

Et viktig siktemål med vårt undersøkelsesopplegg har vært å finne ut noe om hva slags oppfatninger og vurderinger av streiken som gjorde seg gjeldende i befolkningen generelt. Hele kapittel 3 er viet dette formålet. Noen av de begrensninger og problemer vårt undersøkelsesopplegg har for belysningen av denne problemstillingen, er diskutert nærmere i kapittel 1.

Kapittel 2 gir en kort skisse av de lønnskrav som utgjorde bakgrunnen for transportarbeiderstreiken. Hensikten er også å knytte aksjonen til mer generelle tariffpolitiske problemstillinger, blant annet til

valg av oppgjørsform og -prosedyre, meklingsinstitusjonens rolle, og bruken av tvungen lønnsnemnd. Drøftingen av disse spørsmålene er imidlertid på ingen måte uttømmende. Blant annet er Riksmeklingsmannens rolle ikke gjort til gjenstand for nærmere analyse, heller ikke NAFs strategi for oppgjøret. På bakgrunn av erfaringene fra konflikten kunne det være god grunn til å gjøre en særskilt undersøkelse av disse forholdene. Vi fant imidlertid at dette i seg selv er et så omfattende tema at det ville sprengte rammene for vår framstilling.

En spesiell side ved transportarbeiderstreiken som vi tar opp i kapittel 4, er spørsmålet om de problemer streiken medførte. Det som særlig er av interesse er å sammenholde det inntrykket man fikk i media med det som kommer fram i undersøkelsen om hvilke problemer folk flest opplevde under streiken. I kapittel 5 tar vi for oss de mer almene problemstillinger knyttet til bruk av streik, streikebryteri, solidaritet og offentlig inngrep i arbeidskonflikter. Sluttkapitlet oppsummerer undersøkelsen ved å reise en del temaer til videre diskusjon.

For de som ikke er vant til å lese forskningsrapporter som benytter seg av tabeller og diagrammer, kan boken ved første øyekast kanskje synes avskrekkende. Grunnen til at vi har valgt å bruke en del tabeller og diagrammer, er for det første at det er en enkel og økonomisk måte å presentere data på. Har man klart for seg hva man skal se etter i tabellene og diagrammene, tror vi også at det ikke skal så mye øving til for å innse at det er en nyttig og oversiktlig måte å belyse problemstillinger på. De som føler at de har behov for nærmere veiledning i lesningen, viser vi til vedlegg 3.

Vi vil takke Reidar Haugenes i Norges Markedsdata, Walter Kolstad og Odd Back i Norsk Transportarbeiderforbund, samt Gudmund Hernes og Terje Rød Larsen ved FAFO, for et godt samarbeid i den tid undersøkelsen har pågått. Arvid Fennefoss ved FAFO har gitt oss grundige og konstruktive kommentarer til et tidligere utkast av rapporten, og Ole-Johan Eikeland har vært til stor hjelp i arbeidet med å klargjøre dataene for analyse.

Bergen, 17. november 1983

Tom Colbjørnsen

Olav Korsnes

KAPITTEL 1:

Problemstillinger og opplegg for undersøkelsen

1.1. Innledning

Den 21. april 1982 la medlemmer av Norsk Transportarbeiderforbund ned sitt arbeid. Lønnsforhandlingene hadde kjørt seg fast. Samme dag skrev Bergens Tidende over hele første side:

NORGE STANSER LANGSOMT Arbeidsfolket rammes først

Liknende overskrifter stod i en rekke av landets aviser. Streiken skulle komme til å vare i 15 dager før den ble bragt til opphør ved bruk av tvungen lønnsnemnd. Aksjonen kom sterkt i offentlighetens søkelys, og avisene var preget av overskrifter som: «Ulovlig bensinlagring. Bergen en brannbombe», «Varer for millioner i fare på Bergen havn», «600 vert permitterte i Sogn og Fjordane», «Streikevakt påkjørt, bensinbilene stoppet», «Politiet medvirker til streikebryteri».

Streiken reiser en lang rekke spørsmål:

- Skal en lavtlønnsgruppe ha anledning til å streike, selv om dette kan ramme vitale deler av samfunnsmaskineriet, ved for eksempel bensintilførselen?
- Hvor store problemer ble folk faktisk påført gjennom streiken? Bidro massemedia til å forstørre problemene, og på den måten sette tvungen lønnsnemnd på dagsorden før det var nødvendig?
- Hvilke holdninger gjør seg gjeldende til streikerett og streikebryteri, og til samfunnets måte å regulere arbeidskonflikter på?

I denne undersøkelsen skal vi nærme oss disse spørsmålene ved å studere holdninger i befolkningen, ikke bare til transportarbeiderstreiken, men også til streik mer generelt. Vi vil også forsøke å kart-

legge hva slags og hvor store problemer streiken faktisk påførte folk, og hvem det var som eventuelt ble påført de største problemene.

I dette kapitlet skal vi først presentere undersøkelsesopplegget, og diskutere en del problemer forbundet med dette. Deretter følger en oversikt over de temaer som rapporten tar opp.

1.2. Undersøkelsesopplegg

For å få et mest mulig representativt bilde av holdninger og vurderinger i befolkningen som helhet, valgte vi å benytte oss av Norges Markedsdatas omnibus-undersøkelser. Disse gjennomføres månedlig, og baserer seg på utvalg som er langsomfattende og representative for hele befolkningen. Utvalgsstørrelsen er ca. 1400 personer. Våre spørsmål inngikk i undersøkelsen som ble gjennomført i tidsrommet 15. november – 6. desember 1982. De aktuelle spørsmål er gjengitt i vedlegg 1 (s. 188).

Det er flere problemer knyttet til selve undersøkelsesopplegget. Disse er det viktig å være klar over når man skal vurdere resultatene av undersøkelsen, og vi skal derfor diskutere noen av dem mer inngående i dette kapitlet.

1.3. Noen metodiske problemer

Det alvorligste problemet er kanskje selve *tidspunktet* for undersøkelsen. Den ble gjennomført vel et halvt år etter at streiken ble avsluttet. Kan vi da forvente at svarene er til å stole på?

Vi var klar over dette problemet på forhånd, og forsøkte derfor å unngå spørsmål som krevde at man skulle huske nøyaktig hva som skjedde et halvt år tidligere. Det betyr at spørsmålene gjennomgående har en mer almen og prinsipiell karakter. Det vil si at vi regner med at svarene ikke er spesielt påvirket av om man husker godt eller dårlig, men heller viser til mer stabile trekk ved de intervjuedes vurderinger, holdninger og verdier. Samtidig forsøkte vi å friske opp hukommelsen ved å innlede spørsmålssekvensen med en del fakta om streiken. (Se spørsmålene i vedlegg 1).

På tross av dette, kan det i forbindelse med noen av spørsmålene være grunn til å spørre om tidsfaktoren gjør svarene lite pålitelige. Dette problemet skal vi ta opp i drøftingen der vi mener det er spesielt aktuelt.

Et annet hovedproblem med undersøkelsesopplegget er et mer alment metode-problem. Når vi, som her, stiller svært *strukturete spørsmål*, der *svaralternativene i hovedsak også er fastlagt på forhånd*, risikerer vi selvsagt å gå glipp av informasjon som kan være av helt sentral betydning for å vurdere de problemstillinger som reises. Vi presser på sett og vis *våre* problemstillinger på de intervjuede, uten at vi kan være helt sikre på om spørsmålene treffer de intervjuedes egen forståelse av problemet. Vi kan dermed risikere at de intervjuede egentlig svarer på noe annet enn det vi spør om. I så fall er svarene ikke særlig egnet til å belyse våre problemstillinger. Et eksempel: Vi spør om hvilke av utsagnene under som gir best uttrykk for de intervjuedes vurdering av transportarbeiderstreiken:

- Nødvendig for å heve lønnsnivået i en lavtlønnsgruppe.
- Nødvendig for å heve lønnsnivået i en lavtlønnsgruppe, men burde ikke ha rammet bensintilførselen.
- Unødvendig, transportarbeiderne burde akseptert det tilbudet de fikk.

Vi har formet utsagnene på en slik måte fordi vi antok at spørsmålet om lønnsnivået til gruppen ville være viktig i vurderingen av streiken. Nå kan det godt tenkes at noen ikke syntes det var en relevant problemstilling. De som har brukt det siste svaralternativet kan ha gjort det av flere grunner. De kan mene at det ikke dreier seg om noen spesielt lavtlønnet gruppe, at den økonomiske situasjonen krevde tilbakelsholdenhet, eller de kan ta avstand fra streik prinsipielt.

Vi tror ikke slike problemer er spesielt store i denne undersøkelsen, men det er alltid viktig å være oppmerksom på denne typen tolkningsproblemer.

Et annet problem med framgangsmåten, er at vi kan ha stilt *de «gale» spørsmålene*. Andre spørsmål ville kunne gi en annen, og muligens bedre innsikt i den problematikken vi tar opp. Det er i denne

sammenheng all grunn til å problematisere de «fakta» som framkommer i intervju-undersøkelser. «Faktaene» er ikke nøytrale, eller objektive i noen absolutt forstand. Fra meningsmålinger vet vi at måten spørsmål stilles på, eller unnlates å stilles på, kan bidra til å gi de svar man (ubevisst eller bevisst) ønsker. Resultater fra intervju-undersøkelser må derfor alltid, så langt det er mulig, stilles opp mot andre typer relevante data. Selv om vi gjerne vil, er det ikke alltid at vi kan eller makter å leve fullt opp til en slik norm om etterprøving.

Et spesielt problem når det gjelder holdninger til streik, er at vi i Norge i høy grad mangler systematiske data. Dette gir kanskje grunn til en ekstra varsomhet i tolkningen av de data som framkommer i denne undersøkelsen.

Til slutt vil vi understreke problemer knyttet til *representativiteten* i undersøkelsen. At en undersøkelse er representativ, betyr at det er forsvarlig å anta at svarfordelingen i utvalget av intervjuede er noenlunde den samme som den vi ville få hvis vi intervjuet alle personer i den befolkningen vi har tatt utvalget fra.

Når vi velger ut personer fra en befolkning, skjer dette i prinsippet tilfeldig. Dess større utvalg, dess mer representativt vil det være. Når vi velger tilfeldig, vil imidlertid «de store talls lov» si oss at vi ikke trenger å trekke ut så veldig mange før vi med ganske stor sikkerhet kan si hva som er den sannsynlige fordelingen i befolkningen. Det kan beregnes matematisk hvor stort et slikt «passende» utvalg bør være. Har man først valgt utvalgsstørrelse, kan man også beregne hvor store «feilmarginer» som er sannsynlige. Feilmarginene angis ofte på den måten at man sier at de prosentanslagene som angis kan variere med pluss eller minus en viss prosentsats. Jo større utvalget er, jo mindre vil feilmarginene være.

Feilmarginene minsker imidlertid ikke proporsjonalt med økningen i utvalgsstørrelse. Man oppnår f.eks. ikke halvparten så små feilmarginer ved å øke utvalget fra 500 til 1000 personer. Feilmarginen faller til å begynne med svært raskt når utvalgsstørrelsen øker, men når det har kommet opp i en viss størrelse skal det enorme økninger til for å oppnå nevneverdige bedringer av feilmarginene. Fordi intervjuing koster penger, må kostnadene ved å øke utvalgsstør-

relsen vurderes i forhold til hvor mye sikrere anslag man kan gjøre. Denne vurderingen må nødvendigvis bli skjønnsmessig. Man må finne fram til en utvalgsstørrelse som gir «rimelig» sikre anslag.

Utvalget som denne undersøkelsen bygger på, er på ca. 1400 personer. Dette svarer til det som vanligvis brukes til å undersøke hvilket parti folk ville stemt på ved et eventuelt stortingsvalg. Utvalget kan synes lite i forhold til den totale størrelsen på befolkningen, men gir i realiteten grunnlag for nokså sikre generaliseringer. Utvalget er sammensatt slik at det gir en «minibefolkning» som avspeiler den egentlige befolkningen når det gjelder viktige kjennetegn som alder, kjønn, inntekt, yrke, næring, organisasjonstilhørighet og politiske sympatier. Ser vi utvalget under ett, er det derfor grunnlag for å si at svarfordelingen på enkeltspørsmål med rimelig grad av sikkerhet vil ligge nær opp til fordelingen i hele befolkningen. Så langt byr utvalgsstørrelsen på få problemer. Problemer kan imidlertid oppstå når vi ønsker å foreta en nærmere analyse av undergrupper av utvalget for å generalisere til undergrupper i befolkningen. Dette er nærmere drøftet i vedlegg 2 (s. 196).

1.4. Hovedproblemstillinger og plan for rapporten

Som nevnt ble transportarbeiderstreiken våren 1982 mye av en mediabegivenhet. Et viktig siktemål med undersøkelsen er å undersøke om det bildet som kom fram i media stemte overens med de vurderinger folk flest hadde av streiken. Dessuten om de problemer den medførte var av slike dimensjoner som man kunne få inntrykk av i media.

Nå kunne vi, med vårt undersøkelsesopplegg, selvsagt bare håpe på å få tak på *visse sider* ved folks syn på streiken og de eventuelle problemer den medførte. Det kunne f.eks. ha vært svært interessant å få nærmere rede på hvor store og hva slags problemer arbeidsgivere og offentlige institusjoner faktisk hadde under streiken. Hvor mange stod for eksempel i fare for å bli permitterte fra jobbene sine? Vårt undersøkelsesopplegg er ikke egnet til å besvare dette. Motstand mot streiken p.g.a. slike problemer var kanskje heller ikke det mest overraskende og interessante ved aksjonen. Atskillig mer interessant var

etter vår mening inntrykket av at det oppstod en mer allmenn skepsis til streiken og at dette bunnet i de problemer den skapte for folk flest.

Syn på transportarbeiderstreiken

Nå det gjaldt den mer allmenne holdning til streiken, forsøkte vi å gjøre dette til et spørsmål av mer prinsipiell karakter. Uansett hva man ellers måtte mene om ulike sider ved det som skjedde under streiken – var streiken nødvendig, sett på bakgrunn av de streikendes lønnsforhold, eller var den unødvendig? For å lodde de intervjuedes syn på dette, ble de som nevnt bedt om å angi hvilket av følgende utsagn som best uttrykker deres egen vurdering av streiken.

- Nødvendig for å heve lønnsnivået i en lavtlønnsgruppe.
- Nødvendig for å heve lønnsnivået i en lavtlønnsgruppe, men burde ikke ha rammet bensintilførselen.
- Unødvendig, transportarbeiderne burde akseptert det tilbudet de fikk.

Det første utsagnet antar vi gir uttrykk for den mest uforbeholdne, prinsipielle støtte til aksjonen. Det andre utsagnet uttrykker også støtte, men ikke til alle de midler som ble tatt i bruk. Dette er personer som har forståelse for *at* det ble gått til streik, men som mener at det ble brukt for vidtrekkende virkemidler. Flere tolkninger kan gjøres av dette svaret: Er utsagnet uttrykk for en holdning som sier at det er greit at andre streiker, så lenge det ikke berører meg? Eller fanger det opp de som mener at blokaden av bensintilførselen rammer utenforstående mer enn det rammet arbeidsgiverne i transportnæringen?

Vi kan ikke, og ønsker heller ikke, å gi noe entydig svar på dette, men det kan være grunn til å ha slike overveielser in mente når man ser nærmere på hvor mange, og hvem det er som angir dette svaralternativet. Vi skal nøye oss med å si at utsagnet uttrykker *betinget* støtte til streiken. Det siste utsagnet uttrykker klar avstand til aksjonen. Som nevnt kan vi ikke vite sikkert om dette er uttrykk for en prinsipiell motstand mot streik, eller om det er mer situasjonsbestemt (dvs. vurdert ut fra de trangere økonomiske tider, hva andre grupper får i tilsvarende situasjon osv.). Når det gjelder mer prinsipielle

holdninger til bruk av streikevåpenet generelt, kommer vi tilbake til dette.

I kapittel 3 vil vi også undersøke hvordan vurderingene av transportarbeiderstreiken henger sammen med folks sosiale bakgrunn, deres stilling i arbeidslivet, alder, organisasjonstilknytning etc. Vi vil i tillegg belyse om vurdering av streiken er avhengig av hvor store problemer man faktisk ble påført.

Hvilke problemer skapte streiken for folk flest?

Når det gjaldt spørsmålet om virkninger av streiken, står vi overfor et vanskelig utvelgelsesproblem. Vi kunne valgt å bruke et åpent spørsmål om hva slags problemer streiken medførte, for deretter å se om det var noe mønster i det hele. Da vi var mest interessert i å fange opp de mest utbredte, vanlige transportproblemene for folk flest, valgte vi ikke denne løsningen. Likevel måtte vi ha en slags sjekk på at vi ikke var helt på villstrå når det gjaldt mulige problemer.

Vi falt derfor ned på en delvis åpen spørsmålstilling. Etter å ha fått en kort introduksjon om streiken (for å friske opp hukommelsen), ble de intervjuede spurt om de kunne huske om streiken skapte noen problemer for dem selv eller deres familie på følgende områder:

- reiser til og fra arbeid
 - innkjøp
 - barnepass
 - besøk til slekt og venner
 - andre problemer
- hvis andre: hvilke andre?

Tidsdifferansen mellom tidspunktet for streiken og intervjuet kan her ha ført til en *underrapportering* av problemer (man har glemt dem). Samtidig gir tidsdifferansen en god sjekk på *hvor alvorlige* problemer det kan ha dreid seg om. Hvis det virkelig oppstod store problemer, er det god grunn til å tro at de ikke ville være glemt så fort. En bør derfor legge vekt på at de problemene som rapporteres kanskje ikke var av triviell karakter, men nettopp såpass alvorlige at de fremdeles ble husket. Svarene på disse spørsmålene rapporteres i kapittel

4. Der skal vi også belyse om det var spesielle grupper i befolkningen som var særlig utsatt for problemer.

Lov og avtalerett, streikebryteri og solidaritet

Både fra en samfunnsvitenskapelig og politisk synsvinkel reiste transportarbeiderstreiken mer almene problemer knyttet til streik, solidaritet, organisering av lønnsoppgjør, regulering av arbeidslivskonflikter og politiets forhold til streikende.

Utgangspunktet for å reise disse problemstillingene var reaksjonene på, og debatten omkring, transportarbeiderstreiken. Hva slags holdninger til fagorganisering, bruk av streik som kampmiddel, streikebryteri og solidaritet kom til uttrykk? Hva slags syn på forholdet mellom lov og moralsk rett, mellom lov og avtalerett, og syn på polititiltak i arbeidskonflikter ble fremmet?

Vår hensikt med å komme inn på disse problemstillingene har ikke vært å «dømme» de som deltok mest direkte i konflikten, men å finne ut noe om tendenser i befolkningen når det gjelder syn på disse spørsmålene (de spørsmålene som er relevante her, er gjengitt i vedlegg 1). Noen trekk ved den samfunnsmessige bakgrunn for transportarbeiderstreiken som også er relevante for disse bredere problemstillingene, tar vi opp i begynnelsen av kapittel 2. Ellers er kapittel 5 viet disse mer almene problemstillingene.

Det vi selvsagt skulle ønske, var å kunne si noe om hvorvidt de svarene vi har fått på disse spørsmålene, gir uttrykk for en historisk tendens – bort fra, eller henimot nye holdninger – og hvilke andre trekk ved utviklingen i samfunnet dette eventuelt henger sammen med. Vi kommer dessverre ikke særlig langt i retning av en slik bredere analyse i denne boken. Det vi tror, og håper, er imidlertid at det materialet vi legger fram kan tjene som et konstruktivt utgangspunkt for en bred debatt om slike eventuelle tendenser og sammenhenger.

KAPITTEL 2:

Bakgrunnen for streiken: Lønnskrav og oppgjørsform

2.1. Innledning

Transportarbeiderstreiken i 1982 ble utløst etter lange forhandlinger. I utgangspunktet krevde transportarbeiderne et generelt lønnstillegg på kr. 6 pr. time. Arbeidsgiversiden tilbød et generelt tillegg på kr. 2 pr. time, og ble stående på dette tilbudet i forhandlingene. Den store avstanden mellom krav og tilbud var den direkte foranledning til aksjonen.

At det ble streik, og på dette grunnlaget, kan imidlertid også ses i sammenheng med den oppgjørsform og -prosedyre som ble valgt.

2.2. Holdninger til oppgjørsform

Lønnsoppgjørene i etterkrigstiden har hovedsakelig vært det man kaller samordnede oppgjør. Det vil si at det forhandles om hovedretningslinjene for oppgjøret, blant annet de generelle lønnstillegg, i sentrale forhandlinger mellom hovedorganisasjonene LO og NAF. Forhandlingene innen det enkelte forbundsområde *samordnes* med de sentrale forhandlingene.

Enkelte oppgjør har vært såkalt forbundsvisе oppgjør. I disse foregår forhandlingene innen de ulike forbundsområder uten at generelle retningslinjer, formelt sett, er gjenstand for sentrale forhandlinger.

I midten av 70-åra fikk vi de samordnede, kombinerte oppgjørene. Forhandlingene mellom LO og NAF foregikk samordnet, men ble her *kombinert* med statens forhandlinger med egne ansatte, og med jordbruks- og fiskeriorganisasjonene. I tillegg ble skatte- og avgiftspolitikken, og statlige overføringsordninger direkte koplet til oppgjørene ved de statlige myndigheters deltagelse i forhandlingene.

Kort tid etter det første samordnede, kombinerte oppgjøret, ble det gjort en større spørreskjemaundersøkelse blant medlemmer og tillitsvalgte i LO (Karlsen 1977). I undersøkelsen ble det blant annet spurt om hvilken oppgjørsform som var å foretrekke, sett i forhold til ulike formål og «dagens situasjon». Et utdrag av svarene viser noe av spredningen i vurderingene.¹

Tabell 2.1. Syn på oppgjørsform blant medlemmer og tillitsvalgte i LO 1976/77.

Oppgjørsform	Medlemmer		Tillitsvalgte	
	Sp.m.1	Sp.m.2	Sp.m.1	Sp.m.2
Samordnede	18.7	26.0	9.9	15.7
Forbundsvis	59.6	25.1	70.4	22.1
Kombinerte	21.7	48.9	19.7	62.1
Totalt	100.0	100.0	100.0	100.0
(n)	(1842)	(1926)	(958)	(718)

Sp.m.1: Hvilken oppgjørsform er best når det gjelder å sikre best mulig lønns- og arbeidsvilkår for din gruppe?

Sp.m.2: Hvilken oppgjørsform er best sett under ett, i dagens situasjon?

Hovedtendensene i svarene er de samme både blant medlemmer og tillitsvalgte. Forbundsvis oppgjør foretrekkes når formålet er å oppnå best mulig resultat for egen gruppe. Vurdert i forhold til det som var «dagens situasjon» i 1976/77, ser vi en klar dreining, særlig sterk blant de tillitsvalgte, i retning av den kombinerte oppgjørsformen.

Svarmønsteret viser to ting. For det første at valg av oppgjørsform mer er et spørsmål om vurderinger av hensiktsmessighet ut fra foreliggende omstendigheter, enn et prinsipp-spørsmål. For det andre at

1. Se Karlsen 1977, s. 221, 229. Kategorien «opplysning mangler» er utelatt.

*Ca. 60 % av befolkningen sympatiserte med transportarbeiderstreiken.
Ca. 25 % mente at streiken ikke burde rammet bensintilførselen.*

oppslutningen om den kombinerte oppgjørsformen er et kompromiss, og uttrykk for vilje til tilbakeholdenhet.

2.3. Holdninger til oppgjørsform i Transport

Ser vi på vurderingen av oppgjørsformer blant medlemmer i Norsk Transportarbeiderforbund spesielt, er denne stort sett som blant LO-medlemmer ellers.¹

Tabell 2.2: Syn på oppgjørsform blant medlemmer i Norsk Transportarbeiderforbund i 1976/77.

Oppgjørsform	Sp.m.1	Sp.m.2
Samordnede	28.6	22.4
Forbundsvise	55.1	30.6
Kombinerte	16.3	46.9
Totalt	100	99.9
(n)	(53)	(53)

Om innholdet i Sp.m.1 og Sp.m.2, se Tabell 2.1.

Opgjøret i 1982 var i formen et forbundsvist oppgjør. På denne bakgrunn var det ventelig en viss optimisme blant transportarbeiderne m.h.t. å oppnå et godt forhandlingsresultat. Kravene som forbundet gikk ut med kunne også tyde på det.

Når det tilbudet som ble gitt allikevel kom til å ligge så langt unna det kravet som ble fremsatt, må det ses på bakgrunn av at tilbudet var basert på et generelt tillegg på kr. 2 pr. time som Norsk Jern og Metallarbeiderforbund hadde forhandlet seg fram til på et tidlig tidspunkt under oppjøret. Det var et forhandlingsresultat som ble ret-

1. Dataene er de samme som i tabell 2.1., men svarfordelingen er her basert på en separatanalyse av de respondentene som oppga at de var medlemmer i Norsk Transportarbeiderforbund.

ningsgivende for arbeidsgivernes tilbud også i de andre forbundsvis oppgjørene.

Forklaringen på at streiken brøt ut, var nødvendigvis ikke bare at det var stor avstand mellom krav og tilbud. Kanskje like viktig var misnøyen over utsikten til å oppnå et såpass dårlig resultat *på tross av oppgjørsformen*?

Utfallet av oppgjøret reiser da også visse spørsmål når det gjelder valg av oppgjørsform og bruk av tvungen lønnsnemnd. Ble utfallet slik det ble *på grunn av*, eller *på tross av* oppgjørsformen? Ville oppgjøret endt i tvungen lønnsnemnd ved en annen oppgjørsform eller en annen oppgjørsprosedyre? Under hvilke forutsetninger er forbundsvis oppgjør i så fall å foretrekke? Er oppgjørsform og -prosedyre viktigere enn demonstrasjon av forhandlingsstyrke på forbundsnivå? Når et forbundsvis oppgjør, som anses for best m.h.t. å fremme egen gruppes lønnskrav, etter en kraftig styrkedemonstrasjon ender i en lønnsnemndavgjørelse som ligger nær opp til tilbudet fra arbeidsgiverne, kan det være grunn til å stille slike spørsmål.

Et annet spørsmål man kan stille seg, er hvilken betydning det almene oppstuss omkring streiken hadde for utfallet. Hvordan ble oppstusset tolket, og eventuelt brukt som argument mot de streikende? Ble det f.eks. tolket som en utbredt motstand mot streiken? Var det i såfall et *reelt grunnlag* for en slik tolkning?

Det er dette siste spørsmålet vi skal se nærmere på i neste kapittel: Hvordan vurderte egentlig folk flest streiken? At vurderingene var ulike blant ulike personer og grupper i befolkningen, kom også til uttrykk under aksjonen. På grunnlag av intervjuundersøkelsen ønsker vi derfor også å finne ut om det er noen systematiske forskjeller i vurderinger som kan ha sammenheng med personers kjønn, alder, yrke, utdanning, organisasjonstilknytning, politiske sympatier, avhengighet av bil-/busstransport, og berøring med eventuelle problemer p.g.a. streiken. Til en viss grad vil vi også komme inn på mulige sosiale forklaringer på slike sammenhenger.

KAPITTEL 3:

Holdninger til transportarbeiderstreiken

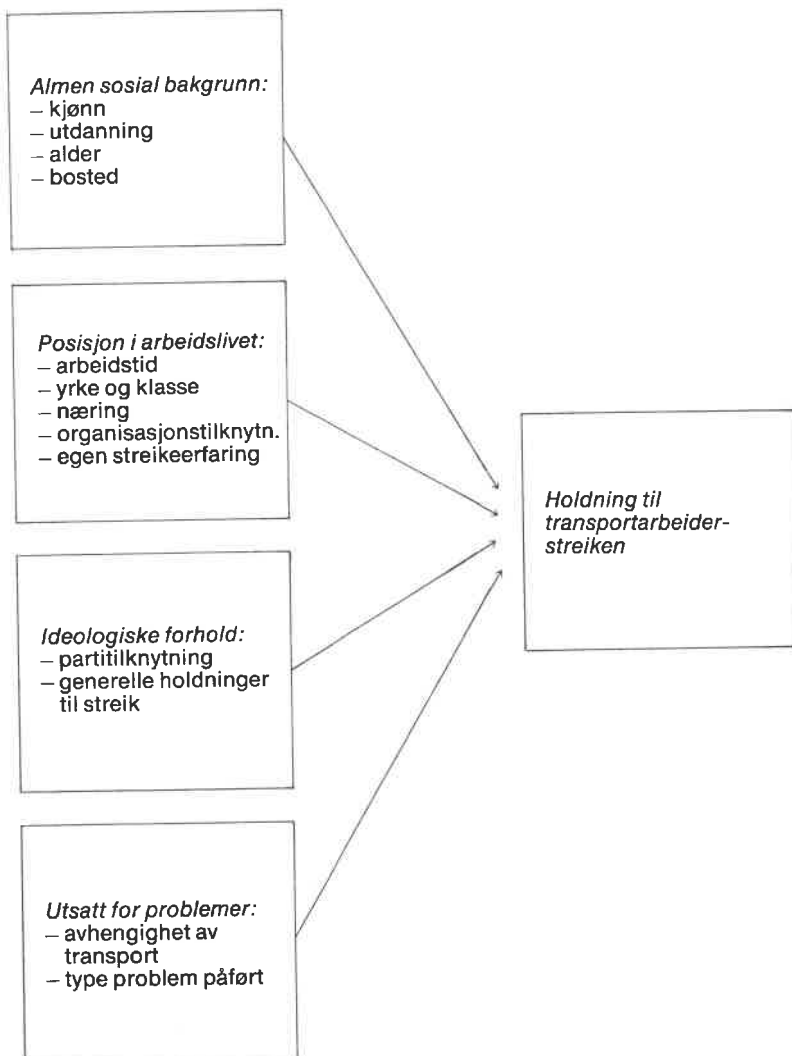
3.1. Innledning: Hva vil vi undersøke

I diskusjonen om befolkningens syn på transportarbeiderkonflikten vil følgende spørsmål bli belyst:

- Hvilke oppfatninger gjør seg gjeldende om streikens berettigelse? Aksepteres det at en gruppe som transportarbeidere går ut i streik, selv når dette rammer viktige funksjoner i samfunnet som for eksempel bensintilførselen? Skal streikeretten også omfatte grupper som utfører viktige samfunnsoppgaver?
- Hvilke forhold virker inn på om en person tar avstand fra eller sympatiserer med streiken? Er det forskjeller etter individuelle egenskaper som alder og kjønn? Er personer med høy status mer negativt innstilt til konflikten?
- Hvilken rolle spiller den posisjon folk har i arbeidslivet? Er det for eksempel forskjeller mellom arbeidere og funksjonærer, og mellom LO-organiserte og andre? Er det å delta i streik en «skole i solidaritet», slik at folk som selv har vært i streik blir mer positivt innstilt også til andres aksjoner?
- Hva er betydningen av almene ideologiske orienteringer? Er det slik at mer prinsipielle holdninger til konflikter på arbeidsmarkedet har betydning for hva en mener om transportstreiken, uavhengig av om streiken påfører en selv mange ulemper.
- Hvilke knipper av egenskaper kjennetegner en person som har en negativ holdning til streiken? Og hva er den selvstendige betydning av hver enkelt faktor: Er det slik at arbeidere er mer positivt innstilt til streiken enn funksjonærer og selvstendig næringsdrivende, også utover det faktum at arbeidere oftere stemmer sosialistisk og dermed også ser mer positivt på bruk av streikevåpenet? Uttrykt

- annerledes: Er sosialistisk innstilte arbeidere mer positive til streiken enn sosialistisk-orienterte personer i andre yrkesgrupper?
- Hvilke faktorer betyr mest for holdning til transportstreiken? Er en persons prinsipielle holdninger viktigere enn hva slags yrke man har og hva slags problemer man har blitt påført av aksjonen?

Figur 3.1. Oversikt over de sammenhenger som belyses i kapittel 3.

Figur 3.1. sammenfatter de faktorer som antas å ha sammenheng med en persons holdning til transportarbeiderstreiken. Fire hovedelementer inngår i modellen:

- 1) Almen sosial bakgrunn.
- 2) Posisjon i arbeidslivet.
- 3) Ideologiske holdninger.
- 4) Problemer skapt av streiken.

Før vi går løs på de forannevnte spørsmålene, skal vi imidlertid undersøke hvordan hele befolkningen over 15 år så på konflikten.

3.2. Vurdering av streikens berettigelse

Samtlige personer i utvalget ble stilt spørsmål om sitt syn på berettigelsen av transportarbeiderstreiken. Resultatet framgår av tabell 3.1. Vi minner om at undersøkelsen fant sted i november 1982, at den er basert på et representantivt utvalg av befolkningen over 15 år, og at den omfattet 1489 personer (se kapittel 1).

Tabell 3.1. Holdninger til konflikten.

Hvilket av utsagnene . . . gir best uttrykk for Deres vurdering av denne streiken?	Prosent
1. Nødvendig for å heve lønnsnivået i en lavtlønnsgruppe	36,5
2. Nødvendig for å heve lønnsnivået i en lavtlønnsgruppe, men den burde ikke ha rammet bensintilførselen	24,8
3. Unødvendig, transportarbeiderne burde akseptert det tilbudet de fikk	38,7
Sum	100.0

Antall besvart: 1399.

Tabellen viser at befolkningen er delt i sitt syn på streikens berettigelse. Et flertall på tilsammen 61,3 % ser ut til å mene at streiken var nødvendig for å heve lønnsnivået i en lavtlønnsgruppe. En betydelig andel av disse er imidlertid motstander av at bensintilførselen ble rammet. Nær 4 av 10, 38,7 %, mener at streiken var uberettiget, og at transportarbeiderne burde akseptert det tilbudet de fikk.

Som vi var inne på i kapittel 1, er det mange problemer forbundet med påliteligheten ved slike tallanslag. Ett velkjent problem er at selve spørsmålsformuleringen kan påvirke de spurtes vurderinger. Dette skjer ved at selve måten å stille spørsmålet på leder oppmerksomheten mot kun visse sider ved en problemstilling. Dermed kan svarene bli preget av ensidige vurderinger.

Er så spørsmålsstillingen i tabell 3.1. av en slik ledende karakter? Ett moment kan tale for at vi overvurderer omfanget av sympati med streiken: Spørsmålet knytter aksjonen til en lavtlønnsgruppes bestrebelser på å heve sitt lønnsnivå. Flere undersøkelser har vist at slike bestrebelser *i seg selv* har stor sympati i befolkningen.¹ Imidlertid kan det tenkes at mange vil avveie lavtlønnsproblemet mot de samfunnsmessige skadevirkninger en streik kan ha. I den grad spørsmålsstillingen leder de spurte til å rette oppmerksomheten kun mot lavtlønnsproblematikken kan resultatet bli at vi overvurderer den sympati streiken reelt sett har i befolkningen.

Selv om vi ikke helt kan se bort fra slike vanskeligheter, er det flere ting som taler for at de ikke fordreier resultatene i tabell 3.1. For det første er problemet som streiken skapte for bensintilførselen eksplisitt nevnt i ett av svaralternativene. For det andre ble det umiddelbart *før* spørsmålet om streikens berettigelse stilt et spørsmål om hvorvidt streiken skapte problemer i forbindelse med arbeidsreiser, innkjøp, barnepass, m.m. (se spørsmål 125 i vedlegg 1, s. 190). Ser vi disse to momentene i sammenheng, er det mye som taler for at mulige skadevirkninger for samfunnet også er tatt hensyn til i de spurtes vurderinger av streikens berettigelse.

For å undersøke dette ytterligere kan vi se på et av de andre

1. For eksempel viser denne undersøkelsen at 83,4 % av de spurte er helt eller delvis enig i følgende påstand: «Høyt lønte arbeidstakere må støtte opp om at lavtlønnsgrupper får større lønnstillegg enn dem selv ved tariffoppgjørene» (se spørsmål 114f, s. 188).

spørsmålene i undersøkelsen (spørsmål 114e i vedlegg 1, s. 188). Tabell 3.2. viser svarfordelingen når lavtlønsspørsmålet blir satt direkte opp mot de skadevirkninger en eventuell streik kan få for samfunnet. Tallene viser noe av den samme tendens som tabell 3.1. Rundt 67% av befolkningen er helt eller delvis enige i at en lavtlønnsgruppe må ha anledning til å bedre sine kår ved å streike selv om dette rammer vitale deler av samfunnsmaskineriet som for eksempel bensintilførselen.

Tabell 3.2. Holdning til streik blant lavtlønnsgrupper.

Påstand	Prosent helt/delvis enig	Prosent helt/delvis uenig	Sum
«For å bedre sine økonomiske kår må en lavtlønnsgruppe ha anledning til å streike, selv om dette rammer vitale deler av samfunnsmaskineriet som f.eks. bensintilførselen.»	66,5	33,5	100

Antall besvart: 1372

Alt i alt mener vi derfor at tabell 3.1. gir en rimelig god beskrivelse av de holdninger som gjorde seg gjeldende til streiken. Uten å trekke tallene for langt mener vi de gir holdepunkt for følgende hovedkonklusjon: *Streikeretten* står relativt sterkt i den norske befolkning, i det minste så lenge en lavtlønnsgruppe er involvert. Dette gjelder også i de tilfeller der streiken kan komme til å medføre ulemper for andre enn de direkte involverte parter. Selv om dette er hovedtendensen i materialet, bør det allikevel minnes om at et betydelig mindretall er kritiske til bruk av streik, selv når en lavtlønnsgruppe er involvert.

Tabell 3.1. sier ingenting om hvem som er for eller imot streiken. I den videre analysen skal vi se om dette henger sammen med faktorer som kjønn, alder, yrke, etc. Tankegangen som ligger til grunn er at

Under transportarbeiderstreiken hadde en rekke aviser store oppslag om streikens lammende virkninger. Men de færreste oppgir at streiken medførte alvorlige problemer for dem selv.

ulike kjennetegn uttrykker hva slags sosial situasjon den enkelte person befinner seg i. Analysen bygger altså på en antakelse om at det syn en person har på streiken vil henge sammen med vedkommendes sosiale tilknytninger og ideologiske oppfatninger.

3.3. Almen sosial bakgrunn

I dette avsnittet skal vi belyse nærmere hvordan holdning til transportarbeiderstreiken er forbundet med almene sosiale kjennetegn. Vi skal analysere hvorvidt prosentandelen som sympatiserer med streiken avhenger av kjønn, utdanning, alder og bosted. For å forenkle framstillingen, regner vi alle som ser på streiken som nødvendig for å bedre en lavtlønnsgruppes kår som positivt innstilt, uansett hvilket syn de har på spørsmålet om bensintilførselen. Nærmere analyser vi har foretatt viser at det å slå sammen disse gruppene ikke har noen betydning for de konklusjoner som trekkes i dette kapitlet. Som negativt innstilt regner vi dem som svarer at streiken var unødvendig, og at transportarbeiderne burde nøyd seg med det tilbudet de fikk.

Kjønn

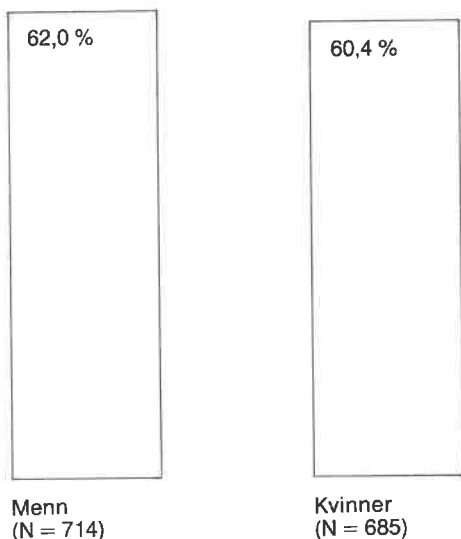
Figur 3.2. viser ingen nevneverdig forskjell mellom kvinner og menn i synet på streiken. Dette er i tråd med hva vi forventet: Vi så ingen grunn til å anta at kjønnsrollemønsteret skulle gi seg utslag i forskjellig vurdering av transportarbeiderstreiken.

Utdanning

Det er gode grunner til å vente at personer med høy utdanning er mer negative til streiker enn de som har lav utdanning. Valgforskning har vist at personer med lav utdanning er mer venstreorienterte i sine politiske sympatier. Dette henger sammen med at et lavt utdanningsnivå går sammen med lav sosial status, noe som i sin tur fører til at man oftere er positivt innstilt til arbeidstakersiden i konflikter mellom arbeid og kapital (se f.eks. Valen, 1981:261). En slik innstilling må forventes å føre til at man også er mer positiv til bruk av streikevåpenet.

På den annen side har vi i de senere år også kunnet observere økende streikeaktivitet blant grupper med høyt utdanningsnivå,

Figur 3.2. Andelen kvinner og menn som ser positivt på streiken¹
(N = antall personer i hver undergruppe).

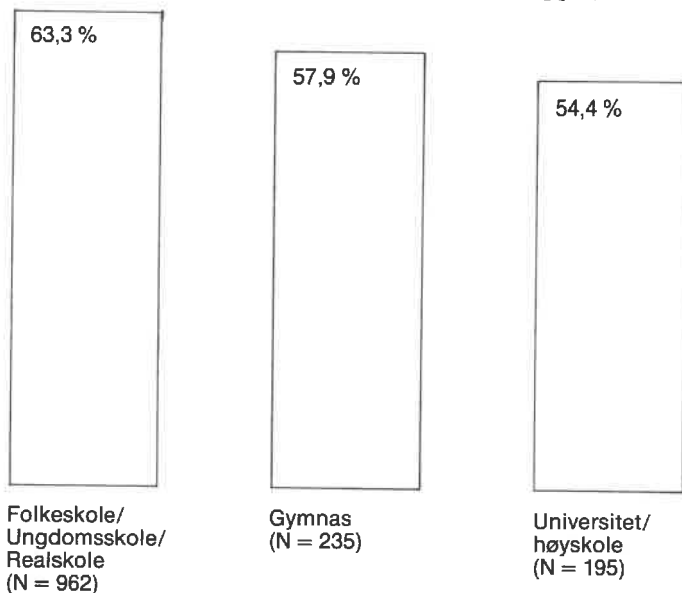

f.eks. flygere. Og organisasjoner som representerer akademikere, f.eks. AF, har vist økende streikevilje, slik vi så et eksempel på våren 1980. Det er derfor mulig at utdanning allikevel ikke skiller mellom folk med forskjellig holdning til streiken.

Figur 3.3. viser en svak tendens i retning av at sannsynligheten for at en person er positivt innstilt til streiken blir mindre jo høyere utdanning vedkommende har. Sammenhengen er imidlertid ikke særlig sterk: Blant de med laveste utdanningsnivå er det ca. 9 % flere som er positive til streiken enn blant de med Universitet/Høyskole. Og for alle utdanningsgrupper gjelder det at et flertall av de spurte er sympatisk innstilt til streiken.

1. Sammenheng ikke statistisk signifikant på 5 %-nivå. Signifikanstester brukes til å si noe om sannsynligheten for at en sammenheng skyldes særegheter ved utvalget. Dersom en sammenheng ikke er signifikant på 5 %-nivå, er det vanlig å si at en observert sammenheng er forårsaket av særegheter ved utvalget. I slike tilfeller konkluderer man vanligvis at en sammenheng ikke eksisterer. Et slikt kriterium må imidlertid ikke brukes for mekanisk.

Figur 3.3. Andelen som ser positivt på streiken i ulike utdanningsgrupper.¹ (N = antall personer i hver undergruppe.)

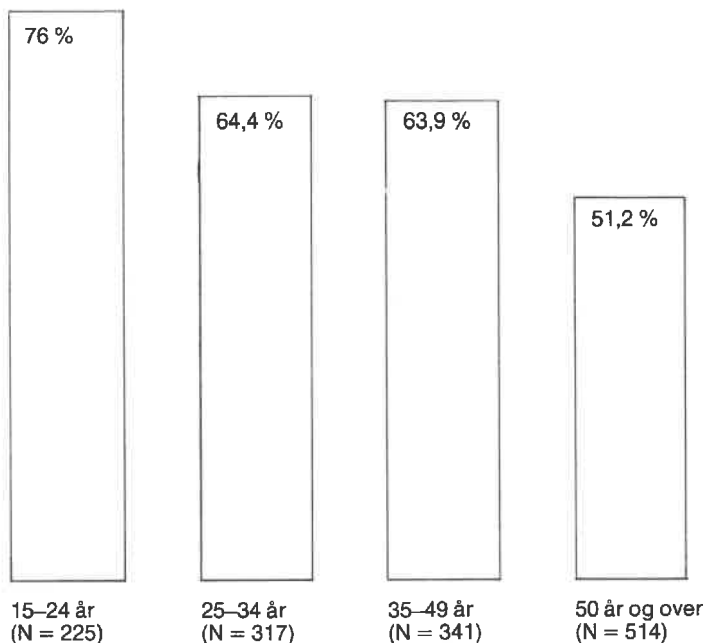
Alder

Av flere grunner venter vi at skepsis til streiken skal være mest utbredt blant yngre personer. For det første har det skjedd en sterk vekst i utdanningssystemet (Valen, 1981:101-102), noe yngre personer har kunnet dra størst nytte av. Og som vi har sett er det en tendens til at høyere utdanning disponerer for et mer kritisk syn på streiken. For det andre har valgforskning vist at ønsket om å beholde økonomiske ulikheter står noe sterkere blant yngre enn blant eldre velgere (Valen og Aardal, 1983:142). Dermed vil vi også forvente at yngre personer er mer kritiske til en aksjon som transportarbeiderstreiken, der lavtlønnsproblemet stod sentralt.

Figur 3.4. viser at vi må forkaste disse antakelsene. Tendensen er at jo eldre en person er, jo mer negativt innstilt er vedkommende til aksjo-

1. Sammenheng statistisk signifikant på 5 %-nivå, men ikke på 1 %-nivå. Opplysninger om utdanning er hentet fra spørsmål B.37.

Figur 3.4. Andel som ser positivt på streiken i ulike aldersgrupper.¹
(N = antall personer i hver undergruppe.)

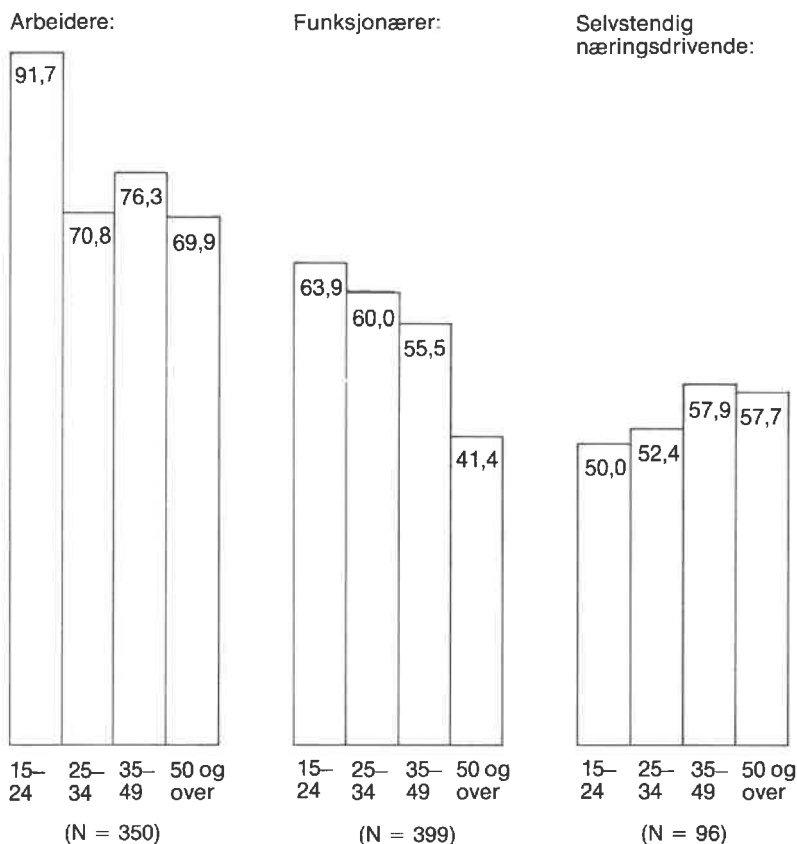
nen. Mens det i aldersgruppen 15 til 24 år er 76 % som er positivt til streiken, så er det bare 51,2 % som har en slik holdning blant de som er over 50 år gamle.

Hvordan kan vi forklare at tendensen er *motsatt* av hva vi ventet oss? Hva kan det skyldes at sympati med streiken er mindre utbredt blant de eldre? En mulighet er at folk blir mer konservative med årene i den forstand at de er mer villige til å akseptere tingenes tilstand, for eksempel økonomiske ulikheter. Imidlertid er en slik forklaring lite i samsvar med det faktum at yngre velgere lettere aksepterer materielle forskjeller (se over). Valgforskningen gir heller ikke entydig støtte til en antakelse om at folk blir mer politisk konservative med årene (Valen og Aardal, 1983:127).

1. Sammenheng statistisk signifikant på 1 %-nivå. Opplysninger om alder er en bearbeiding av spørsmål B.13-14.

En annen mulig forklaring er at personer over 50 år har vært mer utsatt for inntrykkene fra 1920- og 1930-årenes arbeidsliv, preget av stor arbeidsløshet så vel som hyppige og omfattende streiker. Sammenlignet med etterkrigstiden, da økonomisk vekst og full syssel-

Figur 3.5. Sammenheng mellom alder og holdning til streiken i ulike yrkesgrupper.¹ (N= antall personer i hver undergruppe.)

1. For arbeidere er sammenhengen statistisk signifikant på 5%-nivå, for funksjonærer på 8%-nivå, mens verdien for selvstendig næringsdrivende ligger langt over 10%-nivå. Merk at så lenge «antall besvart» er forskjellig, så vil dette i seg selv påvirke signifikanstestenes utfall. Opplysninger om yrke er hentet fra spørsmål B.21, s. 192.

setting falt sammen med langt færre arbeidskonflikter, kan dette gi grobunn for en oppfatning om at streik ikke fører fram og at det er mer å vinne for alle parter ved å unngå slike konflikter – streik gjør bare vondt verre. Sammenlignet med etterkrigsgenerasjonene, som ikke i samme grad har opplevd kostnadene ved omfattende arbeidskonflikter, vil de over 50 år derfor være mer negativt innstilt til bruk av streik.

En tredje forklaring kan være at de yngre er hardt økonomisk belastet fordi de er i etableringsfasen av sitt voksne liv, og derfor kan være mer villig til å bruke harde midler for å bedre sin inntekt.

Vi kan danne oss et bilde av disse forklaringenes gyldighet ved å se om den påviste sammenhengen mellom alder og holdning til transportarbeiderstreiken er den samme for alle yrkesgrupper. Dersom det først og fremst er forskjeller i erfaringsbakgrunn når det gjelder tidsepoke som forklarer den observerte tendensen, så vil vi forvente at sammenhengen er noenlunde lik for alle de spurte, uansett yrke. Det samme vil vi vente hvis det er den økonomiske belastningen for de unge i forbindelse med en etableringsfase som betyr mest.

Figur 3.5. viser sammenhengen mellom alder og andel som er positive til streiken i tre forskjellige yrkesgrupper: selvstendig næringsdrivende, funksjonærer, og arbeidere. Resultatene gir tilsynelatende liten støtte for teoriene over. Vi ser at blant arbeiderne går det viktigste skillet i sympati med streiken mellom de som er under og over 25 år; det er først og fremst de helt unge som viser større sympati med streiken enn andre. Blant selvstendig næringsdrivende er det små forskjeller etter alder overhodet; den observerte tendens er beheftet med meget stor statistisk usikkerhet. Det er altså først og fremst i funksjonærgruppen at vi kan observere at sympati med streiken blir *gradvis* mindre med årene¹, og at den er markert mindre i gruppen over 50 år. En forklaring på dette kan være at muligheten for å gjøre karriere gjennom opprykk er større blant funksjonærer enn for

1. I sin undersøkelse av funksjonærene fra begynnelsen av 1960-tallet observerte Egil Fivelsdal en lignende tendens (Fivelsdal, 1964:68). I Sverre Lysgaards undersøkelse blant arbeidere i samme periode ble imidlertid ikke dataene brutt ned på alder (Lysgaard, 1965:95-96), og vi er derfor forhindret fra å sammenligne resultatene.

arbeidere. Siden eldre funksjonærer gjennomsnittlig har nådd lengst i karrieren, og siden tendensen til å identifisere seg med arbeidsgivernes synspunkter må antas å øke som et resultat av dette, er det også naturlig at eldre funksjonærer ser mer negativt på bruk av streikevåpenet. Denne forklaringen samsvarer også godt med tall som er lagt fram av Henry Valen (1981:139): Tendensen til å identifisere seg med arbeiderklassen avtar med årene for personer som ikke selv er arbeidere.

Forskjellen i vurderinger blant arbeidere og funksjonærer kan derfor muligens forklares ved at de i ulik grad er avhengig av streik som et kollektivt middel til å bedre sin situasjon. Denne forskjellen blir større med alderen, fordi funksjonærenes karriereutvikling gjør at de blir gradvis mindre avhengig av streik.

Resultatene tyder heller ikke på at spesiell økonomisk belastning i forbindelse med en etableringsfase er noen særlig holdbar *generell* forklaring. Her er det de unge selvstendige næringsdrivende som peker seg ut som en spesiell gruppe. Disse er imidlertid etter all sannsynlighet i en annen økonomisk situasjon enn de unge arbeidere og funksjonærer. Hvis vi kan anta at den spesielle økonomiske belastning i forbindelse med en etableringsfase i første rekke er noe som angår unge arbeidere og funksjonærer, kan forklaringen allikevel ha noe for seg.

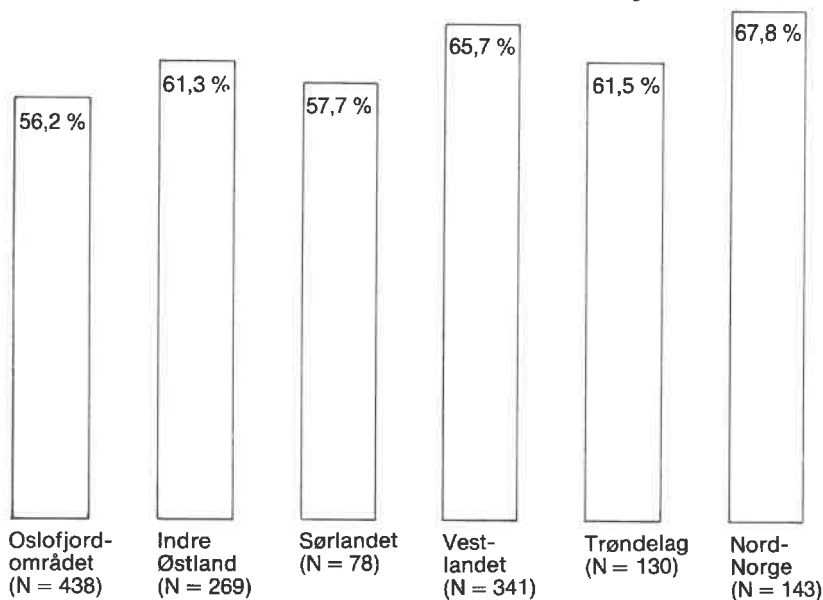
En annen mulig forklaring på den spesielt store forskjellen mellom arbeidere over og under 25 år kan være at de unge arbeidere i mindre grad har lært seg å akseptere de avtaler og regler som forsøker å regulere konflikten mellom arbeidsgivere og arbeidstakere i «fredelige former».

Bosted

Figur 3.6. viser en svak sammenheng mellom bosted og holdning til streiken. Sympatien med aksjonen var størst i Nord-Norge og på Vestlandet, mens den var minst i Oslofjord-området og på Sørlandet. Disse tendensene er imidlertid ikke særlig sterke og de er beheftet med en viss statistisk usikkerhet.

Når holdning til streiken til en viss grad går sammen med bosted, kan det skyldes at ulike regioner har forskjellige sammensetninger av yrker, næringer, o.l. Slike forhold skal vi nå se nærmere på.

Figur 3.6. Andel som ser positivt på streiken i ulike regioner.¹

3.4. Posisjon i arbeidslivet

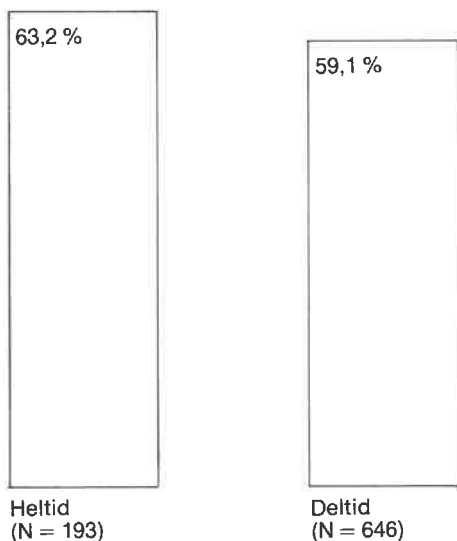
I dette avsnittet skal vi se spesielt på om det er noen bestemt sammenheng mellom syn på streiken og ens stilling i arbeidslivet. Vi skal undersøke hvorvidt holdning til transportarbeiderstreiken er avhengig av arbeidstid, yrke, næring, organisasjonstilknytning, og egen streike-erfaring. Fordi vi nå er opptatt av betydningen av ulik posisjon i arbeidslivet, er bare de yrkesaktive inkludert i analysen. Til sammen utgjør disse 873 personer, eller 58,6 % av totalutvalget.²

1. Sammenheng ikke statistisk signifikant på 5%-nivå. Inndelingen i regioner er basert på opplysninger om fylke, og følger en gruppering utviklet av valgforskere (se f.eks. Valen, 1981: 94; fotnote 6).
2. De yrkesaktive omfattes av de personer over 15 år som oppgir sitt yrke til å være enten arbeider, funksjonær eller selvstendig næringsdrivende, og som oppgir å arbeide enten heltid eller deltid. Som ikke-yrkesaktive regnes de som oppgir å være student/skoleelev, pensjonst/trygdet, eller husmor. Det viser seg at det ikke er noen sammenheng mellom hvorvidt man er yrkesaktiv eller ei og holdning til streiken.

Arbeidstid

Figur 3.7. viser at det kun er en ubetydelig forskjell mellom heltids- og deltidsarbeidende i synet på streiken. Dette er også i tråd med hva vi forventet. Deltidsarbeidende har riktignok en løsere tilknytning til arbeidslivet, og deres holdninger vil derfor være mindre påvirket av den posisjon de har i arbeidsmarkedet. Imidlertid viser dataene at det ikke er noen forskjell mellom yrkesaktive og yrkespassive i vurderingen av streiken (se fotnote 2 s. 143), og det er derfor heller ingen grunn til å vente forskjeller etter arbeidstid.

Figur 3.7. Andel som er positive til streiken og arbeidstid.¹

Yrke

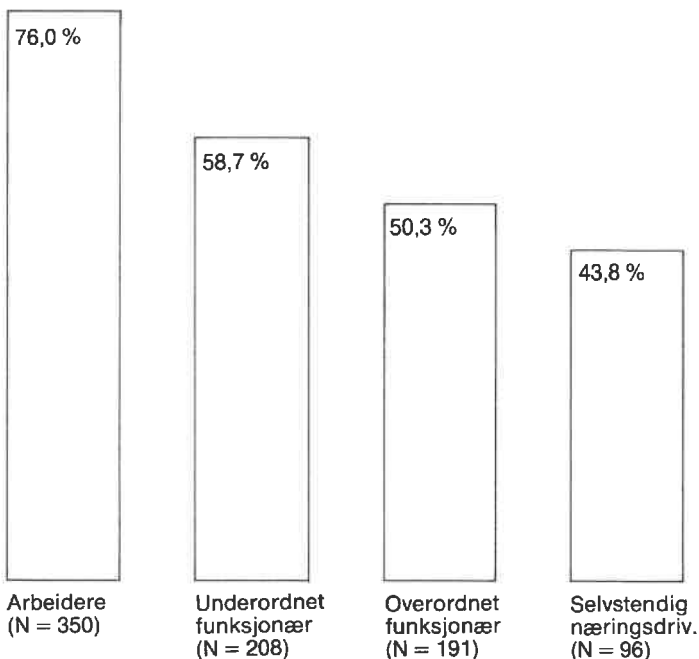
Yrke vil ventelig ha stor betydning for vurdering av streiken. Yrke angir den posisjon en person har på arbeidsmarkedet, og de interesser som knytter seg til lønninger, innflytelse over arbeidssituasjonen m.m. Noe forenklet kan en si at ytterposisjonene i arbeidsmarkedet består av arbeid og kapital, eller av arbeidere og selvstendig nærings-

1. Sammenheng ikke statistisk signifikant på 5%-nivå.

drivende.¹ Siden streik er et middel som tradisjonelt er tatt i bruk av arbeidere for å fremme sine interesser overfor arbeidsgivere, er det nærmest en selvfølge at flere arbeidere vil være positivt innstilt til en konflikt som transportarbeiderstreiken enn selvstendig næringsdrivende.

Dataene gir også støtte til en slikt synspunkt. Blant arbeiderne er det 76 % som støttet streiken, mens det samme gjelder bare ca. 44 % av de selvstendige. Til tross for denne forskjellen er det interessant å merke seg at nærmere halvparten av de selvstendig næringsdrivende

Figur 3.8. Andel som ser positivt på streiken i ulike yrker.²

1. I faglitteraturen er det vanlig å skille mellom yrke og klasse. Dette skal vi imidlertid ikke gjøre her. For en mer utfyllende diskusjon, se Colbjørnsen, Hernes og Knudsen, 1982: kapittel 1.
2. Sammenheng statistisk signifikant på 1 %-nivå. Opplysninger om yrke er hentet fra spørsmål B.21, s. 192. Det er skilt mellom over- og underordnede funksjonærer etter om de leder andre arbeidstakers arbeid (spørsmål 115, s. 189).

er sympatisk innstilt til streiken. Polariseringen mellom de to gruppene er derfor ikke så sterk som man kanskje skulle ventet.

Mer komplisert er det med hensyn til funksjonærene. Tradisjonelt og historisk har disse vært mer skeptiske til bruk av streikevåpenet. Dette har imidlertid endret seg. I sin analyse av *Funksjonærenes syn på faglige og politiske spørsmål* skrev Egil Fivelsdal i 1964:

«Det er sikkert riktig at mange funksjonærgrupper har hatt en sterkt negativ innstilling til streikevåpenet. Men i løpet av de siste 10–15 år har vi opplevd en rekke forskjellige funksjonærstreiker samtidig som streiketrusler og plassoppgiselser er blitt et normalt innslag i funksjonærorganisasjonenes forhandlingstaktikk. Det er derfor grunn til å tro at det har funnet sted et ganske sterkt omslag i funksjonærenes holdning til streik.» (Fivelsdal, 1964:68.)

Lignende tendenser har blitt observert internasjonalt (Roberts, 1974:13–14). Til tross for dette er det imidlertid også viktig å ta i betraktning at funksjonærene befinner seg i en posisjon *mellom* arbeid og kapital. Henry Valen skriver:

«Funksjonærgruppene som befinner seg mellom polene Arbeid og Kapital er lønnstakere i likhet med arbeiderne. De har derfor en rekke felles interesser med arbeiderne . . . for eksempel behovet for trygge arbeidsplasser og sosial trygghet. På den annen side skiller de seg fra arbeiderne ved at deres yrke forutsetter høyere og mer spesialisert utdanning, det gir høyere sosial prestisje og gjerne høyere inntekt.» (Valen, 1981:96. Se også Colbjørnsen, Hernes og Knudsen, 1982: Kap. 1.)

Ut fra slike betraktninger er det rimelig å vente at funksjonærenes vurdering av streiken ligger et sted mellom arbeidernes og de selvstendig næringsdrivendes, og at jo lavere posisjon en funksjonær har, jo mer vil vurderingen falle sammen med den mest utbredte vurdering i arbeiderklassen. Figur 3.8. viser at disse antakelsene støttes. Vi har der skilt mellom overordnede og underordnede funksjonærer, avhengig av om de leder andre arbeidstakeres arbeid eller ei.

Ser vi på overordnede funksjonærer, ligger deres vurderinger langt nærmere de selvstendig næringsdrivendes enn arbeidernes. Underordnede funksjonærer ligger omtrent midt imellom de to motpolene.

Totalt sett kan det derfor synes som om funksjonærene ligger noe nærmere kapitalsiden i sin vurdering av streiken. Her er det imidlertid så små marginer at en ikke kan trekke sikre konklusjoner.

Et interessant spørsmål er hvorvidt forskjellene mellom yrker også holder innenfor enkeltnæringer. Analyser¹ vi har foretatt viser at hovedmønsteret i fordelingen av sympati mellom ulike yrker, slik dette er beskrevet over, også gjelder på tvers av næringer. I neste avsnitt skal vi se nærmere på forholdet mellom forskjellige næringsgrener.

Næring

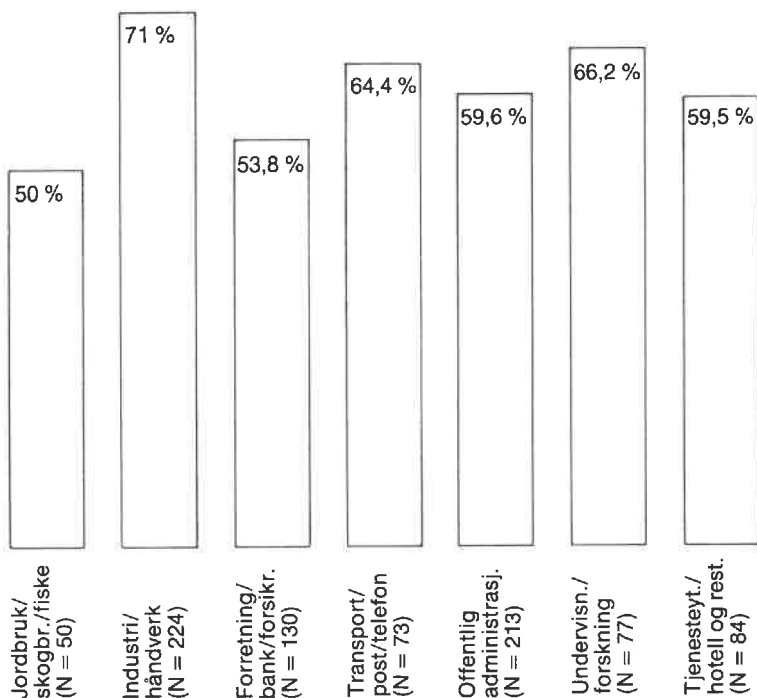
Figur 3.9. viser at det er visse forskjeller mellom næringer når det gjelder sympati med transportarbeiderstreiken. Sympatien er størst innenfor industri og håndverk, mens den er minst innenfor jordbruk, skogbruk og fiske. Langt på vei skyldes disse forskjellene at næringene har ulik yrkessammensetning: Det er relativt mange arbeidere ansatt i industrien, mens det er tilsvarende mange selvstendig næringsdrivende i primærnæringene. Nærmere analyser vi har foretatt viser at selvstendig næringsdrivende i jord-, skogbruk og fiske ikke skiller seg fra andre selvstendig næringsdrivende i sin vurdering av streiken.²

Transportnæringen fortjener spesiell oppmerksomhet i en analyse av en transportarbeiderstreik. Dataene viser at det i denne næringen er omtrent like mange som er negative til aksjonen som i befolkningen som helhet; 35,6 % av de som arbeider her tar avstand fra streiken. Dette kan virke overraskende. Imidlertid er tallet basert også på synspunktene til funksjonærer og selvstendig næringsdrivende, og mange av disse er negative til konflikten. Ser vi på transportarbeiderne for seg, viser analyser vi har foretatt at 18,2 % av disse tok avstand fra konflikten. Ytterligere 18,2 % mente at man ikke burde rammet bensintilførselen. 63,3 % ga altså sin støtte til aksjonen og den måten den ble drevet på. Ikke blant noen andre grupper av arbeidere er det så

1. Disse analysene er ikke gjengitt her av plassmessige grunner. Om ønskelig kan de skaffes tilveie fra forfatterne.

2. Se fotnote 1.

Figur 3.9. Andel som vurderer streiken positivt i ulike næringer.¹

stor oppslutning om streiken og dens midler.² Samtidig undervurderer trolig disse tallene omfanget av oppslutningen noe; næringen «Transport» omfatter i denne undersøkelsen også arbeidere innen post, telefon og telegraf, altså grupper som selv ikke var direkte involvert i konflikten. Det er sannsynlig at disse er mer negative til konflikten enn arbeiderne i Transport, og at de vil trekke tallene for sympati noe ned. Dataene gir oss imidlertid ikke mulighet til å skille ut denne gruppen.

I faglitteraturen har man skilt mellom funksjonærer som er knyttet til *offentlig tjeneste* (stat, fylke, kommune), og dem som arbeider i *privat virksomhet* (Valen, 1981:97). Siden de sistnevnte kommer mer

1. Sammenheng statistisk signifikant på 1%-nivå. Opplysninger om næring er hentet fra spørsmål B.21-22, s. 192.
2. Se fotnote 1, s. 147.

direkte under innflytelse av arbeidsgivernes krav og interesser, er det rimelig å vente at de også i større grad enn offentlige funksjonærer vil dele arbeidsgivernes syn på streiken. Nærmere analyser¹ gir en viss støtte til en slik antakelse: Mens 43,1 % av offentlig ansatte funksjonærer er kritiske til streiken, er det tilsvarende tall 48,1 % for funksjonærer i privat virksomhet. Tendensen er altså ikke særlig sterk. Blant arbeiderne er det ikke slike skiller etter eierform. Dette tyder på at for arbeidere gir det å arbeide hos en privat og en offentlig arbeidsgiver opphav til omtrent samme type holdning til arbeidskonflikter.

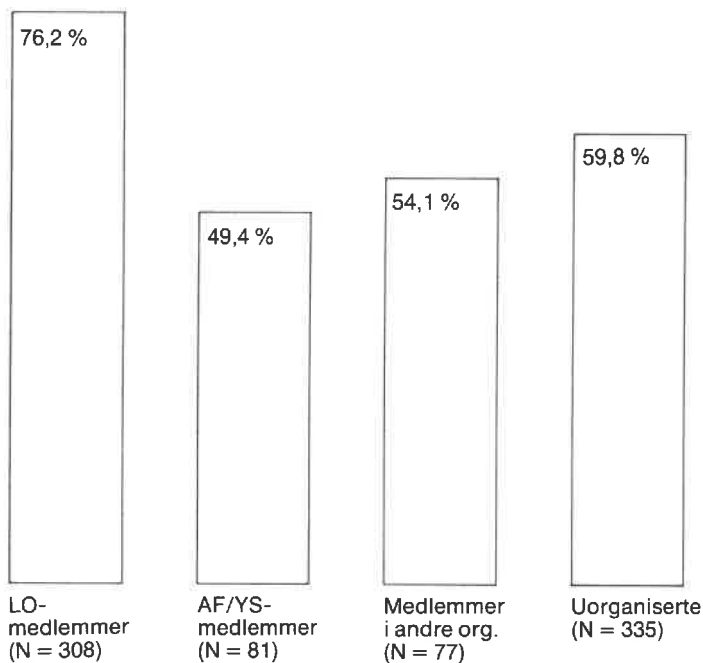
Organisasjonstilknytning

Siden Transportarbeiderforbundet er tilsluttet LO, virker det rimelig at LO-medlemmer er mer positive til konflikten enn både uorganiserte og medlemmer av andre arbeidstakersammenslutninger. I organisasjoner oppstår det gjerne særegne *kulturer og normer*, og i mange tilfelle også en egen *solidaritet* med «ens egne». Dette kan forklare at det i figur 3.10. framgår at LO-medlemmer er klart mer sympatisk innstilt til streiken enn både uorganiserte og medlemmer av andre organisasjoner. Mest skeptiske er medlemmene av Akademikernes Fellesorganisasjon (AF) og Yrkesorganisasjonenes Sentralforbund (YS). Dette kan ikke forklares bare ved at AF/YS organiserer relativt sett flere funksjonærer enn LO: Analyser vi har foretatt viser at også LO-tilknyttede funksjonærer er mer positive i sin vurdering av streiken enn funksjonærer tilsluttet YS/AF. Også blant arbeidere er de LO-organiserte mer positive enn arbeidere i andre organisasjoner. Dataene gir derfor en viss støtte for å hevde at organisasjonsgrensene også er grenser for solidaritet mellom lønnstakere under arbeidskonflikter.

En årsak til at det er sterkere skepsis til streiken i YS/AF kan være at det i 1970-årene har skjedd en markert lønnsutjevning mellom akademikere og industriarbeidere (Høgsnes, 1981). Mange akademikere kan føle at deres posisjon i forhold til andre er svekket, og at det nå er deres tur til å bli forfordelt ved lønnsoppgjørene. På denne måten kan det dannes grobunn for skepsis til at tradisjonelle LO-forbund går ut i

1. Se fotnote 1, s. 147.

Figur 3.10. Sympati med streiken og organisasjonstilknytning¹ blant lønnstakere.

streik. Dette er imidlertid spekulasjoner som vi ikke kan få belyst nærmere her.

Streike-erfaring

Det blir ofte sagt at streik er en «skole i solidaritet». Under streiken uttalte f.eks. transportarbeidere i Bergen:

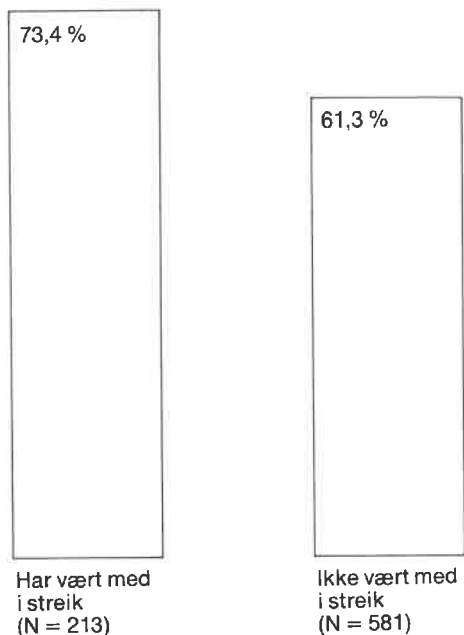
«Det er i motstand og kamp at vi oppdager at kameratskap og solidaritet ikke er døde begreper i norsk arbeidsliv.» (Bergen Transportarbeiderforening, 1983:20.)

1. Sammenheng statistisk signifikant på 1%-nivå. Merk at antall besvart er noe lavere fordi spørsmålet om organisasjonstilknytning ikke ble stillet til selvstendig næringsdrivende. Totalt utgjør selvstendig næringsdrivende 101 personer. Organisasjonstilknytning er kartlagt med spørsmål 116, s. 189.

Og styret i Bergen Transportarbeiderforening avslutter sin oppsummering av streiken på følgende måte:

«Den sympati og støtte vi fikk under konflikten har også lært oss hvor viktig det er som fagforening å støtte andre fagforeningskamerater som kommer ut i arbeidskonflikt.» (Bergens Transportarbeiderforening, 1983:24.)

Figur 3.11. Sympati med streiken og egen streike-erfaring¹ blant lønns-takere.

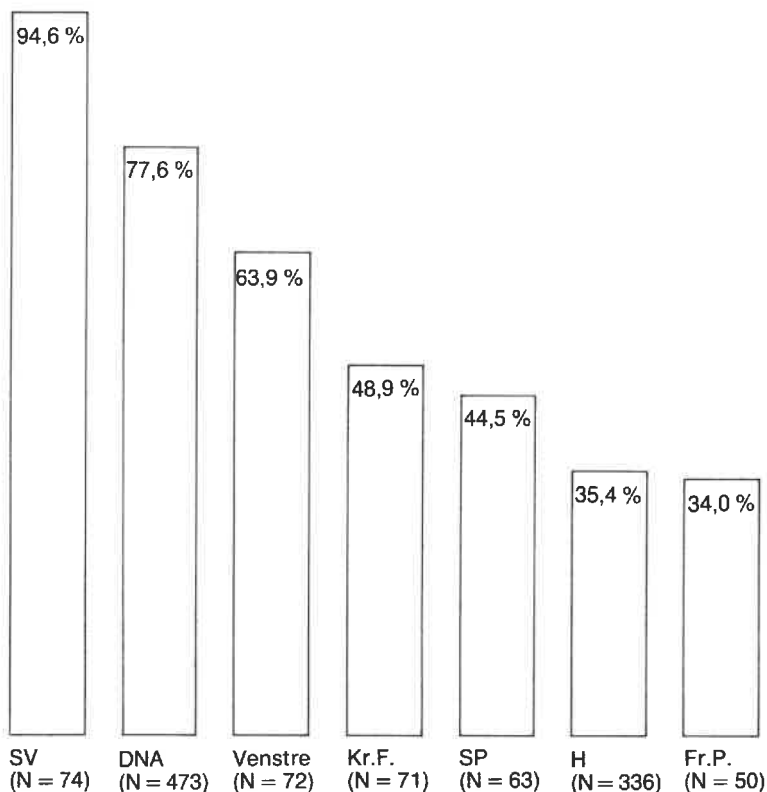
Dataene gir en viss støtte til en antakelse om at det å delta i streik oppøver solidaritet med andre: Det er en tendens til at de som selv har deltatt i en streik utløst av fag- eller yrkesorganisasjon også er mer positive i sin vurdering av streiken. Tendensen er systematisk, men ikke særlig sterk: Det er rundt 12 % flere av de som selv har vært i streik som har en positiv holdning til transportarbeiderstreiken.

1. Sammenheng statistisk signifikant på 1%-nivå. Streikeerfaring er kartlagt med spørsmål 120, s. 189, som også er stillet bare til lønns-takere.

3.5. Ideologiske forhold

I dette avsnittet skal vi belyse sammenhengen mellom holdning til transportarbeiderkonflikten og to uttrykk for ideologisk orientering: Partisypati og generell holdning til bruk av streik. Analysene omfatter nå samtlige intervjuede i undersøkelsen, og ikke bare de yrkesaktive.

Figur 3.12. Andel som sympatiserer med streiken og stemmegiving.¹

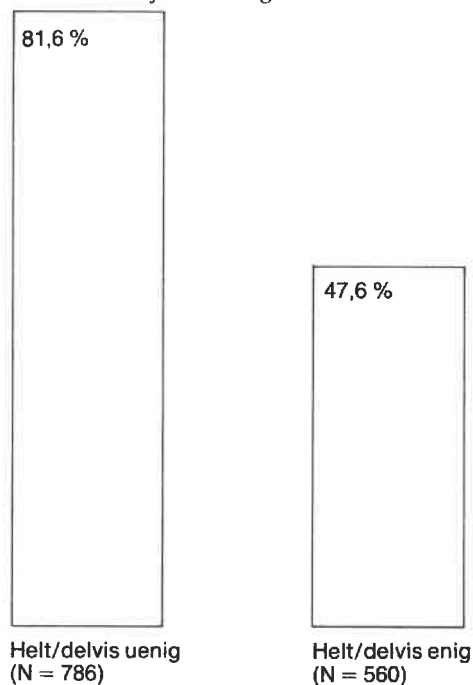
1. Sammenheng statistisk signifikant på 1 %-nivå. Stemmegiving hentet fra spørsmål B.38-39 og gjelder stortingsvalg. Spørsmålet bare stillet til de som sier at de ville stemme hvis det var stortingsvalg i morgen.

Partisypati

Valgforskning har vist at det eksisterer en sterk høyre-venstre akse i folks politiske oppfatninger, og at denne er forankret i konflikten mellom arbeid og kapital (Valen, 1981:373). Jo nærmere man identifiserer seg ideologisk med «kapitalsiden», jo mer tilbøyelig er man til å stemme på partier på høyre fløy.

Dermed skulle vi også vente at folk på høyresiden i politikken er mest sympatisk innstilte til arbeidsgiversiden under arbeidskonflikter, og at de oftere enn personer på venstresiden vil ta avstand fra aksjoner som transportarbeiderstreiken. Dataene bekrefter en slik antakelse.

Figur 3.13. Andel som sympatiserer med aksjonen og generell holdning til streik.¹ Utsagn: «I dagens samfunn er det ikke nødvendig å streike. Det finnes så godt som alltid andre måter å vinne fram på.»

1. Generell holdning til streik er kartlagt med spørsmål 114b. Sammenheng statistisk signifikant på 1 %-nivå.

Vi finner svært sterke forskjeller i synet på streiken etter partitilhørighet. Ytterpunktene er SV's velgere, der hele 94,6% sympatiserte med aksjonen, og Fremskrittspartiet, der bare 34% hadde en tilsvarende holdning. Vi ser også at sympati med aksjonen avtar *gradvis* etterhvert som vi beveger oss mot høyre i det partipolitiske landskapet.

Generell holdning til streik

Også den mer generelle holdning til streik henger sterkt sammen med vurderingen av transportarbeiderstreiken. Blant de som er helt eller delvis *enig* i et utsagn om at det ikke er nødvendig å streike i dagens samfunn, er det 47,6% som er positive til transportarbeidernes aksjon; mellom de som er helt eller delvis *uenig* i samme utsagn er det imidlertid hele 81,6% som er sympatisk innstilte til aksjonen.

Alt i alt finner vi således at ideologisk orientering langs høyre-venstre akse har meget sterk betydning for hvordan transportarbeiderstreiken ble vurdert. Av de forhold vi hittil har sett på og vurdert med prosentforskjeller som målestokk, er dette den faktor som har slått sterkest ut. Også mer generelle oppfatninger omkring bruk av streik som aksjonsform slår sterkt ut.

3.6. Problemer under streiken

Det virker rimelig å anta at de som rapporterer å ha opplevd problemer under streiken også er mest negative til aksjonen.

Det er to hovedgrunner til dette. Folk som i utgangspunktet er negative til aksjonen kan være mer vare overfor ulemper som oppstår, og dermed oftere rapportere at de blir påført problemer. Den innstilling en person har kan altså virke bestemmende for om virkningene av streiken defineres som problemer eller ei. For det andre kan det være slik at *fordi* man blir påført problemer, så inntar man en negativ holdning til aksjonen.

Tabell 3.3. viser i hvilken grad sympati med aksjonen er bestemt av *hvor avhengig* en selv eller ens familie er av å bruke buss eller bil daglig for å komme til/fra arbeid m.m. Det ble også stilt spørsmål om i

hvilken grad en selv eller familien faktisk *opplevde problemer* av ulikt slag under streiken.

Dataene gir her et helt entydig bilde: *Det å ha blitt påført problemer viser ikke noen statistisk sikker sammenheng med holdning til streiken.*

Tabell 3.3. Betydning av problemer under streiken.¹

Type problem	Prosent positiv til streiken	Prosent negativ til streiken	Sum	Antall besvart
<i>Opplevd problem</i>				
<i>Reise til/fra arbeid</i>				
ja	67,4	32,6	100	
nei	60,6	39,4	100	1390
<i>Innkjøp</i>				
ja	61,5	38,5	100	
nei	61,3	38,7	100	1394
<i>Besøke slekt/venner</i>				
ja	67,2	32,8	100	
nei	60,5	39,5	100	1392
<i>Andre problemer</i>				
ja	59,6	40,4	100	
nei	61,0	39,0	100	1366
<i>Avhengighet av bil/buss</i>				
ja, helt avhengig	61,6	38,4	100	
Ja, men ikke helt avhengig	64,9	35,1	100	1393
nei, ikke avhengig	58,1	41,5	100	

1. Ingen sammenhenger statistisk signifikante på 5 %-nivå. Problemer under streiken er kartlagt ved spørsmål 127 og 125 (s. 190).

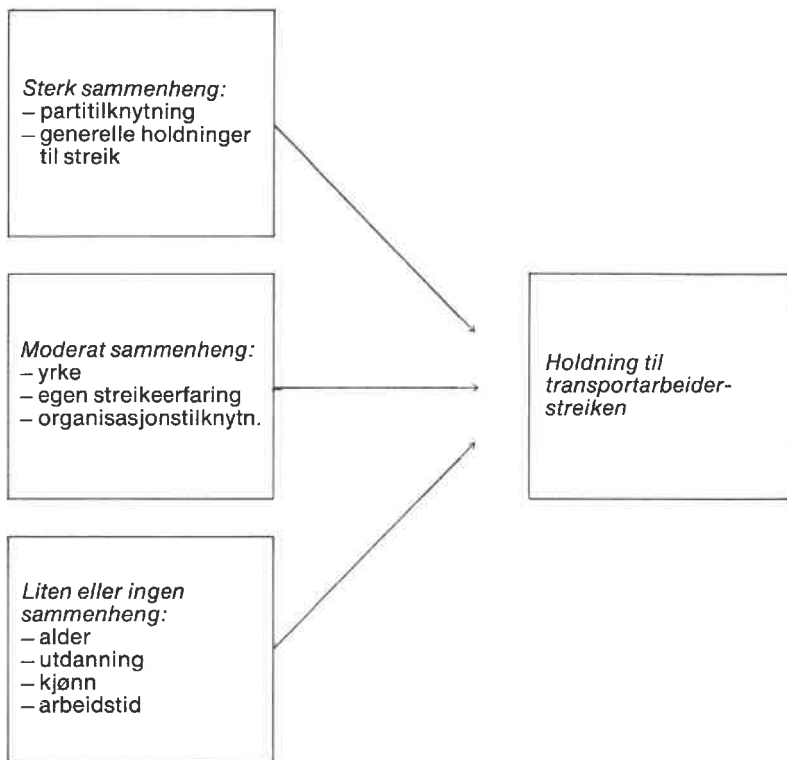
Dette ser vi på som et svært overraskende funn. En mulig forklaring er at ideologi, posisjon i arbeidslivet og almen sosial bakgrunn virker så bestemmende for ens holdning til streik at hvilke ulemper en selv blir påført er av mindre betydning for ens vurdering av konflikten. En annen mulighet er at de problemer folk ble påført faktisk ikke var spesielt alvorlige eller omfattende – iallfall ikke store nok til å påvirke holdningene til aksjonen. I fall dette er riktig gir det et noe annet bilde av streikens virkninger enn det som ble skapt i deler av pressen. I neste kapittel skal vi komme nærmere tilbake til dette spørsmålet.

3.7. Hva betyr mest for holdning til streiken?

Foran har vi studert de ulike faktorene som påvirker holdning til transportarbeiderstreiken hver for seg. I dette avsnittet skal vi se de ulike momentene i sammenheng med hverandre. To spørsmål vil bli belyst:

- 1) Hvilke av faktorene er *sterkest* forbundet med holdning til streiken? Uttrykt annerledes: Dersom vi skulle gjette på en tilfeldig valgt persons sympati med aksjonen, og bare hadde anledning til å stille vedkommende ett spørsmål om dennes bakgrunn; hva skulle vi da spørre etter for å være mest mulig sikker på å gjette riktig?
- 2) Hva er den *selvstendige betydning* til hver enkelt faktor? Diskusjonen har vist at det i mange tilfelle er samme forhold som ligger bak holdningene; for eksempel skyldes betydningen av både yrke og stemmegiving at dette er egenskaper som gjenspeiler en persons stilling til konflikten mellom arbeid og kapital. Dersom vi imidlertid ser bort fra den forklaringskraft disse to faktorene står for *sammen*; hvor mye blir da igjen av den *enkelte* faktors betydning? For eksempel: Dersom vi tar hensyn til eller kontrollerer for at høyre-orienterte velgere oftere er funksjonærer; er det da fortsatt slik at det å inneha en høyre-orientert ideologi disponerer for å være mer skeptisk til streiken? Uttrykt annerledes: Er høyre-orienterte velgere mer skeptiske til aksjonen, uansett om de er arbeidere eller funksjonærer?

Figur 3.14. Holdning til transportarbeiderstreiken. Styrken på sammenhengene. (De statistiske analyser som ligger til grunn for figuren er gjengitt i vedlegg 4, s. 202).

Disse spørsmålene vil bli belyst ved å bruke såkalt diskriminant-analyse. Dette er en relativt komplisert statistisk analyseteknikk som gjør det mulig å besvare følgende: Hvilke faktorer skiller mest mellom grupper som har forskjellig holdning til transportarbeiderstreiken? Teknikken gjør det mulig å belyse den totale såvel som den selvstendige betydning av hver enkelt faktor. En teknisk diskusjon av analyseresultatene er gjengitt i Vedlegg 4. Her skal vi nøye oss med å gjengi de viktigste resultatene. Analysen omfatter kun lønnstakere.

Figur 3.14 viser at det er ideologiske standpunkter i form av partitilknytning og generell vurdering av streikevåpenets hensiktsmessig-

het som skiller sterkest mellom folk med ulike holdninger til transportarbeiderkonflikten. Av disse to faktorene ser partitilknytning ut til å bety mest. Hvis man møtte en tilfeldig lønnstaker, og ville gjette på vedkommendes holdning til aksjonen, burde man altså først finne ut hvilket parti vedkommende stemmer på. Kunnskap om personens holdning til hensiktsmessigheten av å streike ville også være svært nyttig.

Deretter kommer en gruppe av faktorer som har *moderat* betydning for holdning til streiken. Dette er yrke, om og eventuelt hva slags arbeidstakerorganisasjon en person er medlem av, samt om vedkommende selv har deltatt i streik. De øvrige faktorer som har vært diskutert tidligere har bare liten eller ingen betydning.

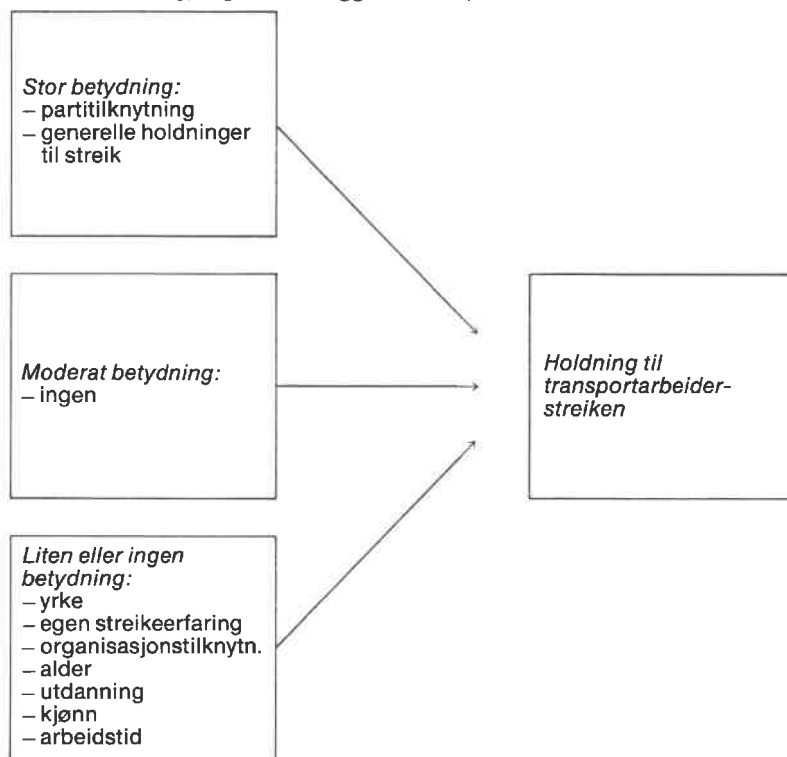
Disse resultatene kan sammenfattes ved å si noe om hva slags *egenskapsprofiler*, eller knipper av kjennetegn, som hefter ved personer med ulik holdning til streiken.

De som er *mest positive* til aksjonen vil først og fremst være SV- og DNA-velgere som har stor tro på nødvendigheten av å streike, og de vil også ofte være LO-organiserte arbeidere som selv har deltatt i streik. Omvendt vil funksjonærer som enten er uorganiserte eller organisert utenfor LO, som stemmer Høyre eller Fremskrittspartiet, og som selv aldri har deltatt i streik, være *mest negative* til aksjonen.

Betydningen av ideologiske oppfatninger er fortsatt sterk når vi ser på det selvstendige bidrag fra hver enkelt faktor. Figur 3.15. viser den betydningen de ulike momentene har for holdning til streiken etter at vi har fjernet den «forklaringskraft» hver av faktorene har felles med de andre. Hvis vi sammenligner figur 3.15. med figur 3.14., kan vi observere én viktig forskjell. Yrke, egen streikeerfaring og organisasjonstilhørighet har gått over fra å ha moderat til å ha liten eller ingen betydning. Yrke har riktignok fortsatt en innflytelse som er på grensen av å være moderat, men betydningen av denne faktoren er allikevel blitt sterkt redusert.

På denne bakgrunn kan vi trekke følgende konklusjoner: Når yrke, streike-erfaring og organisasjonstilhørighet har moderat betydning for holdning til transportarbeiderstreiken, så skyldes dette i stor grad at disse egenskapene går sammen med eller gir opphav til bestemte ideologiske synspunkter. For eksempel: Funksjonærer stemmer

Figur 3.15. Holdning til transportarbeiderstreiken: Selvstendig betydning av hver enkelt faktor. (De statistiske analyser som ligger til grunn for figuren er gjengitt i vedlegg 4. s. 202).

oftere borgerlig og har mindre tro på nødvendigheten av å streike. Dette fører også til at de oftere enn arbeidere er imot transportarbeiderstreiken. Utover dette har det å være funksjonær liten betydning for hva man synes om konflikten. Tilsvarende med arbeiderne: Disse har mer venstreorienterte politiske holdninger, samtidig som de også generelt ser mer positivt på streikevåpenet. Dette er den viktigste grunnen til at arbeidere oftere enn funksjonærer støtter transportstreiken.

Samtidig reduseres betydningen av ideologiske oppfatninger svært lite når vi kontrollerer for yrke, organisasjonstilknytning, osv. Dette

betyr at når partitilhørighet og generelt streikesyn påvirker holdning til transportstreiken, så skyldes dette bare i liten grad at ideologi går sammen med yrke og organisasjonstilknytning. Sagt på en annen måte: Ideologi har en sterk selvstendig betydning for holdning til transportkonflikten. Det er også interessant å merke seg at parti-orientering og generelt syn på streik er to relativt uavhengige aspekter ved en persons ideologiske orientering.

Analysene i dette avsnittet har vist at ideologiske oppfatninger har størst betydning for hva en person mener om transportarbeiderstreiken. Også yrke/klasse, organisasjonstilknytning og egen streikerfaring er av en viss betydning, men stort sett bare fordi dette er faktorer som til en viss grad går sammen med bestemte ideologiske oppfatninger. Skulle man spissformulere resultatene kunne man si dette: Hvis man treffer en AF-organisert funksjonær som er Høyre-velger og mot transportstreiken, og man ønsker å få vedkommende til å skifte standpunkt, så er det viktigere å få vedkommende til å begynne å stemme DNA eller SV, enn å få vedkommende til å «proletarisere seg» og melde seg inn i LO.

3.8. Oppsummering

De viktigste resultatene vi er kommet fram til kan oppsummeres slik:

- Streikeretten synes å være et prinsipp som har relativt stor oppslutning i den norske befolkning. Dette gir seg blant annet uttrykk i at flertallet i befolkningen hadde sympati med transportarbeiderstreiken, selv om mange mente at den ikke burde ha rammet bensintilførselen. Det er også et flertall som mer generelt mener at en *lavtlønnsgruppe* bør ha anledning til å streike, til tross for at dette kan ramme vitale deler av samfunnsmaskineriet.
- Det er ingen forskjeller mellom kvinner og menn i synet på transportarbeiderstreiken.
- Det er en svak tendens til at høyere utdannende personer er mer skeptiske til streiken. Det er også en markert tendens til at graden av sympati synker med økende alder. Imidlertid er det her viktige forskjeller mellom yrkesgrupper: Blant arbeidere går det et mar-

kert skille mellom de over og under 25 år, mens det blant funksjonærer er snakk om en mer gradvis nedgang i sympati med alder. Sannsynligvis henger dette sammen med at funksjonærer er inneslått i en annen karrierestruktur enn arbeidere.

- Grad av sympati synes ikke å ha noen sammenheng med hvorvidt man har hatt spesielle problemer på grunn av streiken, eller hvorvidt man er avhengig av bil – eller busstransport for å utføre daglige gjøremål.
- Det går klare skiller i sympati med streiken etter hva slags yrke man har, hva slags fag- eller yrkesorganisasjon man tilhører, og hva slags politisk sympati man har. Skillene går her langs tradisjonelle klassemessige og partipolitiske grenser. Den sterkeste sympatien finner vi blant arbeidere, LO-medlemmer og blant de som har politiske sympatier knyttet til SV og DNA. Også generell holdning til nødvendigheten av å streike i dagens samfunn virker inn.
- Det er i en viss utstrekning støtte i dataene for å hevde at streik virker som en slags «skole i solidaritet». Blant de som selv har vært med i streik er det noe større sympati med transportarbeiderstreiken enn blant de som selv aldri har deltatt i streik.
- Ser vi nærmere på styrken til de ulike sammenhengene, finner vi at det er ideologiske oppfatninger som skiller mest markert mellom folk med ulik holdning til transportkonflikten. Yrke, egen streikerfaring og organisasjonstilknytning har en mer moderat effekt. Det viser seg videre at effekten av de sistnevnte forhold for det meste skyldes at de går sammen med ulike ideologiske orienteringer, som i sin tur virker inn på sympati med streiken. Ideologi har på sin side en sterk selvstendig betydning for holdning til transportkonflikten.

KAPITTEL 4:

Hva slags og hvor store problemer skapte transportarbeiderstreiken?

4.1. Innledning

Når arbeidstakere som utfører sentrale samfunnsoppgaver (som f.eks. transportarbeiderne) går ut i streik, aktualiseres spørsmålet om offentlig inngrep i konflikten. Hovedargumentet for slik inngripen er at streik berører «vitale deler av samfunnet» eller «setter enkeltmenneskers liv og helse i alvorlig fare». I forbindelse med transportarbeiderstreiken ble også slike argumenter brukt, og fikk gjennom presse, radio og TV stor oppmerksomhet.

Så vidt vi kjenner til, er det imidlertid gjort svært få undersøkelser av hva slags vansker denne typen konflikter *faktisk* medfører. Det byr da også på en rekke problemer, ettersom det kan dreie seg om indirekte økonomiske og sosiale konsekvenser som vanskelig kan etterspores og måles. Derfor har vi ikke gjort noe forsøk på å ettersøke de samlede konsekvensene (f.eks. økonomisk) av transportarbeiderstreiken. En intervjuundersøkelse som denne er heller ikke særlig egnet til det formålet.

Det vår undersøkelse imidlertid kan si noe om, er hvorvidt «folk flest» opplevde direkte problemer når det gjelder bruk av egne eller offentlige transportmidler. Vi antar at det var på det området streiken hadde de mest umiddelbare og følbare konsekvensene for befolkningen. Til en viss grad kan slike konsekvenser betraktes som et mål på om streiken *direkte* berørte «sentrale samfunnsinteresser», dvs. almene transportbehov i samfunnet.

Inntrykket fra presse, radio og TV var at streiken i aller høyeste grad hadde eller kom til å få slike konsekvenser. For eksempel kunne man i Bergens Tidende se overskrifter av typen «Fire kroner for lite og Norge stopper opp». Det ble meldt om hamstring av bensin som truet med å gjøre bakgårder og private boliger om til mulige brannbomber. Matvareforretninger meldte om tomme hyller og hadde sin

fulle hyre med å forsikre kunder om at det ikke var grunn til panikk; ingen skulle komme til å måtte sulte p.g.a. streiken. På denne bakgrunn kan man neppe betvile at streiken hadde følbare virkninger. Imidlertid er det fristende å reise følgende spørsmål: Når folk i en viss utstrekning hamstret mat og bensin under streiken – var dette uttrykk for *reelle* problemer med å dekke nødvendige behov, eller var det mer utslag av en «smitteeffekt» som ble utløst og forsterket av den omtale streiken fikk i massemedia?

Vår undersøkelse kan ikke gi noe entydig og sikkert svar på dette spørsmålet. Vi kan som nevnt ikke belyse om f.eks. bedrifter ble hindret i å utføre sin produksjon. Undersøkelsen kan imidlertid bidra til å kaste et visst lys over hvorvidt individer ble påført problemer.

4.2. Utbredelse og fordeling av ulike problemer

De intervjuede ble spurt om de kunne huske hvorvidt transportarbeider-streiken påførte dem problemer på følgende områder (se spørsmål 125 i vedlegg 1, s. 190). Svarene framgår av tabell 4.1.

- reiser til og fra arbeid
- innkjøp
- barnepass
- besøk til slekt og venner
- andre forhold

Tabell 4.1. Andel personer i utvalget som hadde ulike typer problemer p.g.a. streiken

Type problem	Andel som husker å ha hatt problemet. Prosent.	Antall besvart
Reise til og fra arbeid	10,0	(1473)
Innkjøp	7,0	(1478)
Barnepass	0,5	(1464)
Besøk til slekt og venner	12,7	(1476)
Andre problemer	4,4	(1446)

Det er to forhold som er slående når det gjelder svarene på dette spørsmålet. Det første er at bare et lite mindretall kunne huske at streiken påførte dem de problemer det her dreier seg om. En nærmere analyse viser at 77 % av de spurte ikke opplevde noen problemer under streiken. «Glemselens slør» kan selvsagt ha ført til at det rapporteres færre problemer enn det i virkeligheten var. På den annen side kan man hevde at dersom problemene er glemt i løpet av så kort tid (ca. ½ år), så kan de neppe ha vært særlig alvorlige. Vi antar derfor at svarene gir et brukbart bilde av omfanget av den typen problemer det spørres om.

Det andre slående trekket ved svarene er at problemene synes å ramme nokså tilfeldig i befolkningen. Nærmere analyser vi har utført viser at det ikke er noen systematisk tendens til at det var spesielle grupper som ble påført problemer under streiken. De som er mest avhengige av bil og buss til daglig angir riktignok noe oftere at de hadde problemer, men forskjellene er ikke særlig sterke.

4.3. Konklusjon

Hovedinntrykket av resultatene er derfor at transportstreiken ikke skapte problemer for flesteparten av de spurte. Imidlertid må man være forsiktig med å slutte fra *hvor mange* som hadde problemer, til *hvor alvorlige* disse problemene var. Dersom det mindretall som ble berørt av streiken ble påført *store* problemer, kan dette ha vært alvorlig nok, selv om det bare rammet et mindretall.

Til tross for denne reservasjonen er det fristende å antyde at resultatene står i en viss kontrast til det inntrykk massemedia skapte av streikens problemer. Funnene gir riktignok *ikke* grunnlag for å konkludere med at det f.eks. ikke forekom hamstring, og at påstander om dette bare var et mediafenomen. Men: Undersøkelsen gir grunnlag for å spørre om det var et faktisk behov for hamstring. Dette gir også grunn til å stille spørsmål om hvorvidt media skapte inntrykk av et slikt behov. *At* det ble hamstret, behøver ikke bety at streiken faktisk medførte alvorlige problemer for folk flest. Bidro massemedia ved sin sterke fokusering på slike spørsmål til at tvungen lønnsnemnd ble satt på den politiske dagsorden før det strengt tatt var nødvendig

Bør politiet stå på sidelinjen under streikekonflikter? Et stort flertall mener at politiet ikke bør gripe inn i lovlige konflikter.

ut fra samfunnsmessige hensyn? Kan massemedia på denne måten være med å påvirke streikens utvikling, og er det i så fall ønskelig at massemedia skal ha en slik mulighet? Undersøkelsens resultater gjør det naturlig å reise slike spørsmål til debatt.

Streik, kollektiv handling og offentlige inngrep i arbeidskonflikter

5.1. Innledning

Foran har vi drøftet en del problemstillinger knyttet til transportarbeiderstreiken i 1982. I dette kapitlet skal vi utvide perspektivet, og ta opp mer generelle spørsmål knyttet til streik, kollektiv handling og offentlige inngrep i arbeidskonflikter. Følgende spørsmål vil bli belyst:

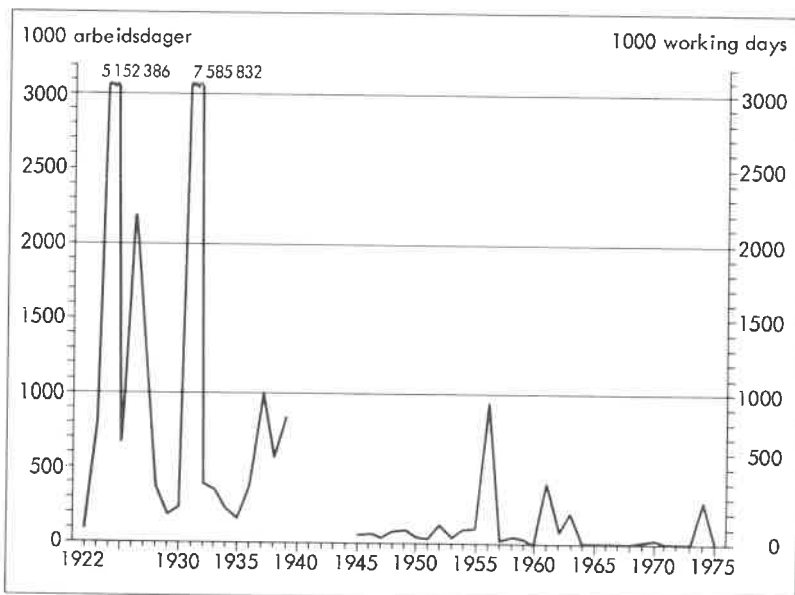
- Fra begynnelsen av vårt århundre er det bygd opp et omfattende avtale- og regelverk for å regulere arbeidskonflikter. Er tilliten til dette apparatet så stor at streik i dag betraktes som et overflødig virkemiddel? Hvor drastiske midler bør kunne tas i bruk i en eventuell streik; bør for eksempel streikende arbeidere ha anledning til å hindre andre arbeidstakere i å utføre jobbene sine, om nødvendig med fysisk makt? Hva skiller mellom personer med ulikt syn på streik?
- Hva mener befolkningen om offentlige inngrep i arbeidskonflikter, enten ved tvungen lønnsnemnd, eller i mer drastiske tilfeller, ved bruk av politi? Under hva slags forhold anses offentlige inngrep for å være mest rimelig? Hvilke avveininger gjøres mellom på den ene side streikeretten og på den annen side ønskeligheten av å begrense de skadevirkninger en streik har for samfunnet som helhet?
- Hvilken oppslutning har individualistiske og kollektive strategier blant lønnstakerne? Hvor mange mener at man er avhengig av organisert handling og andres støtte for å vinne fram med sine interesser? Hvor mange tror at man først og fremst må være «sin egen lykkes smed», dvs. at man primært må stole på sin egen innsats? Hva skaper forskjeller blant lønnstakerne i vurderingen av slike forhold?

5.2. Streik og regulering av arbeidskonflikter

I faglitteraturen er det framsatt en tese som sier at omfanget av streik vil avta etterhvert som samfunnet blir mer industrialisert.¹ Tidlig i industrialiseringsfasen vil streikeaktiviteten være omfattende, for så å avta. Grunnen til dette antas å være at arbeidskonflikter etterhvert vil bli regulert og institusjonalisert på en måte som hindrer åpne konflikter. Tesen går ikke ut på at de motstridende interessene mellom arbeid og kapital vil *forsvinne*; poenget er at interessekonflikter vil bli *regulert* slik at de i stadig mindre utstrekning slår ut i åpne konflikter som streik.

Ser vi på Norge finnes det også en viss støtte for denne tesen: Siden midten av 1930-årene har streikeaktiviteten, målt i form av antall tapte arbeidsdager, sunket kraftig. Dette går fram av figur 5.1.

Figur 5.1. Antall tapte arbeidsdager ved streik 1922–1975.

Kilde: Historisk statistikk, 1978. Statistisk Sentralbyrå.

1. Den klassiske referansen er her Ralf Dahrendorfs bok *Class and Class Conflict in Industrial Societies*. Se Dahrendorf, 1959.

Hva menes så med at arbeidskonflikter reguleres og institusjonaliseres? Her skal vi trekke fram to aspekter ved dette.

- 1) *Anerkjennelse av fagforeninger og kollektive forhandlinger.* Inngåelsen av Hovedavtalen mellom LO og NAF i 1935, er et godt eksempel. Her forpliktet fagorganisasjonen seg til å avstå fra streik i avtaleperioden, mens arbeidsgiverne ble garantister for retten til organisering og kollektive forhandlinger. Etterhvert som man blir enig om spillets regler, forsvinner også et viktig grunnlag for streik, nemlig streik for retten til å organisere seg. Gjennom avtaleverket reguleres også *når* eventuelle streiker kan iverksettes, samtidig som det fastlegges prosedyrer for *hvordan* de skal forsøkes løst hvis de først er brutt ut (se også Korsnes, 1981).
- 2) *Profesjonalisering av konfliktløsningen.* Med dette menes at innslaget av fagekspertise blir viktigere i forhandlinger mellom partene. Det blir mindre rom for faglig mobilisering i tilknytning til lønnsoppgjør etter hvert som disse blir mer kompliserte og stiller større krav til økonomisk ekspertise. Gudmund Hernes skriver: «Argumenter og statistikk blir viktigere enn agitasjon og streik. 'Eksperten' blir viktigere enn streikelederen.» (Hernes, 1968:106).

Tesen om at regulering av arbeidskonflikter vil føre til gradvis færre streiker, har vært gjenstand for mye diskusjon. Det hevdes bl. a. at når streikeaktiviteten har sunket i Norge fra midten av 1930-tallet, så skyldes ikke det forhandlings- og avtaleapparatet i seg selv, men mer det faktum at fagbevegelsen fikk økt politisk innflytelse og ansvar gjennom sin tilknytning til DNA. Etter regjeringsovertakelsen i 1935 slo partiet inn på en politisk linje der full sysselsetting og økonomisk vekst var bærebjelker. Levestandarden skulle økes ved å produsere mer, ikke ved å slåss om det lille man hadde. Om dette hersket det stor politisk enighet, og det ble lite rom for streik som faglig-politisk strategi (se Korpi, 1983:172–174).

Et annet moment er dette: Når forhandlingsstrategi utformes og avtaler inngås kan noen arbeidstakergruppers særinteresser bli tilsi-desatt; alle grupper har ikke nødvendigvis samme mulighet til å

fremme sine syn innen det eksisterende forhandlingsapparatet. Dermed kan avtaleverket blokkere visse interesser, med det resultat at streik gjenstår som eneste utvei for noen grupper. Regulering av konflikter fører derfor ikke nødvendigvis til fravær av streiker, men til et annet mønster i streikeaktiviteten. I stedet for konflikter som omfatter mange grupper av arbeidstakere, kan man få flere streiker der mindre lønnstakergrupper er involvert.

Her må vi nøye oss med å la dette stå som spekulasjoner. I stedet skal vi belyse et annet tema: Hvor *nødvendig* anses streikevåpenet å være i våre dager? Er tilliten til de etablerte forhandlings- og avtale-systemer så stor at det anses for å være unødvendig å streike?

5.3. Holdninger til streik

Tabell 5.1. gjengir holdninger i befolkningen til ulike sider ved bruk av streikevåpenet. Tallene er framkommet ved å be de spurte ta stilling til ulike påstander om streik i dagens samfunn.¹ Spørsmålene er stillet til hele utvalget av befolkningen aver 15 år.² Tallene viser at befolkningen er delt i sitt standpunkt til nødvendigheten av streik. 58,9%, dvs. 6 av 10 personer, mener at det ikke er nødvendig å streike i dagens samfunn, mens 41,1% er helt eller delvis uenig i dette. Resultatet tyder på at de institusjoner som er bygget opp i vårt samfunn for å regulere forholdet mellom arbeidsgivere og arbeidstakere nyter utbredt tillit i befolkningen; mange mener man kan vinne fram gjennom disse uten å gå til streik. Allikevel er det et betydelig

1. Denne måten å måle holdninger på kalles i faglitteraturen for bruk av Likert-skalaer. Slik mål er ikke uten problemer. For det første gir de et relativt overflatisk bilde av hvilke holdninger som gjør seg gjeldende; de sier f.eks. ikke noe om grunnen til at folk mener det de gjør. For det andre er de forbundet med målefeil; det kan f.eks. være relativt tilfeldig hvorvidt de spurte sier seg helt eller delvis enig i et utsagn. Til tross for slike problemer er imidlertid Likert-skalaer ofte egnet til å fange opp visse systematiske variasjoner i holdninger. Dette viser seg i vårt tilfelle bl.a. ved at en betydelig del av variasjonen målt ved Likert-skalaer kan forklares av andre variable på en teoretisk meningsfylt måte (se regresjonsanalysene i vedlegg 5, s. 206). Dermed er det lite sannsynlig at svarene er preget av rene tilfeldigheter. Uttrykt i metodesjargong: Det er en viss støtte for å hevde at Likert-skalaene har tilfredsstillende begrepsvaliditet (Hellevik, 1977:169-170).
2. Nærmere analyser vi har foretatt viser at den yrkesaktive og -passive del av befolkningen fordeler seg tilnærmet likt på de ulike svaralternativene.

mindretall som ikke er villig til å stole fullt og helt på forhandlinger, og som fortsatt mener at streik kan være nødvendig.

Denne tolkningen av dataene er imidlertid forbundet med visse problemer. Når folk svarer at «det finnes andre måter å vinne fram

Tabell 5.1. Holdninger til streik. Grad av enighet i ulike utsagn målt i prosent.

Utsagn	Helt enig	Delvis enig	Delvis uenig	Helt uenig	Sum	Antall besvart
«I dagens samfunn er det ikke nødvendig å streike. Det finnes så godt som alltid andre måter å vinne fram på.»	32,3	26,6	17,3	23,8	100	1426
«For å bedre sine økonomiske kår må en lavtlønsgruppe ha anledning til å streike, selv om dette rammer vitale deler av samfunnsmaskineriet som f.eks. bensintilførselen.»	39,6	27,0	15,4	18,0	100	1372
«Streikende arbeidere har moralsk rett til å hindre andre arbeidstakere i å utføre de streikendes arbeid, om nødvendig med fysisk makt.»	18,2	21,9	19,0	40,9	100	1368
«Det burde finnes en lov som hindrer arbeidsgivere i å benytte andre arbeidstakere til å utføre de streikendes arbeid.»	42,0	21,7	13,3	23,0	100	1363
«Det burde finnes en lov som gir den enkelte arbeidstaker rett til <i>ikke</i> å delta i en streik som omfatter en egen arbeidsgruppe.»	42,0	20,8	12,8	24,4	100	1327

på», tenker de ikke nødvendigvis på forhandlinger o.l. – det kan like gjerne være individuelle strategier som økt bruk av overtid, ekstra-jobbing på fritiden, m.m. For mange kan det være mer å oppnå økonomisk på denne måten enn ved å delta i kollektive aksjoner av forskjellig slag. Vi skal senere komme nærmere tilbake til utbredelsen av slike individualistiske strategier.

På denne bakgrunn virker følgende tolkning rimelig: Et flertall mener at det ofte er mer å vinne på andre måter enn ved å streike. Imidlertid er det rundt 4 av 10 personer som fortsatt mener at streik er nødvendig. Den omfattende reguleringen av arbeidskonflikter ser derfor ikke ut til å ha fjernet ideen om at streik, eller *trussel* om streik er et nødvendig virkemiddel i vår type samfunn.

At man *generelt* mener at streik er unødvendig, innebærer imidlertid ikke nødvendigvis at man utelukker at det kan være nødvendig for spesielle grupper i særskilte tilfelle. Dette berører en spesiell side ved streikeretten: Bør en gruppe ha *anledning* til å streike, selv om det påfører samfunnet ulemper? Tabell 5.1. viser at 66,6 % av befolkningen helt eller delvis mener at en *lavtlønnsgruppe* må ha anledning til dette, selv om det rammer vitale samfunnsfunksjoner. Et ikke ubetydelig mindretall på 33,5 % mener imidlertid at selv ikke en lavtlønnsgruppe bør benytte seg av streik i slike tilfelle.

Hva så med streikeretten blant *høytlønnede* personer? Våre data sier ikke noe om dette. Gallupper opptatt av Norges Markedsdata i 1980 og 1982 viser imidlertid at ca. 65 % av de spurte mener at streikeretten må forsvares. Av disse er det ca. 25 % som mener at streik ikke må tillates brukt for de som tjener mest. 75 % hevder at streikeretten må gjelde for alle, enten de tjener lite eller mye (Aftenposten 19.6.1982). Ellers er det også i disse galluppene ca. 1/3 som er kritisk til streikeretten. Dette samsvarer med det bildet som tegnes i vår egen undersøkelse, noe som tyder på at våre data er relativt robuste.

Tabell 5.1. viser at det er utbredt skepsis til *streikebryteri* i befolkningen, men at det er ulike syn på hvordan slik virksomhet skal hindres. Hele 62,7 % mener at det burde finnes en lov som hindrer streikebryteri. På den annen side mener bare 40,1 % at de streikende selv bør ha anledning til å hindre andre arbeidstakere i å utføre jobbene deres, og om nødvendig bruke fysisk makt i den forbindelse. Det synes altså å være betydelig større tilslutning til at streikebryteri skal

forhindres gjennom lovverket, enn til at de streikende «tar saken i egne hender».

Måten påstandene i intervjuet er formulert på innebærer imidlertid et problem. I fagbevegelsens historie har det vært en kontinuerlig debatt om hvorvidt sikring av arbeidernes rettigheter best skjer ved å «stole på egne krefter» eller ved lov. Et eksempel på dette er debatten om lovfesting av organisasjonsretten i begynnelsen av vårt århundre (se Ousland, 1947 (1974):481–490). De som sier de er helt/delvis uenig i utsagnet om at det bør finnes en lov som hindrer streikebryteri kan således være uenige fordi de mener dette bør være en organisasjonssak, og ikke en lovsak. Man skal derfor være noe forsiktig med å tolke uenighet i dette utsagnet som uttrykk for godtakelse av streikebryteri. Det som historisk sett kanskje er mest overraskende ved svarene er hvor mange det er som synes å mene at lov-veien er den rette i dette spørsmålet. Det kan derfor kanskje også være grunn til å spørre hvor bokstavelig uttrykket «lov» blir oppfattet av de intervjuede. Hvis «det burde finnes en lov mot» tolkes som «det burde ikke være lov at», behøver tilslutning til utsagnet ikke bety at man faktisk tenker på en lov i rettslig forstand. Det er mulig det her ligger en tvetydighet i utformingen av utsagnene som gir grunn til en viss varsomhet i tolkningene av svarene.

Hittil har vi sett på spørsmål i tilknytning til streikerettens stilling, samt retten til å beskytte seg mot streikebryteri. Men hva med *retten til å unnlate å delta i streik*? Det er ikke alltid enighet i en arbeidsgruppe om å streike. Skal et mindretall ha rett til å unnlate å delta i en streik de er uenig i?

Det eksisterer forskjellig syn på dette. På den ene side hevdes det at alle arbeidstakere vil nyte godt av de fordeler som en streik kan resultere i. Alle bør derfor også være med å betale de kostnader en streik medfører i form av tapt lønn m.m. På den annen side har det vært framholdt at det er en demokratisk rett å unnlate å delta i noe så drastisk som en arbeidskonflikt når man er uenig i at den gjennomføres. Dette er et typisk eksempel på det som kalles for *gratispassasjerproblemet*.¹ Vi finner det igjen på mange samfunnsområder. Skal en

1. Den klassiske behandling av dette finnes i Mancur Olsons bok *The Logic of Collective Action* (Se Olson, 1965).

person ha anledning til å nekte militærtjeneste av samvittighetsgrunner selv om vedkommende vil dra nytte av et forsvar ved en eventuell invasjon? Skal folk som er uorganiserte og ikke vil betale kontingent ha rett på de gode fagorganisasjoner framdriver, eller skal de tvinges til å melde seg inn eller til å betale såkalt tariffavgift?

Gratispassasjer-fenomenet skaper *motivasjonsproblemer*. For den enkelte arbeidstaker vil det være lønnsomt å ikke delta i streik. Man vil da opprettholde sin lønn i streikeperioden, samtidig som man kan dra fordeler av det resultat streiken har frambragt. Men hvis *alle* arbeidstakere tenker slik, blir det ingen streik, og alle kommer dårligere ut fordi ingen vil oppnå de gevinster en streik ville gitt.¹

Hvilke avveininger gjøres så i befolkningen mellom hensynet til å la den enkelte få anledning til å følge sin egen vilje, kontra det å pålegge folk å skulle bidra med sitt til fellesskapets beste? Tabell 5.1. viser at befolkningen er delt i sitt syn på dette når det gjelder streikesituasjoner. Et flertall (62,8 %) mener at det bør være anledning til å unnlate å delta, og at dette er en rettighet som bør hjemles i lovverket. At så mange mener dette, samtidig med at det er sterk skepsis til streikebryteri, kan tyde på at mange ikke oppfatter det å unnlate å delta i en streik som gjelder ens eget arbeid som streikebryteri. Vi vil imidlertid igjen vise til den mulige tvetydigheten i utformingen av utsagnene som er diskutert foran.

Et slående trekk ved Tabell 5.1. er de store variasjonene i folks holdninger til streik. I neste avsnitt skal vi belyse mulige årsaker til dette.

5.4. Hva skaper ulike holdninger til streik og streikebryteri blant lønnstakere?

I tabell A s. 206 har vi gjengitt resultatene fra en regresjonsanalyse. Hensikten er å forsøke å fange opp den selvstendige betydning av ulike faktorer som medfører forskjeller i streikeholdning. Analysen om-

1. Det er situasjoner som dette som i spillteori kalles for «Fangens dilemma». (Se Hernes, 1975:169).

fatter bare lønnstakere.¹ De som er interessert i en mer teknisk presentasjon av resultatene henvises til vedlegg 5. Her skal vi nøye oss med å gjengi hovedresultatene.

For alle typer holdninger til streik er det *ideologisk orientering* som slår mest systematisk ut. Ikke-sosialistiske velgere er oftere mot at det skal skapes en lov som forhindrer streikebryteri, de mener oftere at det er unødvendig å streike, de er mer restriktive når det gjelder arbeidernes rett til å stenge streikebrytere ute, de mener oftere at individer må ha rett til å nekte å delta i streik, og de er mer negative til at streikeretten skal omfatte lavtlønsgrupper som utfører viktige samfunnsfunksjoner. De som vil stemme SV og DNA skårer motsatt; de er mer positive til streik, de er villig til å bruke hardere midler mot streikebrytere, og de er mindre villig til å tolerere «gratispassasjerer» under en konflikt.

Disse resultatene samsvarer godt med de vi fant i kapittel 3, der vi analyserte holdninger til transportarbeiderstreiken. Også der framgikk det at partipolitisk sympati, eller ideologiske skiller langs høyre-venstre akse, var en viktig selvstendig faktor bak en persons syn på streiken.

Imidlertid oppviser analysene i vedlegg 5 også en del funn som ikke kom fram i kapittel 3. Særlig har *organisasjonstilknytning* en del interessante effekter. For det første er det en svak, men systematisk tendens til at uorganiserte er mer villig til å prioritere enkeltindividets vilje framfor kollektivets når disse står mot hverandre. Uorganiserte er mer motvillige til at det skal finnes en lov mot streikebryteri, og de mener oftere at den enkelte må ha rett til å nekte å delta i streik. Dette gjenspeiler sannsynligvis en sterkere individualisme hos uorganiserte – en mer markert motvilje mot å innordne seg kollektive føringer.²

Samtidig finner vi at LO-organiserte skiller seg fra både uorganiserte og medlemmer av andre organisasjoner i synet på hvor drastiske

1. Grunnen er at bare lønnstakere er blitt stillet samtlige av de spørsmål som inngår i analysen. For eksempel har selvstendig næringsdrivende ikke blitt spurt om hva slags arbeidstakerorganisasjon de er medlem av, rett og slett fordi de ikke er arbeidstakere.
2. Det å være uorganisert betraktes i seg selv ofte som et gratispassasjer-fenomen. Blant LO-medlemmer er det en utbredt holdning at uorganiserte bør være med å betale kostnadene ved å frambringe de fordeler organisasjonene gir (Karlsen, 1977:282–288).

midler som kan brukes overfor streikebryteri: LO-medlemmer er mer villig til å akseptere at streikende arbeidere tar saken i egne hender, og eventuelt anvender fysisk makt for å hindre streikebryteri. Dette vil vi tro har sammenheng med den historiske erfaring som er lagret i LO i slike spørsmål. Opp gjennom tidene har organisasjonen i større grad enn andre yrkesorganisasjoner blitt konfrontert med streikebryteri. Dette kan ha nedfelt seg i en mer negativ og militant holdning overfor slik virksomhet.

En annen mulig forklaring kan være at LO-medlemmer er mer *utsatt* for streikebryteri: Når de streiker, *kan* andre bryte streiken. Hvis leger eller flyplasskontrollører streiker, har de et kunnskapsmonopol som gjør at amatørkirurger eller trafikkonstabler likevel ikke kan tre inn i deres sted. Hvis det er riktig at LO-medlemmer er mer utsatt for at andre kan gjøre jobbene deres, kan dette være en grunn til at de føler behov for å kunne ta i bruk sterkere midler overfor streikebrytere.

Oppsummert: Av de faktorene vi har sett på, er det først og fremst ideologiske skiller langs høyre-venstre akse som har selvstendig betydning for streikeholdninger. Samtidig har organisasjonsmedlemskap en viss selvstendig effekt på hvordan man betrakter gratispassasjerer, og LO-medlemmer har en mer militant holdning til streikebryteri enn medlemmer i andre organisasjoner.

Helt til slutt bør det nevnes at en stor del av forskjeller i streikeholdninger *ikke* fanges opp av de faktorer vi har studert.¹ Det er med andre ord en betydelig andel av variasjonen i folks holdninger som ikke kan tilbakeføres til *noen* av de forklaringsfaktorer vi har hatt mulighet for å trekke inn.

5.5. Offentlige inngrep i arbeidskonflikter

For arbeidstakere ligger det et viktig maktgrunnlag i å kunne påføre arbeidsgivere kostnader gjennom streik. Når det hevdes at streikeret-

1. Dette kan ses av «Forklart varians» (R^2) i Tabell A, s. 206. Denne angir hvor stor andel av den totale variasjon i de ulike holdningstyper som kan tilbakeføres til det samlede sett av forklaringsfaktorer. Som vi ser lykkes vi ikke i å fange opp mer enn mellom 12% og 19% av den totale variasjonen i de ulike holdningstypene.

ten er en demokratisk rettighet, er dette fordi trussel om eller iverksettelse av streik i forbindelse med forhandlinger er en viktig forutsetning for at arbeidstakere skal kunne fremme sine interesser i arbeidslivet på en effektiv måte. Kort sagt: Streikeretten er nært forbundet med forhandlingsretten.

For noen grupper vil iverksettelse av en streik imidlertid ikke bare bety at arbeidsgivernes rammes – det kan også oppstå skadevirkninger for en utenforstående «3. person», dvs. for andre enn de direkte involverte parter. Dette er tilfelle når for eksempel en transportarbeiderstreik rammer bensintilførselen, eller når en ingeniørstreik rammer elektrisitetsforsyningen. Dette kan ha betydning for den *reelle* streikeretten til noen arbeidstakere: Grupper som ved å streike påfører ikke bare arbeidsgivere, men også samfunnet ellers store tap, kan risikere at myndighetene raskt bringer streiken til opphør på grunn av dens samfunnsmessige skadevirkninger. Voldgiftsinstitusjonen er et viktig virkemiddel i så måte. Dermed kan den paradoksale situasjon oppstå at det som i utgangspunktet er en kilde til makt, nemlig evne til å påføre arbeidsgivere negative konsekvenser, kan bli en kilde til avmakt.

Diskusjonen om det offentliges inngrep i arbeidskonflikter dreier seg nettopp om avveining mellom to motstridende hensyn; på den ene siden hensynet til det demokratiske aspektet ved streikeretten, på den annen side hensynet til eventuelle skadevirkninger for 3. person. Hvilke holdninger gjør seg gjeldende til dette i befolkningen? Tabell 5.3. og 5.4. gjengir noen holdninger til to ulike former for offentlige inngrep i arbeidskonflikter, nemlig tvungen lønnsnemd og bruk av politi. Tabellene inneholder opplysninger om holdninger i hele befolkningen over 15 år. En nærmere analyse viste imidlertid at det er liten forskjell i synet på slike spørsmål blant yrkesaktive og yrkespassive.

Tabell 5.3. viser at det er svært liten uenighet om at tvungen lønnsnemd *kan* være nødvendig i visse situasjoner: Bare 5,8 % av de spurte er mot bruk av tvungen lønnsnemd under enhver omstendighet. På den annen side ser vi at det er store variasjoner i synet på *når* tvungen lønnsnemd skal anvendes blant de resterende 94,2 % av befolkningen. De fleste mener at dette bare kan skje når det er helt klart at konflikten medfører alvorlig fare for liv eller helse. 28,1 % av hele

befolkningen mener at tvungen lønnsnemd bør brukes hvis konflikten medfører alvorlige problemer for andre, mens en mindre andel (16,3 %) mener det er tilstrekkelig at konflikten medfører ulemper for 3. person.

Ikke uventet er det langt større skepsis til bruk av politi under arbeidskonflikter enn til bruk av tvungen lønnsnemd. 28,6 % mener at politi *aldri* bør gripe inn i konflikter, uansett om disse er tariffstridige eller ei, mens 40 % *helst* ser at politiet ikke griper inn, ihvertfall hvis konflikten er lovlig. Bare 7,2 % mener at politiet *bør kunne* gripe inn også i lovlige konflikter.¹

Tabell 5.3. Holdninger til bruk av tvungen lønnsnemd.

«Ved de siste årenes tariffoppgjør har bruken av tvungen lønnsnemnd i forbindelse med lovlige arbeidskonflikter blitt aktualisert. Hvilke av utsagnene på kortet dekker best Deres syn på hvorvidt tvungen lønnsnemnd bør brukes i forbindelse med lovlige konflikter?»

Tvungen lønnsnemd bør aldri brukes	5,8 %
Tvungen lønnsnemd bør helst unngås, men kan om nødvendig brukes i situasjoner hvor det er helt klart at konflikten medfører alvorlig fare for liv og helse	49,8 %
Tvungen lønnsnemd bør brukes hvis konflikten helt klart medfører alvorlige problemer for andre enn de direkte involverte parter	28,1 %
Tvungen lønnsnemd bør brukes hvis konflikten medfører ulemper for andre enn de direkte involverte parter	16,3 %
Totalt	100,0 %

Antall besvart: 1424 personer.

1. Se også Fennefoss' rapport i første del av denne boka. Rapporten behandler politiets rolle under transportarbeiderstreiken.

Et av de aspekter ved transportarbeiderstreiken som fikk størst offentlig oppmerksomhet var politiets inngrep overfor streikende arbeidere som blokkerte utkjøring av bensin. Denne undersøkelsen har vist at det er svært liten støtte i befolkningen for at politiet griper inn i lovlige streiker. Imidlertid er ikke resultatene i tabell 5.3. direkte anvendbare på politiets inngrep i transportarbeiderstreiken. Det hersket nemlig tvil om den *juridiske* lovligheten til noen av de blokadene som ble iverksatt, selv om selve streiken var lovlig.

Tabell 5.4. Holdninger til at politiet griper inn i arbeidskonflikter.

«Med jevne mellomrom oppstår det diskusjon om hvorvidt politiet bør gripe inn i arbeidskonflikter. Hvilken av påstandene (nedenfor) er mest i overensstemmelse med Deres syn på dette?»

Politiet bør aldri gripe inn i arbeidskonflikter, hverken lovlige eller tariffstridige	28,6 %
Politiet bør helst ikke gripe inn i arbeidskonflikter, ihvertfall ikke hvis disse er lovlige	40,0 %
Politiet bør kunne gripe inn i arbeidskonflikter, men bare hvis disse er tariffstridige	24,2 %
Politiet bør kunne gripe inn i arbeidskonflikter, selv når disse er lovlige	7,2 %
Totalt	100,0 %

Antall besvart: 1341 personer.

Tabell B s. 207 viser hvilke forhold som henger sammen med en persons holdning til offentlige inngrep.¹ Igjen er det partisympati som slår ut: Ikke-sosialistiske velgere er mer positive til tvungen voldgift såvel som til politi-inngrep i streik. Dette fant vi overraskende. Valgforskning har vist at ikke-sosialistiske velgere er klart mer negative til offentlig kontroll og inngrep i næringslivet (Valen og Aardal, 1983:169–175). Man skulle kanskje vente at dette også skulle gjelde arbeidsmarkedet, slik at de som tilhører høyresiden også skulle være mer kritisk til offentlig involvering i arbeidskonflikter. Når dette ikke er tilfelle, tyder det på at høyre-venstre-dimensjonen i politikken ikke først og fremst fanger opp ulike vurderinger av *om* det offentlige skal kontrollere næringslivet. I stedet ser skillet ut til å gå etter *hvem* man ønsker å kontrollere. Ikke-sosialistiske personer er mer negative til kontroll av bedriftsledelsens frihet til å gjøre selvstendige disposisjoner, mens de er mer positive til å kontrollere arbeidere i streik. Sosialistiske velgere er på sin side mer oppsatt på å kontrollere ledelsen, og mindre villige til å gripe inn i streiker. Det bør imidlertid understrekes at tendensene ikke er svært sterke, og at en stor del av variasjonen i holdninger til offentlige inngrep ikke forklares av de faktorer som her er trukket inn.

5.6. Individuelle og kollektive strategier

For å fremme sine interesser kan de ansatte benytte seg av flere framgangsmåter. Dels kan de opptre på egenhånd gjennom ulike *individuelle* strategier, eller de kan forsøke å bedre sin situasjon ved å gå sammen om *kollektive* framstøt. Til dette kan de benytte *formelle* kanaler og organer i bedriften, eller de kan opptre *uformelt* – både overfor ledelsen og seg imellom. Dersom vi kombinerer individuelle og kollektive strategier med formelle og uformelle kanaler, kan vi få fram et sett av *muligheter* som de ansatte har til å fremme sine interesser i bedriften. Disse framgår av firefeltstabellen (figur 5.2), der det også er fylt inn eksempler på ulike handlingsmuligheter. (Disse eksemplene er ikke uttømmende for de muligheter som faktisk finnes.)

1. Vi har her valgt å betrakte svarene i tabell 5.2. og 5.3. som en skala som måler grader av positiv/negativ holdning til offentlige inngrep i arbeidskonflikter.

Figur 5.2. Muligheter for fremming av de ansattes interesser i bedriften.

		KANAL:	
		Formell	Uformell
STRATEGI:	Individuell	<ul style="list-style-type: none"> - Opplæring - Karriereplanlegging 	<ul style="list-style-type: none"> - «Innynding» hos ledelsen - Individuelle protester
	Kollektiv	<ul style="list-style-type: none"> - Fagorganisering og faglig aktivitet 	<ul style="list-style-type: none"> - «Sabotasje» Gruppenormer Kollektivdannelse Tariffstridige aksjoner

Ser vi først på de individuelle strategier, kan de ansatte gjennom karriereplanlegging og opplæring som bedrer ens opprykksmuligheter forsøke å oppnå høyere lønn, mer interessant arbeid og en mindre underordnet stilling. De kan også forsøke å bedre sin posisjon uformelt ved å «innynde» seg hos ledelsen f.eks. ved å arbeide hardere enn kollegaene eller ved «øytjeneri» og på den måten forsøke å oppnå bedre behandling enn andre arbeidstakere. Nok en mulighet er at man protesterer mot lønns- og arbeidsforhold på individuell basis.

Problemet med de individuelle strategier sett fra de ansattes synspunkt er at de som regel ikke kan lykkes for alle ansatte samtidig. For det første er de ikke like tilgjengelige på alle nivåer i bedriften. Muligheten for internt opprykk er f.eks. større for visse funksjonærgrupper enn for arbeidere. For det andre er det som oftest ikke nok høyere stillinger til at alle kan rykke opp. Og dersom alle forsøker å innynde seg hos ledelsen, vil ikke alle kunne bli behandlet bedre. Dermed kan det lett oppstå konkurranse og konflikter de ansatte imellom om bedre jobber og arbeidslederens gunst. Samtidig kan individuelle protester bli lite effektive fordi vedkommende kan straffes med omplassering til en mindre attraktiv jobb m.m.

Bakgrunnen for de kollektive strategier er derfor ofte en erkjennelse av at det er begrenset hva man kan oppnå på egenhånd, noe parolen «samhold gir styrke» er et uttrykk for. Fagorganisering tar som tidligere nevnt nettopp sikte på å eliminere den interne konkurranse arbeidsselgerne imellom ved å få i stand en regulering av lønns- og avtaleforhold slik at alle stilles mest mulig likt. Og gjennom uformelle kollektivdannelser forsøker en ikke bare å skjermeseg mot bedriftens ytelseskrav, men også å hindre at enkeltpersoner skaffer seg personlige fordeler på bekostning av andre ved å «stikke seg fram» overfor ledelsen.

Disse to strategiene er selvfølgelig ikke gjensidig utelukkende, og i praksis vil man finne at de eksisterer side om side. Imidlertid kan det være interessant å forsøke å danne seg et bilde av hvilken av de to framgangsmåtene som lønnstakerne anser for å være viktigst. Tabell 5.5.¹ viser at det er stor variasjon i synet på dette. Et flertall på rundt 6 av 10 personer mener at man oppnår mer ved faglig organisasjonsarbeid enn ved å opptre på egen hånd. De fleste mener også at man faktisk lykkes i å endre på ting gjennom en slik form for kollektiv opptreden.

Et spørsmål som har vært mye diskutert i den senere tid gjelder styrken på solidariteten i arbeidslivet. Det hevdes at solidariteten innen yrkesgrupper, og kanskje spesielt mellom ulike grupper, er blitt svekket i de senere år. Vi har ikke i denne undersøkelsen data som gjør det mulig å belyse utviklingen av solidaritet over tid. Imidlertid har vi mulighet til å danne oss et visst bilde av hvordan lønnstakerne selv vurderer visse sider ved denne situasjonen. Tabell 5.5. viser nemlig at nærmere 80 % av de yrkesaktive helt eller delvis mener at det er en uheldig mentalitet i arbeidslivet i dag i den forstand at folk tenker for mye på seg selv og står for lite sammen. Her står vi unektelig overfor et paradoks: De fleste ønsker at folk «stod mer sammen» i arbeidslivet, men opptrer samtidig på måter som gjør at de fleste synes om hverandre at man tenker for mye på seg selv. Hva er det som hindrer at *viljen* til solidaritet ikke kommer til uttrykk i praksis? Er f.eks. de lønns- og avansementsordningene som finnes i dagens arbeidsliv utformet slik at de stimulerer de enkelte arbeidstakere til å

1. Denne tabellen omfatter bare yrkesaktive, det er bare de som har blitt stilt disse spørsmålene.

Tabell 5.5. Holdninger til kollektiv handling og solidaritet. Grad av enighet i ulike utsagn målt i prosent.

Utsagn	Helt enig	Delvis enig	Delvis uenig	Helt uenig	sum	Antall besvart
«Å drive faglig organisasjonsarbeid har liten hensikt på min arbeidsplass. Man kan ikke forandre på noe på den måten.»	22,9	14,5	18,7	43,9	100	798
«I min situasjon kan jeg oppnå mer økonomisk på egen hånd, enn ved å drive faglig organisasjonsarbeid.»	25,8	13,6	15,0	45,6	100	757
«I arbeidslivet er det idag en uheldig mentalitet. Folk tenker for mye på seg selv og står for lite sammen.»	52,7	27,1	11,4	8,8	100	831
«Man kan ikke vente støtte fra noen ved en konflikt på arbeidsplassen. Folk er gjerne flinke til å prate, men tør ikke gjøre noe når det kommer til stykke.»	29,1	28,2	24,6	18,1	100	808

opptre på egen hånd på en måte som totalt sett har konsekvenser som ingen av arbeidsakerne egentlig ønsker?

Tabell C s. 208 viser hvilke forhold som er med å forårsake variasjon i holdninger til kollektiv handling og solidaritet. Resultatene viser at *parti-tilknytning* er av en viss betydning for valget mellom kollektive og individuelle strategier: Som ventet har høyre-orienterte velgere større tro på at de må være sin egen lykkes smed, og at fagforeningsarbeid har liten hensikt. Parti-tilhørighet har derimot ingen betydning for hvordan solidariteten *oppleves*. Det er altså ingen uenighet mellom gruppene om hvordan situasjonen er med hensyn til

solidaritet. Derimot ser sosialistiske velgere oftere ut til å mene at det er nødvendig med kollektive strategier.

Etter at vi har kontrollert for forskjeller i partisympati har *yrke* ingen selvstendig betydning for valget mellom individuelle og kollektive strategier. Dette finner vi overraskende, siden funksjonærer oftere kan ha individuelle karrieremuligheter. En mulig forklaring på dette funnet er at det ikke er noen motsetning mellom organisering og individuell karriere. For eksempel er en av de viktigste oppgaver til Bankfunksjonærenes Samfunn i Bergen å sørge for interne opplæringstilbud slik at medlemmene skal stå bedre rustet overfor eksterne søkere i konkurransen om høyere stillinger (Bjørvik, 1975.)

Ellers finner vi som ventet en markert tendens til at *uorganiserte* har mindre tro på kollektive strategier. Det er også en svak tendens til at *streikeerfaring* fører til mindre individorientering og større tro på at man vil oppnå støtte fra andre under konflikter. Den sistnevnte effekten er imidlertid beheftet med en ikke ubetydelig statistisk usikkerhet.

5.7. Oppsummering

Vi skal nå presentere de mest sentrale funn fra dette kapitlet.

- Til tross for at det har blitt bygd ut et omfattende forhandlings- og avtaleverk, og de fleste mener at det er unødvendig å streike i dagens Norge, er det fortsatt mange som mener at streik ikke er et overflødig virkemiddel.
- Streikeretten står sterkt i den norske befolkning. Både denne og andre undersøkelser tyder på at rundt 2/3 av befolkningen mener at denne retten må forsvares. Av disse er det rundt 75 % som mener at dette må gjelde for alle, mens 25 % hevder at høytlønnede ikke bør ha en slik rett.
- Det er en utbredt skepsis mot streikebryteri, men det er ulike syn på hvordan slik virksomhet skal forhindres. Det er flere som mener at streikebrytere må stoppes lovveien heller enn at streikende arbeidere skal ta saken i egne hender og eventuelt bruke fysisk makt for å forhindre dem.

- De fleste mener at det bør være anledning til å la være å delta i en streik man er uenig i skal gjennomføres.
- Det går klare skiller etter politisk tilhørighet mellom folk med ulik holdning til streik. De som stemmer på sosialistiske partier er mer positive til bruk av streikevåpenet, de er villige til å bruke hardere midler mot streikebrytere, og de er mindre villige til å akseptere at folk skal ha anledning til ikke å delta i en streik de er uenige i.
- Uorganiserte er mer villige enn organiserte lønnsstakere til å prioritere enkeltindividets vilje framfor kollektivets når disse står mot hverandre. LO-organiserte viser gjennomgående en mer militant holdning overfor streikebrytere.
- Det er stor forståelse i befolkningen for at det kan være aktuelt å bruke tvungen lønnsnemnd i visse situasjoner, mens det er ulike oppfatninger om når den skal kunne brukes. De fleste ser ut til å mene at den bare bør brukes når det er helt klart at konflikten medfører alvorlig fare for liv eller helse. Det er langt mer utbredt skepsis til at politiet skal gripe inn i arbeidskonflikter, spesielt dersom det dreier seg om streiker som ikke er tariffstridige.
- Ikke-sosialistiske velgere er mer positive til at det offentlige griper inn i arbeidskonflikter.
- Det er stor oppslutning blant yrkesaktive om bruk av kollektive strategier. Resultatene tyder imidlertid på at det ikke er noen fundamental motsetning mellom individuelle og kollektive måter å fremme sine interesser på.
- Det er en svært utbredt holdning at solidariteten er for svak i arbeidslivet, og at folk står for lite sammen.
- Partitilknytning virker inn ved at borgerlige velgere har større tro på at man må være sin egen lykkes smed. Samtidig fant vi en svak tendens til at de som selv har vært i streik har større tro på kollektive strategier såvel som at man vil oppnå støtte fra andre under konflikten.

Momenter til videre debatt

I denne rapporten har vi diskutert og presentert ulike holdninger til streik og solidaritet, såvel som til streikebryteri og offentlige inngrep i arbeidskonflikter. Flere av funnene reiser mer prinsipielle spørsmål. Avslutningsvis skal vi kort kommentere to av disse.

Streikerettens dilemma har vært en rød tråd i denne rapporten. På den ene side er streikeretten nært knyttet til forhandlingsretten, og den igjen til organisasjonsfriheten. Streikeretten framheves derfor ofte som en demokratisk rettighet, som et fundament for retten til organisering. På det offisielle ideologiske plan er det stor samstemmighet om dette. Sist så vi det da Lech Walesa ble tildelt Nobels fredspris nettopp for sitt arbeid med å innføre slike rettigheter i Polen.

Men dekker den offisielle samstemmigheten ved slike anledninger over at det også i Norge er konflikter knyttet til streikeretten? Nesten 3 av 10 nordmenn mener at en lavtlønnsgruppe *ikke* bør ha anledning til å streike dersom dette rammer viktige samfunnsfunksjoner som for eksempel bensintilførselen. Og her er vi ved streikerettens dilemma: For mange grupper er det *umulig* å streike uten samtidig å ramme utenforstående «3.-person». Er streikeretten mer formell enn reell for slike grupper, fordi staten griper inn med voldgift når skadevirkningene blir for store? Hvor store kostnader i form av ulemper er samfunnet villig til å betale for streikeretten? Bør retten til å påføre samfunnet skadevirkninger gjennom streik være forbeholdt lavtlønte? Hvor skal i så fall grensen settes, og hvem skal sette den?

Massemedias rolle må også stå sentralt i en diskusjon omkring streikeretten. En viktig side ved det som Gudmund Hernes (1978) har kalt for *det mediavridde samfunn* er massemedias fokusering på det som skaper *støy*. I dette ligger det en fare for at streikens *virksomheter* framheves på bekostning av streikens *årsaker*; om og hvordan folk

kommer seg på jobben blir viktigere enn hvorfor transportarbeidere går til streik; sinte bilister i bensinkø får større nyhetsverdi enn grunnen til at forhandlinger går i stå. Bidrar massemedia på denne måten til å *overdrive* omfanget av de problemer samfunnet påføres? Skaper dette et press på politikerne til å sette tvungen voldgift på den politiske dagsorden før det er nødvendig?

Transportarbeiderstreiken og analysene i denne rapporten har vist at det er sosiale konflikter knyttet til streikeretten, til offentlig inngrep i arbeidskonflikter, såvel som til medias dekning av disse. Vi håper at denne undersøkelsen kan være med å gi momenter til en fortløpende diskusjon omkring disse spørsmål.

VEDLEGG 1

Spørreskjema

113. ALLE. VIS KORT

Har De utført noe inntektsgivende arbeid siste år? Hvis JA: Hva har De hovedsaklig arbeidet som?

- Arbeidstaker i stat/statlig virksomhet
- Arbeidstaker i fylke/kommune
- Arbeidstaker i privat virksomhet
- Selvstendig i jordbruk/fiske
- Selvstendig i annen virksomhet
- Barnepass/diverse arbeid for venner og kjente o.l.
- Nei, ikke inntektsgivende arbeid siste år

b. "I dagens samfunn er det ikke nødvendig å streike. Det finnes så godt som alltid andre måter å vinne fram på."

c. "Streikende arbeidere har moralsk rett til å hindre andre arbeidstakere i å utføre de streikendes arbeid, om nødvendig med fysisk makt."

d. "Det burde finnes en lov som gir den enkelte arbeidstaker rett til ikke å delta i en streik som omfatter ens egen arbeidsgruppe."

e. "For å bedre sine økonomiske kår må en lavtlønsgruppe ha anledning til å streike, selv om dette rammer vitale deler av samfunnsmaskineriet som f.eks. bensintilførselen."

f. "Høytlønte arbeidstakere må støtte opp om at lavtlønsgrupper får større lønnstillegg enn dem selv ved tariffoppgjørene."

HELT ENIG
DELV. ENIG
DELV. UENIG
HELT UENIG
VET IKKE

1 2 3 4 a

1 2 3 4 a

1 2 3 4 a

1 2 3 4 a

1 2 3 4 a

114. VIS KORT

På dette kortet er det satt opp en del påstander om ulike forhold i dagens arbeidsliv. Kan De for hver av disse påstandene angi om De er helt enig, delvis enig, delvis uenig eller helt uenig i de ulike påstandene?

HELT ENIG
DELV. ENIG
DELV. UENIG
HELT UENIG
VET IKKE

LES OPP:

a. "Det burde finnes en lov som hindrer arbeidsgivere i å benytte andre arbeidstakere til å utføre de streikendes arbeid."

1 2 3 4 a

Sp. g.-j. BARE TIL ARBEIDSTAKERE
(Se sp. 113).

g. "I arbeidslivet er det i dag en uheldig mentalitet. Folk tenker for mye på seg selv og står for lite sammen." 1 2 3 4 a

h. "Å drive faglig organisasjonsarbeid har liten hensikt på min arbeidsplass. Man kan ikke forandre noe på den måten." 1 2 3 4 a

i. "Man kan ikke vente støtte fra noen ved en konflikt på arbeidsplassen. Folk er gjerne flinke til å prate, men tør ikke gjøre noe når det kommer til stykket." 1 2 3 4 a

j. "I min situasjon kan jeg oppnå mer økonomisk på egenhånd, enn ved å drive faglig organisasjonsarbeid." 1 2 3 4 a

115. TIL ALLE I LØNNET ARBEID
Består en del av Deres arbeid i å lede andre arbeidstakeres arbeid?

Ja
Nei

116. BARE TIL ARBEIDSTAKERE
Er De medlem av fag- eller yrkesorganisasjon?

Ja, medlem av fagforbund
tilsluttet LO
Ja, medlem av fagforbund
tilsluttet YS eller AF
Ja, medlem av annen yrkes-
organisasjon profesjons-
forening
Nei

117. HVIS "NEI"
Har De vært medlem av fag- eller yrkesorganisasjon tidligere?

Nei
Ja

118. ALLE ARBEIDSTAKERE
Hvor lenge har De vært/var De medlem av fag- eller yrkesorganisasjon?

Antall år: _____

119.
Har De nå eller tidligere hatt tillitsverv i fag- eller yrkesorganisasjon?

Ja, har nå
Nei, har hatt tidligere
Nei

120.
Har De i den bedriften eller etaten hvor De nå arbeider vært involvert i følgende typer av arbeidskonflikter?

	<u>VÆRT</u>	<u>IKKE</u>
	<u>MED</u>	<u>VÆRT</u>
<u>LES OPP:</u>	<u>I</u>	<u>MED</u>
En streik utlyst av fag- eller yrkesorganisasjon	1	2
En tariffstridig streik	1	2
Blitt utsatt for "lock-out"	1	2
Gå-sakte aksjon	1	2

121.
Har De på andre arbeidsplasser vært med i en eller flere av denne typen konflikter?

Ja
Nei

122.
Når var De sist med i en sånn
konflikt?

Noter årstall: _____

123.
NB! Sp. 123-124 til SELVSTENDIG
NÆRINGSDRIVENDE (Se sp. 113).

Er De medlem av noen interes-
seorganisasjon i tilknytning
til Deres arbeid, f.eks.
arbeidsgiverforening, bonde-
eller fiskarlag, profesjons-
forening, bransjeorganisasjon
(f.eks. lastebileierforening)
e.l.?

Ja

Nei

124.
Har De noensinne vært med på
å iverksette følgende typer
av aksjoner?

LES OPP:	VÆRT	IKKE
	MED	VÆRT
	PÅ	MED
Lock-out	1	2
Leveringsstopp	1	2
Annet, noter:	1	2

125. TIL ALLE
I forbindelse med tariffoppgjøret
våren 1982 gjennomførte medlemmer
av Norsk Transportarbeiderforbund
en streik. Streiken omfattet
store deler av landet og berørte
store deler av transportnett
og bensintilførselen. Den varte
fra 21. april til 5. mai, altså
vel to uker.
Kan De huske om denne streiken
skapte problemer for Dem eller
Deres familie på noen av de
følgende områder?

LES OPP:	JA	NEI
Reiser til og fra arbeid	1	2
Innkjøp	1	2
Barnepass	1	2
Besøk til slekt og venner	1	2
Andre problemer	1	2
Hvis andre: Hvilke andre?		

126. VIS KORT
Hvilke av utsagnene på dette kor-
tet gir best uttrykk for Deres
vurdering av denne streiken?

Nødvendig for å heve lønns-
nivået i en lavtlønnsgruppe

Nødvendig for å heve lønns-
nivået i en lavtlønnsgruppe,
men den burde ikke ha rammet
bensintilførselen

Unødvendig, transportarbei-
derne burde akseptert det
tilbudet de fikk

127.
Er De eller Deres familie avhengig
av å bruke bil eller buss daglig
for å komme til/fra arbeid, fore-
ta innkjøp, ordne barnepass e.l.?

Ja, helt avhengig

Ja, bil/buss en fordel, men
ikke helt nødvendig

Nei

128.
Har dere egen bil her i husstanden?

Ja

Nei

129. VIS KORT

Med jevne mellomrom oppstår det diskusjon om hvorvidt politiet bør gripe inn i arbeidskonflikter. Hvilken av påstandene på kortet er mest i overensstemmelse med Deres syn på dette?

Politiet bør aldri gripe inn i arbeidskonflikter, hverken lovlige eller tariffstridige

Politiet bør helst ikke gripe inn i arbeidskonflikter, ihvertfall ikke hvis disse er lovlige

Politiet bør kunne gripe inn i arbeidskonflikter, men bare hvis disse er tariffstridige

Politiet bør kunne gripe inn i arbeidskonflikter, selv når disse er lovlige

Vet ikke

HERFRA TIL ALLE:

B10. KJØNN

Mann
Kvinne

B11. STILLING I HUSSTANDEN

Husmor
Datter
Annen kvinne
Husfar
Sønn
Annen mann

B12.

Er De:

Gift
Ugift
Tidligere gift, separert,
fraskilt, enke, enkemann

130. VIS KORT

Ved de siste årenes tariffoppgjør har bruken av tvungen lønnsnemnd i forbindelse med lovlige arbeidskonflikter blitt aktualisert. Hvilke av utsagnene på kortet dekker best Deres syn på hvorvidt tvungen lønnsnemnd bør brukes i forbindelse med lovlige konflikter?

Tvungen lønnsnemnd bør aldri brukes

Tvungen lønnsnemnd bør helst unngås, men kan om nødvendig brukes i situasjoner hvor det er helt klart at konflikten medfører alvorlig fare for liv og helse

Tvungen lønnsnemnd bør brukes hvis konflikten helt klart medfører alvorlige problemer for andre enn de direkte involverte parter

Tvungen lønnsnemnd bør brukes hvis konflikten medfører ulemper for andre enn de direkte involverte parter

B13-14.

Innenfor hvilken av disse grupper er Deres alder?

15-17 år
18-19 år
20-24 år
25-29 år
30-34 år
35-39 år
40-44 år
45-49 år
50-54 år
55-59 år
60-64 år
65 år eller mer

B15.
Har husstandens husmor inntekts-
givende arbeid på heltid eller
deltid?

Ja, på heltid

Ja, på deltid

Nei, har ikke

B16.
Har De selv inntektsgivende arbeid
på heltid eller deltid?

Ja, på heltid

Ja, på deltid

Nei, har ikke Hopp til sp. B18

B17.
Er De organisert i LO eller i et
forbund tilknyttet LO?

Ja

Nei

B18. ALLE
Er De husstandens hovedforsørger?

Ja Still sp. B21

Nei Still sp. B19 og B21

B19-20.
Hva er hovedforsørgerens yrke
og næring?

Skriv nøyaktig yrke her og
registrer både under yrke og
næring nedenfor.

YRKE:

Student/skoleelev
Pensjonist/trygdet
Husmor
Arbeider
Funksjonær
Selvstendig

NÆRING:

Jordbruk, skogbruk
Fiske, fangst
Industri, håndverk
Forretning, bank, forsikring
Hotell, restaurant, turist-
næring
Luft-, sjø-, landtransport,
post, telefon, telegraf
Offentlig administrasjon,
kommune/stat
Undervisning, forskning
Tjenesteyting, immateriell
virksomhet

B21-22.

Hva er Deres yrke og næring?

Skriv nøyaktig yrke her og
registrer både under yrke og
næring nedenfor.

YRKE:

Student/skoleelev
Pensjonist/trygdet
Husmor
Arbeider
Funksjonær
Selvstendig

NÆRING:

Jordbruk, skogbruk
Fiske, fangst
Industri, håndverk
Forretning, bank, forsikring
Hotell, restaurant, turist-
næring
Luft-, sjø-, landtransport,
post, telefon, telegraf
Offentlig administrasjon,
kommune/stat
Undervisning, forskning
Tjenesteyting, immateriell
virksomhet

B23-24.

I hvilken av følgende grupper er
husstandens samlede årsinntekt?
LES EVENTUELT OPP SVAR-
ALTERNATIVENE.

KR. PR. ÅR

Under 40.000
40.000 - 49.000
50.000 - 59.999
60.000 - 69.999
70.000 - 79.999
80.000 - 89.999
90.000 - 99.999
100.000 - 109.999
110.000 - 119.999
120.000 - 129.999
130.000 - 139.999
140.000 - 149.999
150.000 - 159.999
160.000 - 169.999
170.000 - 179.999
180.000 - 189.999
190.000 - 199.999
200.000 og over

B25-26.

I hvilken av følgende grupper er
Deres eigen personlige årsinntekt?

KR. PR. ÅR

Under 40.000
40.000 - 49.999
50.000 - 59.999
60.000 - 69.999
70.000 - 79.999
80.000 - 89.999
90.000 - 99.999
100.000 - 109.999
110.000 - 119.999
120.000 - 129.999
130.000 - 139.999
140.000 - 149.999
150.000 - 159.999
160.000 - 169.999
170.000 - 179.999
180.000 - 189.999
190.000 - 199.999
200.000 og over

B27.

Antall personer i husstanden i
alt, alle voksne og alle barn
medregnet?

1 person
2 personer
3 personer
4 personer
5 personer eller flere

B28.

I hva slags av følgende boliger
bor husstanden:

Bondegård eller hus tilhørende
bondegård
Enebolig
Tomannsbolig
Tremanns-, firemannsbolig,
rekkehus
Blokk, leiegård
Hybel

B29-36.

I hvilke av følgende grupper er
det ett eller flere husstands-
medlemmer? LES OPP:

Husfar
Husmor
Barn 0-2 år
Barn 3- 6 år
Barn 7-12 år
Barn 13-15 år
Barn 16 år og eldre
Andre voksne

B37.

Hva er den høyeste skole De har
tatt avsluttende eksamen fra?

Folkeskole, framhaldsskole,
realskole, middelskole,
9-årig skole
Gymnas, handelsgymnas,
økonomisk gymnas
Universitet, høyskole

B38-39.

Alle over 18 år har stemmerett her i landet. Ville De stemme hvis det var Stortingsvalg i morgen? Hvis JA: Hvilket parti ville De stemme på?

RV/Rød Valgallianse (AKP)
Arbeiderpartiet
Norges Kommunistiske Parti (NKP)
Sosialistisk Venstreparti
Fremskrittspartiet (Anders Langes Parti)
Det Liberale Folkepartiet (Det Nye Folkepartiet)
Høyre
Kristelig Folkeparti
Norges Demokratiske Parti
Senterpartiet
Venstre
Annet parti

B40-41.

Stemte De ved Stortingsvalget i september 1981? Hvis JA: Hvilket parti stemte De på? Hvis NEVNT FELLESLISTE, SPØR: Kan De nevne hvilket parti De ville stemt på hvis det ikke hadde vært fellesliste?

RV/Rød Valgallianse (AKP)
Arbeiderpartiet
Norges Kommunistiske Parti (NKP)
Sosialistisk Venstreparti
Fremskrittspartiet (Anders Langes Parti)
Det Liberale Folkepartiet (Det Nye Folkepartiet)
Høyre
Kristelig Folkeparti
Norges Demokratiske Parti
Senterpartiet
Venstre
Annet parti

B42-44. FYLKE

Oslo
Østfold
Akershus
Hedmark
Oppland
Buskerud
Vestfold
Telemark
Aust-Agder
Vest-Agder
Rogaland
Hordaland
Sogn og Fjordane
Møre og Romsdal
Sør-Trøndelag
Nord-Trøndelag
Nordland
Troms
Finnmark

B45. KOMMUNE

Skriv kommunens navn

Oslo
Bergen, Trondheim
Annen by
Tettbygd strøk
Spredt bebyggelse (mindre enn 200 personer i klynge)

B46. DAG FOR INTERVJUET

Mandag
Tirsdag
Onsdag
Torsdag
Fredag
Lørdag
Søndag

B47.

Har dere telefon her i husstanden?

Ja

Nei

VEDLEGG 2

Om inndeling og sammenslåing av undergrupper i utvalget

Vi kan illustrere de problemene vi her kan støte på ved å se på hvordan vurdering av transportarbeiderstreiken henger sammen med hvor gamle de intervjuede er. Deler vi de intervjuede inn i 4 alderskategorier, får vi følgende fordeling på de tre svaralternativene:

Alder	15–24 år	25–49 år	50–64 år	65 år og over
1. Støtte	44.4	40.1	32.4	23.1
2. Betinget støtte	31.6	24.0	22.9	22.6
3. Avstand	24.0	35.9	44.7	54.0
Totalt	100.0	100.0	100.0	100.0
(N) (1397)	(225)	(658)	(293)	(221)

Tabellen leses på følgende måte:

- (N) står for antall personer, dvs. at tabellen er basert på svar fra i alt 1397 personer som fordeler seg med henholdsvis 225, 658, 293 og 221 i de ulike alderskategoriene.
- Tallene inne i tabellen angir svarfordelingen, i prosent, på de tre svaralternativene for hver av aldersgruppene.

Sammenligner vi de yngste (15–24 år) med de eldste (65 år og over), ser vi en slående forskjell i vurderinger. Bortimot halvparten av de yngste (44,4%) angir svaralternativ 1, mens over halvparten av de eldste angir alternativ 3. Spørsmålet er nå om vi med rimelighet kan stole på at dette gir uttrykk for en tendens i befolkningen. Svaret her

er ja, og det skyldes to forhold. For det første vet vi at alderssammensetningen i utvalget noenlunde tilsvarer alderssammensetningen i befolkningen. For det andre er det såpass mange intervjuede innen hver av alderskategoriene at svarfordelingene innen disse også kan forventes å være representative.

Etter å ha observert denne klare sammenhengen mellom alder og syn på streiken i totalutvalget, kunne vi være interessert i å undersøke om dette også gjelder for medlemmer av LO. Er det en tilsvarende «alderskløft» innen LO? Tilsvarende tabell for LO-medlemmer ser slik ut:

Alder	15–24 år	25–49 år	50–64 år	65 år og over
1. Støtte	65.6	51.8	46.8	0.0
2. Betinget støtte	31.3	22.6	26.0	50.0
3. Avstand	3.1	25.6	27.3	50.0
Totalt	100.0	100.0	100.1	100.0
(N) (308)	(32)	(195)	(77)	(4)

Forskjellen mellom de aller yngste og de aller eldste er her tilsynelatende enda mer slående enn i utvalget generelt. Denne observasjonen er imidlertid ikke til å stole på av to grunner. For det første er alderssammensetningen i utvalget av LO-medlemmer neppe representativt for LOs medlemsmasse. De aller eldste er sannsynligvis sterkt underrepresentert (de utgjør bare 1.3 % av utvalget). Dessuten ser vi at det bare er 4 personer som er intervjuet i denne aldersgruppen. Men så få intervju kan tilfeldighetene slå så sterkt ut at vi ikke kan stole på at svarfordelingen er representativ for denne aldersgruppen innen LO.

Når vi støter på denne typen representativitetsproblemer, har vi valget mellom enten å ta problemkategorien (her: aldersgruppen 65 år og eldre i LO) ut av tabellen og analysen, eller lage nye kategorier (her: f.eks. å bruke en ny alderskategori 50 år og over).

Argumentet for å gjøre det første, er at vi strengt tatt har for usikre

data om de aller eldste til at de bør inngå i analysen. Skal vi velge den andre løsningen, må vi kunne argumentere for at fordelingen i de kategoriene vi slår sammen (her: gruppen 50–64 år og gruppen 65 år og over) ikke er nevneverdig forskjellige.

Ser vi på utvalget av LO-medlemmer, er det en klar tendens til å velge svaralternativ 3 med økende alder, også når gruppen 65 år og over holdes utenfor. Da dette stemmer godt overens med tendensen i totalutvalget, er det god grunn til å anta at tendensen blant de eldste LO-medlemmene også vil være lik tendensen blant de eldste i totalutvalget. Slår vi sammen de to høyeste aldersgruppene i LO-utvalget, får vi følgende fordeling i den nye alderskategorien:

Alder	50 år og over
1. Støtte	44.4
2. Betinget støtte	27.2
3. Avstand	28.4
Totalt	100.0
(N)	(81)

I forhold til den gamle fordelingen i gruppen 50–64 år, ser vi at svaralternativ 3 har økt noe (fra 27.3 % til 28.4 %). Dette var det vi kunne forvente fra den almene tendensen blant de eldste. Problemet er om vi på denne måten egentlig skjuler for en langt sterkere tendens blant de aller eldste til å velge svaralternativ 3.

For å vurdere dette, kan vi igjen se på totalutvalget. Der ser vi at det er en klar, om ikke dramatisk tendens til at gruppen 65 år og over oftere bruker svaralternativ 3 enn gruppen 50–64 år (54.3 % mot 44.7 %). Det som kanskje er vel så betydningsfullt, er at det er en langt svakere tendens i LO-utvalget enn i totalutvalget til at svaralternativ 3 velges når vi sammenligner gruppen 25–49 år og gruppen 50–64 år (25.6 % mot 27.3 %), og at relativt langt færre i disse aldersgruppene velger dette svaret blant LO-medlemmer enn i totalutvalget (der de tilsvarende tall er 35.9 % mot 44.7 %). Det gir grunn til å anta at

forskjellen mellom gruppen 50–64 år og gruppen 65 år og over blant LO-medlemmer også er langt mindre enn den vi finner i totalutvalget. Totalt sett vil vi derfor konkludere med at en sammenslåing av de to høyeste alderskategoriene for LO-medlemmer ikke undervurderer tendensen blant LO-medlemmer når det gjelder sammenhengen mellom alder og syn på streiken, kanskje heller tvert om.

Når vi har gått såpass detaljert inn på dette eksemplet, er det for å vise noen av de vurderingene vi har måttet gjøre når vi har delt utvalget inn i underutvalg. Av plasshensyn og av hensyn til framstillingen ellers, har vi vurdert det som lite hensiktsmessig å referere denne typen overveielser hver gang vi foretar en undergruppering, untatt der det kan være mistanke om at det skjuler seg informasjon som kan være viktig å få fram.

Om å lese tabeller og diagrammer

Før man går løs på en tabell eller et diagram, er det viktig å være klar over at de ikke er satt opp på noen tilfeldig måte. Hva slags problemstilling man ønsker å belyse bestemmer både hva som tas med og ordningen av kategoriene. Før man ser på innholdet i tabellen eller diagrammet, må man derfor være klar over hva slags problemstilling som er ment å skulle belyses.

Når problemstillingen ganske enkelt er hvordan synet på transportarbeiderstreiken er i befolkningen, ordner vi først svarkategoriene (her: fra 1 til 3) slik at vi får en klar rangering av disse (her: fra klar støtte til klar avstand). En tabell kan da vise hvor stor andel av de intervjuede som fordeler seg på de rangerte svaralternativene (se tabell 3.1, s. 132).

Mer kompliserte problemstillinger krever mer kompliserte tabeller og diagrammer. Hvis problemstillingen er om det er noen bestemt sammenheng mellom syn på streiken og de intervjuedes alder, ordner vi tabellen eller diagrammet på en slik måte at svaret på denne problemstillingen kan leses mest mulig direkte ut. I tillegg til å rangere svaralternativene som før, ordner vi nå de intervjuede inn i ulike alderskategorier og rangerer de etter stigende alder. Når vi skal lese en slik tabell eller diagram, er det viktig å huske på at det vi er interessert i å finne ut, er om det er forskjeller *mellom* alderskategoriene. Det gjør vi ved å sammenligne tallene i tabellen *på langs* (horisontalt). Om vi tar for oss tabellen som viser sammenhengen mellom alder og syn på streiken i totalutvalget (se vedlegg 2, s. 196), begynner vi med å sammenligne horisontalt tallene på den første linjen i tabellen. Disse tallene viser hvor stor andel av de intervjuede *innen hver alderskategori* som benytter svaralternativ 1 (støtte). Vi ser at det er en klar tendens til at støtten synker med økende alder (gradvis fra 44.1 % til 23.1 %). Går vi til den andre linjen i tabellen, ser vi en

tilsvarende tendens til at betinget støtte også gradvis synker med økende alder (fra 31,6 % til 22.6 %). Den siste linjen inne i tabellen viser like klart at avstanden til streiken øker med økende alder (fra 24.0 % til 54.0 %). Den informasjonen vi har i en slik tabell kan vi sammenfatte enda mer i enkle søylediagram som f.eks. viser grad av støtte til streiken innen ulike aldersgrupper (se figur 3.4, s. 139). Vet vi grad av støtte, vet vi samtidig grad av avstand. Diagrammet inneholder derfor den samme informasjon som tabellen.

Hovedtendensen i tabellen og diagrammet er derfor klar: Det er en klar tendens til at støtten til streiken synker med stigende alder. *Hvorfor* er det en slik tendens? Dette gir tabellen eller diagrammet *ikke* svar på. For å svare på dette må vi bruke våre kunnskaper og fantasi for å finne fram til en forklaring som stemmer med tendensen i tabellen eller diagrammet. Dette er kanskje den vanskeligste delen av analysen. Våre ambisjoner i retning av å presentere gode og fullstendige forklaringer på det dataene fra undersøkelsen viser, er beskjedne i denne boken. I hovedsak har boken et deskriptivt preg, dvs. at den *beskriver* resultatene fra undersøkelsen, mer enn den forsøker å forklare dem.

Tabellene som beskriver resultatene fra undersøkelsen er hele veien bygget opp på den måten som er beskrevet foran, og vi har lagt vekt på å forenkle tabellene ved å benytte søyle-diagrammer. Strengt tatt kunne vi selvsagt ha framlagt resultatene fra undersøkelsen uten en eneste tabell eller et eneste diagram. Når vi likevel presenterer tabeller og diagrammer, er det hovedsakelig av to grunner. For det første for at det ikke skal være noen tvil om hva slags materiale vi trekker våre konklusjoner på grunnlag av. For det andre for å presentere materialet på en slik måte at andre kan studere det nærmere ut fra sine egne problemstillinger, finne fram til andre forklaringer etc.

Vi håper dette kan tjene som en veiledning for de som ikke er vant til å omgås tabeller og diagrammer. Like viktig som å framheve verdien av slike hjelpemidler og av å kunne lese dem, er det å framheve de begrensninger og problemer som knytter seg til tolkningen av dem. Vi håper vi har fått fram begge disse aspektene på en slik måte at det har stimulert nysgjerrigheten og lysten til å lese videre.

Diskriminantanalyse av holdninger til transportarbeiderstreiken

Diskriminantanalyse er en statistisk teknikk som gjør det mulig å fastlegge på hvilken måte grupper av befolkningen atskiller seg fra hverandre på variable som uttrykker forskjellige livsforhold (se f.eks. Klecka, 1980; Colbjørnsen, Hernes og Knudsen, 1982). Enkelt uttrykt går vi fram på følgende måte:

- 1) Inndel utvalget i undergrupper som skal beskrives – i vårt tilfelle grupper med forskjellig holdning til transportarbeiderkonflikten.
- 2) Velg ut et sett variable som en venter at disse undergruppene skårer forskjellig på. I dette tilfellet dreier det seg om individuelle bakgrunnsfaktorer, posisjon i arbeidslivet, samt ideologisk orientering (jfr. Figur 3.4, s. 157).
- 3) Lag en indeks som adderer hver persons skåre på alle variablene, men der variablene vektet slik at forskjellen mellom undergruppene blir så stor som mulig.

Ideelt skulle indeksverdiene som hvert individ *innen* undergruppene får være omtrent like, samtidig som det er klare forskjeller mellom gruppene, og disse skulle dermed fange opp forskjellene mellom folk med ulik holdning til transportkonflikten. Når så undergruppene er plassert på en indeks (diskriminantfunksjon), kan man kombinere variablene på nytt ved å vekte dem på en annen måte, helt uavhengig av den første, for å se om gruppene atskiller seg fra hverandre langs en annen dimensjon som går på tvers av den første. Og slik kan man fortsette til det ikke er flere signifikante dimensjoner å hente i materialet. De ulike dimensjonenes evne til å fange opp forskjeller mellom gruppene uttrykkes ved en såkalt kanonisk korrelasjon. Dersom denne kvadreres, får vi et tall som viser hvor mye av variasjonen i den aktuelle dimensjon som ligger mellom gruppene. Dette tallet kan brukes som en indikator på hvor sterkt gruppetilhørighet er forbun-

det med de variable som skiller mellom gruppene.

I vårt tilfelle ønsker vi å skille mellom grupper som har ulik holdning til transportstreiken, og vi starter med å dele materialet inn i tre grupper (Jfr. spørsmål 126, s. 190):

- 1) De som mener streiken var nødvendig for å heve lønnsnivået i en lavtlønnsgruppe.
- 2) De som mener det samme som 1), men som mener at streiken ikke burde ha rammet bensintilførselen.
- 3) De som mener streiken var unødvendig, og at Transportarbeiderne burde akseptert det tilbudet de fikk.

Neste skritt består i å plukke ut et sett av variable som vi antar vil skille mellom disse tre gruppene. Følgende variable inngår i analysen:

- 1) *ALDER*, målt som en ordinalvariabel med 12 verdier (Spm. B.13)
- 2) *UTDANNING*, ordinalvariabel med tre verdier (Spm. B.37).
- 3) *KJØNN*, Mann = 1, Kvinne = 0
- 4) *YRKE*, Arbeider = 0, Funksjonær = 1 (Spm. B.19)
- 5) *ARBEIDSTID*, Heltid = 1, Deltid = 0 (Spm. B.15)
- 6) *ORGANISASJONSTILHØRIGHET*. Denne er representert ved to dummy-variable: Uorganisert og medlem av andre organisasjoner enn LO. LO-organiserte er referansekategori.
- 7) *STRIKE-ERFARING*, 1 = har vært med i streik, 0 = ikke vært med i streik.
- 8) *PARTIPREFERANSE*, 1 = SV, DNA; 0 = Kr.F., SP, Venstre, Høyre og Fremskrittspartiet.
- 9) *GENERELL HOLDNING TIL STRAIK*. Ordinalvariabel med 4 verdier som måler grad av enighet i utsagnet: «I dagens samfunn er det ikke nødvendig å streike. Det finnes så godt som alltid andre måter å vinne fram på.» Høy verdi innebærer uenighet i utsagnet.

Analysen gjennomføres bare for lønnstakere, dvs. de som oppgir at de er enten arbeider eller funksjonær på spørsmål B.19. Grunnen til at ikke selvstendige er med er at disse ikke er blitt stillet spørsmålene om organisasjonstilknytning og streike-erfaring.

I utgangspunktet gir dette oss et underutvalg på 778 personer. Imidlertid mister vi 159 personer, noe som hovedsakelig skyldes at en del personer ikke har besvart spørsmålet om stemmegivning. Nærmere analyser vi har foretatt tyder imidlertid ikke på at dette frafallet vil rokke ved hovedkonklusjonene i analysen, som dermed omfatter 619 personer.

Analysen ga kun én statistisk signifikant diskriminantfunksjon med en kanonisk korrelasjon på .535. Kvadrerer vi dette tallet, finner vi at 28.6% av variansen i denne funksjonen ligger mellom gruppene. Sammenlignet med hva som er vanlig i samfunnsvitenskapelig forskning tyder dette resultatet på at vår modell fanger opp en ikke ubetydelig del av årsakene til at folk har ulik holdning til transportkonflikten. Det går også fram av resultatene at den funksjonen som er trukket ut måler *grader av sympati* med streiken. Det kan vi se av de såkalte gruppe-centroidene, som er hver av gruppens plassering på den aktuelle funksjon. Gruppe 1 og 3 utgjør ytterpunkter, mens gruppe 2 ligger i en mellomposisjon.

I kapittel 3 har vi gjort bruk av to typer resultater fra diskriminantanalysen. Det gjelder for det første *strukturkoeffisientene*, som måler den parvise sammenheng (korrelasjon) mellom diskriminantfunksjonen og de enkelte variable. Ingen av enkeltvariablene i analysen er så skjevt fordelt at det skulle være misvisende å bruke korrelasjonskoeffisienter til å rangere styrken på de ulike variables brutto sammenheng med diskriminantfunksjonen. Deretter har vi gjort bruk av de *standardiserte diskriminantvektene*, som er det selvstendige bidrag fra hver av enkeltvariablene på diskriminantfunksjonen, dvs. den vekt den enkelte variabel har når vi har kontrollert for innflytelsen fra de andre variablene.

Vi har brukt følgende grenser for å si noe om styrken på sammenhenger:

$\pm .5$ = sterk sammenheng

mellom $\pm .5$ og $\pm .2$ = moderat sammenheng

under $\pm .2$ = liten eller ingen sammenheng

Det finnes ingen standardregler for hvor grensene mellom ulik styrke skal settes, og det er således et visst innslag av skjønn til stede her.

Resultatene er som følger:

Variabel	Struktur- koeffisienter	Standardiserte vekker
Partipreferanse	.78	.62
Holdning til streik	.68	.55
Streike-erfaring	.29	.17
Yrke	-.34	-.20
Alder	-.13	-.10
Utdanning	-.17	-.02
Kjønn	.13	.00
Arbeidstid	.16	.08
Andre organisasjoner	-.22	-.15
Uorganisert	-.20	-.02

Tabell C: Årsaker til variasjoner i individuell og kollektiv orientering. Standardiserte regresjonskoeffisienter. Bare lønnstakere.

Forklaringsfaktor	Holdning I	Holdning II	Holdning III	Holdning IV
Partisypati	.140	-	.153	-
Alder	-.119	-	-	-.096
Kjønn	-	-	-.12	-
Andre organisasjoner	-	-	-	-
Uorganisert	-.326	-	-.329	-
Streikeerfaring	-	.082*	.170	-
Yrke	-	-	-	-
Arbeidstid	-	-	-	-
Utdanning	-	.11	-	-
Forklart varians (R ²)	.155	.055	.232	.037

Antall besvart: 566

Holdning I: Ikke endre noe ved fagforeningsarbeid; Holdning II: Ikke vente støtte under konflikt; Holdning III: Kan oppnå mer på egenhånd; Holdning IV: Folk tenker for mye på seg selv.

Holdning er skalert slik at høy verdi innebærer kollektiv orientering. Bare effekter som er statistisk signifikant på 5 %-nivå er rapportert med unntak av *, som er signifikant på 7 %-nivå.

Litteratur

- Bergens Transportarbeiderforening 1982. *Transportarbeiderkonflikten 1982. Glimt og lærdommer fra streiken i Bergen.*
- Bjørvik, Kjell Inge 1975. *Bankfunksjonærene i Bergensområdet.* Bergen: Norges Handelshøyskole.
- Colbjørnsen, Tom; Hernes, Gudmund og Knudsen, Knud 1982. *Klassestruktur og klasseskiller.* Oslo: Universitetsforlaget.
- Dahrendorf, Ralf 1959 *Class and Class Conflict in An Industrial Society.* London: Routledge & Kegan Paul.
- Fennefoss, Arvid 1982. *Politi og streikende. Forholdet mellom politi og streikende transportarbeidere under transportarbeiderstreiken våren 1982.* Oslo: FAFO.
- Fivelsdal, Egil 1964. *Funksjonærenes syn på faglige og politiske spørsmål.* Oslo: Universitetsforlaget.
- Hellevik, Ottar 1977. *Forskningsmetode i sosiologi og statsvitenskap.* Oslo: Universitetsforlaget.
- Hernes, Gudmund 1968. *Ideology and Organization. The case of the Norwegian Labour Movement.* Stensil.
1975. *Makt og avmakt.* Oslo: Universitetsforlaget.
1978. «Det mediavridde samfunn» I: G. Hernes (red): *Forhandlingsøkonomi og blandingsadministrasjon.* Bergen: Universitetsforlaget.
- Høgsnes, Geir 1981. *Lønns- og inntektsutvikling for utvalgte grupper arbeidstakere 1969–1979.* Oslo: Institutt for Samfunnsforskning.
- Karlsen, Jan Erik 1977. *Hva skjer i fagbevegelsen?* Oslo: Tiden Norsk Forlag.
- Klecka, William R. 1980. *Discriminant Analysis.* Beverly Hills, California: Sage.
- Korpi, Walter 1983. *The Democratic Class Struggle.* London: Routledge & Kegan Paul.

- Korsnes, Olav 1981. *Fagbevegelse og konfliktregulering – Om fagbevegelsens rolle i institusjonalisering av konflikter i arbeidslivet*. I Colbjørnsen, Tom; Korsnes, Olav og Nordhaug, Odd: *Fagbevegelsen – Interesseorganisasjon og administrator*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Lysgaard, Sverre 1965. *Arbeidernes syn på faglige og politiske spørsmål*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Olson, Mancur 1965. *The Logic of Collective Action*. Cambridge: Cambridge Univ. Press.
- Ousland, Gunnar 1947 (1974). *Fagorganisasjonen i Norge 1. Fra avmakt til stormakt 1870 – 1920*. Oslo: Tiden Norsk Forlag.
- Roberts, Ben C. 1974. «Growth and Developments of Industrial Conflicts since 1945» I: Ronald H. Preston: *Industrial Conflicts and their Place in Modern Society*. London: SCM-Press.
- Valen, Henry 1981. *Valg og politikk*. Oslo: NKS-forlaget.
- Valen, Henry og Aardal, Bernt O. 1983. *Et valg i perspektiv*. Oslo, Statistisk Sentralbyrå: Samfunnsøkonomiske studier nr. 54.

Etterord

Da vårt forbund engasjerte Fagbevegelsens senter for forskning, utredning og dokumentasjon (FAFO) til å utrede flest mulige generelle problemstillinger i forbindelse med streiker i vårt eget samfunn, var vår bakgrunn selvfølgelig den 15 dager lange transportarbeiderstreiken i 1982. Man bør huske på at det var omkring 27 år siden Transportarbeiderforbundet hadde vært ute i en streik av så omfattende karakter. Samfunnet har forandret seg i løpet av disse årene, og også problemene knyttet til streiker.

En streik i transportsektoren lammer vitale deler av et samfunns-maskineri på en helt annen måte enn de fleste streiker, hvor virkningene oftest er begrensede.

En rekke spørsmål ble aktualisert i forbindelse med vår konflikt. Eksempelvis kan nevnes: Hvordan ser befolkningen på en lovlig streik for å bedre lavtlønnedes vilkår? Hvordan er dette, og andre spørsmål, påvirket av alder, fagorganisering, politisk tilknytning og lønnsnivå? Hva mener opinionen om bruk av tvungen lønnsnemd, i såvel lovlige som tariffstridige streiker? Hvordan ser man på politiets inngripen i en lovlig streik? Hvilken oppgjørsform mener de organiserte er å foretrekke? Hvordan ser opinionen på myndighetenes vedtak og inngripen, direkte som indirekte, under transportarbeiderstreiken? Hva slags innvirkning hadde massemedia på konflikten, ved fokuseringen på konfliktenes såkalte «nyhetsmessige» sider i et omfang som mangler sidestykke innen norsk fagbevegelse? Og endelig: Hvordan står det til med solidariteten som hele den norske arbeiderbevegelse er bygget på?

Vi ønsket svar på disse spørsmålene, først og fremst for å få nye erfaringer på en rekke spørsmål som i liten grad har blitt belyst ved slike undersøkelser tidligere. Men vi ønsket også å skape grobunn for debatt, såvel innen den faglige som politiske arbeiderbevegelse.

De resultater som foreligger i de to undersøkelsene i denne boken, gir et godt bakgrunnstoff for *videre* debatt, nye konklusjoner og målsettinger.

Så langt en kan basere seg på denne typen markedsundersøkelser, gir Colbjørnsen og Korsnes' undersøkelse et godt bilde av det norske folks meninger om noen av de viktigste sider ved streiken i 1982 og streiker generelt. Fra Transportarbeiderforbundets side er det mest gledelige resultatet at ca. 6 av 10 nordmenn støttet streiken i 1982. Samtidig viser undersøkelsen av ca. 2/3 av befolkningen mener at lavtlønnsgrupper må kunne streike, selv om det rammer vitale deler av samfunnsmaskineriet (som f.eks. bensintilførselen).

Videre fremgår det av «Streik og solidaritet» at streiken ikke skapte de store problemer for flesteparten av befolkningen. Man kan trygt spørre om ikke massemedias fokusering på streikens negative sider, sett med utenforståendes øyne, var hovedårsaken til hamstring, såvel av mat som bensin. Og videre er det nærliggende å spørre om ikke denne fokusering påvirket streikens utvikling, slik at tvungen lønnsnemd ble benyttet før det strengt tatt var nødvendig ut fra samfunnsmessige hensyn. «Streik og solidaritet» viser også at et stort flertall mener at tvungen lønnsnemd helst bør unngås, dersom det ikke er fare for liv og helse.

Disse, og flere av de andre resultater, gjør det naturlig å starte en debatt innen arbeiderbevegelsen. Det gjelder en bedre ivaretagelse av våre rettigheter til arbeidskamp i avtaleforhandlinger. Kanskje arbeiderbevegelsens egne politikere også trenger nye påminnelser om at streikeretten er nært tilknyttet forhandlingsretten, og en viktig forutsetning for *reelle* forhandlinger. Man bør her huske på at evne til å påføre den andre part negative konsekvenser er arbeidstakernes sterkeste forhandlingsvåpen.

I «Streik og solidaritet» tas også medlemmenes syn på oppgjørsformer opp. Konklusjonene er ikke faste og entydige. Det synes å være et stort flertall for at forbundsvise tariffoppgjør foretrekkes når formålet er å oppnå best mulig resultat for egen gruppe.

Colbjørnsen og Korsnes peker også på at profesjonalisering gjennom bruk av økonomisk ekspertise, er blitt viktigere i forhandlingene. Derved sier det seg selv at kompliserte regnemåter, såvel faglig som samfunnsøkonomisk, gir mindre rom for faglig medlemsmessig

engasjement og mobilisering. Kanskje tiden er inne til en seriøs gjennomgang av dette viktige spørsmål.

Politiets rolle under transportarbeiderstreiken blir utførlig behandlet i Fennefoss' rapport «Politi og streikende». Denne rapporten, sammen med et nytt etterord, avdekker en rekke problemer ved forholdet politi – streikende.

Et hovedpoeng i «Politi og streikende» er at de forskjellige politimestrene hadde vidt forskjellige begrunnelser for valg av strategi overfor de streikende. *Enkelte* politimestre behandlet fysiske blokker utelukkende som et ordensproblem, som skulle behandles etter lovens bokstaver. *Andre* trakk inn flere faktiske forhold, så som organisasjonsforhold og spørsmålet om det forelå streikebryteri. *Noen* steder spilte politimesteren sogar meklerens rolle, ofte med hell. Der ved oppsto det forskjellsbehandling overfor de streikende, avhengig av hvor i landet episodene oppsto.

Det andre som er klart ut fra de dokumenter som offentliggjøres i «Politi og streikende», er at det ikke finnes noen form for retningslinjer for politiet i slike streikesituasjoner. Justisdepartementets rolle er problematisk, men det er klanderverdig at de ikke har tatt opp til drøfting de prinsipielle problemer som oppsto under transportarbeiderstreiken, og som er like aktuelle for fremtiden. Det gjelder blant annet bevilgningen av overtidsmidler til politimesteren i Kristiansand. Var det reelt sett en forholdsordre? Vil departementet anvende en liknende praksis i fremtiden? Og i så tilfelle: Vil det ut fra et juridisk synspunkt bety at statsråden er konstitusjonelt ansvarlig for politiets disposisjoner under streiken?

«Politi og streikende» viser det positive forhold at flere politimestre under streiken i 1982 la vekt på videre hensiktsmessighetsvurderinger. Det betyr at en trekker inn organisasjonsforhold, streikebryterspørsmålet o.s.v. Det uttrykker et klart fremskritt i forhold til den «rene» juridiske vurdering. Det er derfor betenkelig hvis de forslag som fremkom på politisjefkonferansen, om å betrakte episoder under streiker som ordensproblem, vinner gjennom. Det vil kunne føre til store konflikter mellom politi og streikende i fremtidige streikesituasjoner, forhold som hverken myndigheter eller fagbevegelse er tjent med.

Jeg tror fagbevegelsen fordomsfritt bør ta opp alle de problema-

tiske forhold som streiken i 1982 avdekket, og bestemme hvilket grunnlag vi skal arbeide videre ut fra. De to rapportene i denne boken er et godt grunnlag for en slik debatt.

Det er i tilfredshet vi retter vår takk til Tom Colbjørnsen, Olav Korsnes, Arvid Fennefoss og FAFO ved Terje Rød Larsen for god bistand og godt utført arbeid.

WALTER KOLSTAD
NORSK TRANSPORTARBEIDERFORBUND

NORGE STANSER LANGSOMT

Arbeidsfolket rammes først

Denne og lignende overskrifter stod å lese i en rekke av landets aviser våren 1982. Den 21. april la medlemmene av Norsk Transportarbeiderforbund ned sitt arbeid. Lønnsforhandlingene hadde kjørt seg fast. Streiken kom til å prege nyhetsbildet i de 15 dagene den varte.

I denne boka presenteres resultatene av to forskningsrapporter som ble utarbeidet i streikens kjølvann. Arvid Fennefoss retter i Politi og streikende søkelyset på politiets praksis under de ulike politiaksjonene, på lovgrunnlaget som ble benyttet og på forholdet mellom rett og moral i streikesituasjoner. Analysen føres dermed over på forholdet mellom politi og streikende mer alment.

Tom Colbjørnsen og Olav Korsnes har i Streik og solidaritet gjennomført en landsomfattende holdningsundersøkelse til streik med utgangspunkt i transportarbeiderkonflikten: Hva mener folk om en lavtlønnsgruppes rett til å streike? Hvor store problemer ble folk faktisk påført under streiken? Bidro massemedia til å forstørre problemene, og dermed presse fram tvungen lønnsnemd før det strengt tatt var nødvendig?

Etterord av formannen i Norsk Transportarbeiderforbund, Walter Kolstad.

En FAFO-rapport fra
TIDEN NORSK FORLAG

ISBN 82-10-02551-1